

University of Groningen

De inrichting van de onderbouw

Naaijer, Harm; Korpershoek, Hanke; Bosker, Roelof

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2017

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Naaijer, H. M., Korpershoek, H., & Bosker, R. J. (2017). De inrichting van de onderbouw: Schoolportretten van tien scholen voor voortgezet onderwijs. Groningen: GION onderwijs/onderzoek.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De inrichting van de onderbouw

Schoolportretten van tien scholen voor voortgezet onderwijs

H. M. Naayer, H. Korpershoek en R. J. Bosker

GION Onderwijs/Onderzoek

ISBN: 978-94-034-0002-0

© Juli 2017. GION Onderwijs/Onderzoek

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de directeur van het instituut.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, foto print, microfilm or any other means without written permission of the director of the institute.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting.....	4
1 Inleiding.....	8
1.1 Aanleiding en onderzoeksvragen.....	8
1.2 Methode.....	9
2 De resultaten van het onderzoek.....	12
2.1 Korte schets van de deelnemende scholen.....	12
2.2 Schoolportretten.....	12
I: Homogene klassen.....	13
II: Homogene klassen.....	20
III: Dakpanklassen (1-jarig) met homogeen gymnasium.....	33
IV: Dakpanklassen (2-jarig), met aparte vwo+ klas.....	42
V: Twee jaar brede klassen.....	49
VI: Vier jaar brede klassen.....	59
VII: Combinatie homo- en heterogeen met Bèta stroom.....	67
VIII: Combinatie homogene en dakpanklassen.....	74
IX: Dakpanklassen en homogene mavo en vwo klassen.....	82
X: Verlengde brugklassen: parallel homogene klassen en heterogene dakpanklassen.....	90
3 Conclusies.....	98
3.1 Conclusies van het onderzoek.....	98
3.2 Beperkingen van het onderzoek.....	106
3.3 Slotwoord.....	107
Geraadpleegde bronnen.....	108
Bijlage 1 Wervingsprocedure en respons.....	109
Bijlage 2 Wervings e-mail.....	110
Bijlage 3 Informatie voor de scholen over het onderzoek.....	111

Managementsamenvatting

Het doel van het onderhavige praktijkgericht onderzoek was om een kwalitatief beeld te krijgen van het (school)proces rond de inrichting van de onderbouw van het voortgezet onderwijs (vo). Deze rapportage betreft het tweede deelonderzoek. In het eerste deelonderzoek (Korpershoek, Naayer, & Bosker, 2016) zijn de beweegredenen van scholen om voor een bepaald type inrichting van de onderbouw te kiezen in kaart gebracht met een online vragenlijst. Dit tweede deelonderzoek, waarin interviews zijn gehouden met onderbouwcoördinatoren en docenten op tien verschillende scholen, dient als verdieping. Op kwalitatieve wijze zijn de beweegredenen en ervaringen van scholen met de gekozen inrichting verder uitgewerkt in schoolportretten. De schoolportretten geven meer inzicht in hoe de inrichting van de onderbouw in de dagelijkse praktijk wordt vormgegeven, hoe deze door verschillende betrokkenen wordt ervaren en wat de plannen zijn voor de toekomst.

In deze rapportage zijn tien schoolportretten van grote scholengemeenschappen uitgewerkt, dat wil zeggen, portretten van tien scholen die zowel vmbo, havo als vwo aanbieden. Specifieke aandacht gaat uit naar veranderingen in motieven en beweegredenen van recente en toekomstige veranderingen¹ voor de inrichting van de onderbouw. Het beschrijven van veranderingen in de inrichting van de onderbouw tussen medio 2016 (en enkele jaren daarvoor) en medio 2017 (en toekomstplannen) vormt daarom een belangrijk onderdeel van de schoolportretten. De praktijkvoorbeelden kunnen dienen als inspiratiebron en als hulpmiddel voor scholen bij hun eigen zoektocht naar de gewenste aanpak in de onderbouw. De praktijkvoorbeelden zijn beschrijvend van aard, dat wil zeggen, er is geen oordeel toegevoegd over hoe ‘goed’ de gekozen inrichting is of welke aanpak beter zou zijn voor de leerlingen. De schoolportretten geven voor scholen heldere informatie over de verschillende mogelijkheden en overwegingen voor de inrichting van de onderbouw.

Enkele opvallende conclusies vatten we hier samen. Feitelijk is sprake van tien heel verschillende scholen. Het gewenste landelijke beeld van de inrichting van de onderbouw (zie de Kamerbrief van 29 februari 2016) is dus een zeer gevarieerd beeld. Grofweg kunnen de scholen ingedeeld worden in een aantal typen inrichting van de onderbouw, gebaseerd op homogeniteit versus heterogeniteit (één of meerdere niveaus per klas) van de onderbouwklassen en de duur van de brugperiode.

---

¹ Bedoeld wordt veranderingen zoals het opheffen van heterogene brugklassen of juist het omzetten van homogene naar heterogene brugklassen.

Deze typen zijn:

- Type 1: homogene klassen in alle leerjaren;
- Type 2: dakpanbrugklassen (combinatieklas met 2 niveaus) in leerjaar 1;
- Type 3: brede heterogene brugklassen (combinatieklas met > 2 niveaus) in leerjaar 1;
- Type 4: heterogene klassen (dakpan- en/of breed) in leerjaren 1 en 2 (en ev. leerjaar 3);
- Type 5: een combinatie van homogene en heterogene klassen (dakpan- en/of breed).

Alle typen zijn in het onderzoek meegenomen, met uitzondering van Type 3 (geen van de scholen uit het onderzoek bleek onder dit type te vallen; de scholen die werken met brede klassen hebben doorgaans meerjarige brede brugklassen en vallen daardoor onder Type 4). Scholen met eenzelfde type inrichting verschillen daarbinnen aanzienlijk wat betreft de precieze klassenindeling en de gehanteerde overgangsregelingen (zoals doorstroom-, afstroom- en opstroomprocedures). Ook blijken de scholen enigszins flexibel om te (moeten) gaan met de gekozen inrichting, met name door wisselingen in de leerlingpopulatie. Soms wordt bijvoorbeeld noodgedwongen een dakpanklas gemaakt doordat er dat jaar te weinig leerlingen van de afzonderlijke niveaus zijn om twee homogene klassen te maken. Het andere jaar kan dat weer anders zijn. De inrichting van de onderbouw van scholen is dus niet alleen gevarieerd, maar ook redelijk flexibel te noemen. Een aantal scholen biedt dakpanklassen (en eventueel homogene klassen) aan in jaar 1, waarbij vervolgens een groot deel van de leerlingen naar homogene klassen en een klein deel naar een dakpanklas in jaar 2 doorstroomt. Deze varianten met een (gedeeltelijk) verlengde brugperiode lijken een goed compromis tussen niet te vroeg determineren als het niveau wat een leerling aankan nog niet duidelijk is, maar ook ruimte bieden voor andere leerlingen om op hun eigen niveau te werken.

In de gesprekken met de onderbouwcoördinatoren en docenten is gevraagd voor welke leerling(groep)en de huidige inrichting van de onderbouw voordelig is en voor welke leerling(groep)en nadelig. Bij alle klastypen (homogeen, dakpan, breed) wordt het beter kunnen aansluiten op het niveau van de leerlingen als reden genoemd om voor de gekozen inrichting te kiezen. De sterkere leerlingen in de dakpan- en brede klassen lijken soms wat onder te sneeuwen, al komt hier wel steeds meer aandacht voor op de betreffende scholen. Het zelfde geldt voor de zwakkere leerlingen in homogene klassen, waar voor hen soms op een te hoog niveau wordt lesgegeven.

De docenten geven aan dat de schooladviezen (en eventuele plaatsingsadviezen) die leerlingen meekrijgen goed zijn, maar elke school kent po-scholen in de regio waar minder adequate adviezen worden gegeven. Zodra leerlingen tot de vo-school zijn toegelaten wordt dan ook over specifieke leerlingen (of over alle leerlingen) contact opgenomen met de po-school om de plaatsing in de brugklas door te spreken. De schooladviezen kunnen na de eindtoets nog opgehoofd worden, maar het verschilt per regio of dit ook veelvuldig gebeurt. In regio's waar dit

vaak voorkomt, moet er na de ophogingen opnieuw gepuzzeld worden op de klassenindeling, de plaatsing en de formatie. Deze scholen geven dan ook aan dat de centrale eindtoets liever weer wat eerder in het jaar wordt afgenomen.

Vrijwel alle geportretteerde scholen bieden een breed scala aan speciale trajecten aan, bijvoorbeeld door talentklassen (bv. sportklassen, kunstklassen), mavo+ klassen, tweetalig onderwijs, Cambridge Engels, technasium, businessclasses, en dergelijke aan te bieden aan hun leerlingen. Op deze manier kunnen de scholen zich profileren en tegelijkertijd hun leerlingen extra motiveren om hun talenten te ontwikkelen.

Op sommige scholen stromen leerlingen in de onvoorwaardelijk door van jaar 1 naar jaar 2, op andere scholen worden overgangscriteria gehanteerd (soms beperkt tot de kernvakken zoals Nederlands en wiskunde, soms voor vrijwel alle vakken). Scholen met brede klassen kennen feitelijk geen op- en afstroom in de onderbouw, hoewel leerlingen wel op een hoger of lager niveau kunnen gaan werken in de klas. Zittenblijven wordt op vrijwel alle scholen zoveel mogelijk ingeperkt ten gunste van afstroom naar een lager niveau, zeker in de onderbouw. De belangrijkste reden die de scholen hiervoor aanvoeren is dat motivatieproblemen bij leerlingen met tegenvallende leerresultaten vaak nog groter worden bij zittenblijven. Afstroom naar een lager niveau, maar wel doorgaan naar het volgende leerjaar, heeft volgens de onderbouwcoördinatoren en docenten daarnaast als voordeel dat leerlingen wel bij leeftijdsgenoten in de klas blijven. Afstroom kan op sommige scholen op meerdere momenten gedurende het schooljaar, op andere scholen pas aan het eind van het schooljaar. Deze verschillen hebben ten dele te maken met het gekozen type inrichting van de onderbouw (afstroom komt vanuit homogene klassen vaker voor dan vanuit dakpanklassen), maar ook met de al dan niet aanwezigheid van het lagere niveau op de eigen school en/of eigen locatie. Het moeten wisselen van locatie en/of school lijkt een drempel te zijn voor leerlingen om af te stromen.

Opstroom in de onderbouw naar een hoger niveau is op alle scholen mogelijk, maar hier wordt wel verschillend mee omgegaan. Op basis van de rapportcijfers en de werkhouding en motivatie van leerlingen wordt besproken welke leerlingen mogen opstromen. Een van de opmerkelijke verschillen die we hebben geconstateerd is dat op sommige scholen met dakpanklassen op het hoogste niveau les wordt gegeven, op andere op het 'gemiddelde' niveau, op weer andere op het laagste niveau. De meeste scholen toetsen op beide niveaus, maar ook hierin zien we verschillen. Opstroom naar een hoger niveau is niet eenvoudig voor leerlingen die niet op het hoogste niveau les hebben gehad, of ieder geval niet zonder extra ondersteuning. Verschillende scholen bieden daarom trajecten aan om leerlingen die waarschijnlijk mogen opstromen goed voor te bereiden op het hogere niveau. Andere scholen bieden hiervoor geen specifieke ondersteuning. Specifiek voor leerlingen die van vmbo-tl naar havo willen opstromen is de aansluiting tussen de vakken niet optimaal door verschillen in vakinhoud tussen de niveaus.

Specifieke aandacht in de gesprekken ging uit naar eventuele veranderingen in de inrichting van de onderbouw tussen medio 2016 (en enkele jaren daarvoor) en medio 2017 (en toekomstplannen). Onze indruk is dat elke school werkt aan verbetering van de inrichting van de onderbouw. Opvallend is dat de structuur, dus in de inrichting van de onderbouw, nauwelijks ter discussie staat. De verwachting is dat het aanpassen van de structuur (bv. van geheel homogeen naar dakpanklassen of andersom) niet de gewenste verbeteringen zal opleveren. Er worden door de scholen met name onderwijskundige veranderingen worden beoogd, zoals meer nadruk op gepersonaliseerd leren, betere determinatie in de onderbouw, meer aandacht voor differentiatie, digitalisering van het onderwijs, versterken van de profilering van de school (bv. door een vernieuwend onderwijsconcept) en examen doen in vakken op een hoger niveau. De verwachte uitkomsten zijn niet alleen betere rendementen en een hogere leerlinginstroom, maar met name ook een betere voorbereiding van leerlingen op de toekomst.

Al met al kunnen we, in navolging van het eerste deelonderzoek, stellen dat er uiteenlopende opvattingen zijn over welk soort inrichting van de onderbouw voor leerlingen het beste is. De scholen streven naar dezelfde doelen, maar kiezen voor een verschillende aanpak.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en onderzoeksvragen

Het doel van het onderhavige praktijkgericht onderzoek was om een kwalitatief beeld te krijgen van de feitelijke inrichting van de onderbouw en het (school)proces rond de inrichting van de onderbouw van het voortgezet onderwijs (vo). Staatssecretaris Dekker (Kamerbrief 29 februari 2016) heeft geconstateerd dat een landelijk beeld van de inrichting van de onderbouw van het voortgezet onderwijs ontbreekt. Gedoeld wordt op de feitelijke organisatie op schoolniveau van de onderbouw in verschillende typen (brug)klassen, dat wil zeggen van de eerste twee (bij vmbo) of drie (bij havo/vwo) leerjaren in het vo. Scholen richten hun onderbouw verschillend in, bijvoorbeeld met homogene klassen en/of heterogene klassen, en zijn vrij om hier een keuze in te maken. Heterogene brugklassen kunnen, aldus de Staatssecretaris (Kamerbrief 26 januari 2017) een middel zijn om kansgelijkheid te bevorderen en (te) vroege selectie te voorkomen. Begin 2017 constateerde DUO in een rapport dat leerlingen in vrijwel heel Nederland binnen een straal van zeven kilometer voor een school kunnen kiezen die heterogene brugklassen aanbiedt. Op basis daarvan kan dus worden gesteld dat elke leerling in ieder geval een optie heeft om voor een dakpanklas of brede brugklas te kiezen (DUO, 2017). Hoe de inrichting van de onderbouw er op verschillende vo-scholen precies uitziet en waarom wel of juist niet voor homogene of heterogene klassen is gekozen, staat in dit onderzoek centraal.

De onderhavige rapportage bouwt voort op Studie 1 (Korpershoek, Naayer, & Bosker, 2016), waarin de beweegredenen en motieven van scholen om te kiezen voor een bepaald type inrichting van de onderbouw zijn geïnventariseerd met een online vragenlijst en een aantal korte telefonische gesprekken met coördinatoren van de onderbouw. Een samenvatting van Studie 1 is opgenomen in Bijlage 3. Dit tweede deelonderzoek dient als verdieping, waarin op kwalitatieve wijze de beweegredenen en ervaringen van scholen met de gekozen inrichting verder zijn uitgewerkt. In deze rapportage zijn tien schoolportretten van brede scholengemeenschappen opgenomen, dat wil zeggen, portretten van tien scholen die zowel vmbo, havo als vwo aanbieden. De uitgewerkte schoolportretten geven inzicht in de verschillende beleidskeuzes en ervaringen van de scholen ten aanzien van de inrichting van de onderbouw.

De onderzoeksvragen (Ministerie van OCW, 2016) voor het gehele onderzoek (inclusief Studie 1) luiden:

1. *Met wat voor brugklassen wordt op een 'gemiddelde school' de onderbouw ingericht?*
2. *Wat zijn motieven, beweegredenen en verklaringen van vo-scholen om homogene en/of heterogene brugklassen (waaronder dakpanbrugklassen) samen te stellen?*
3. *Welke beleidskeuzes en afwegingen maken vo-scholen bij het formeren van brugklassen?*

4. *Welke belemmerende en bevorderende factoren ervaren vo-scholen bij de keuze al dan niet bepaalde soorten brugklassen in te richten?*
5. *Op welke alternatieve manieren (naast de inrichting van brede brugklassen) wordt mobiliteit in het onderwijs gestimuleerd en te vroege selectie voorkomen? Welke redenen zijn er om daarvoor te kiezen?*
6. *Welke personen zijn betrokken bij de inrichting van de onderbouw op scholen voor voortgezet onderwijs?*

In deze tweede deelstudie (de schoolportretten) wordt met name aandacht geschonken worden aan de algehele inrichting van de onderbouw (*onderzoeksvraag 1*), de beleidskeuzes ten aanzien van homogene/heterogene brugklassen (*onderzoeksvragen 2 en 3*) en de (alternatieven voor) onderwijsmobiliteit van leerlingen (*onderzoeksvraag 5*). Specifieke aandacht gaat uit naar veranderingen in motieven en beweegredenen van recente en toekomstige veranderingen² voor de inrichting van de onderbouw. Het beschrijven van veranderingen in de inrichting van de onderbouw tussen medio 2016 (en enkele jaren daarvoor) en medio 2017 (en toekomstplannen) vormt daarom een belangrijk onderdeel van de schoolportretten. Daar waar sprake is van beoogde of recente veranderingen in de structuur van de onderbouw wordt in de schoolportretten ook enige aandacht besteed aan de (beoogde en gerealiseerde effecten) daarvan (bijvoorbeeld in termen van leerlingresultaten, veranderingen in de lespraktijk en tevredenheid van docenten en ouders. Deze *good practices* kunnen handvatten bieden aan scholen voor voortgezet onderwijs om de eigen beleidskeuzes te bespreken en/of met andere scholen in gesprek gegaan over mogelijke alternatieven. De schoolportretten geven voor scholen heldere informatie over de verschillende mogelijkheden en overwegingen en deze praktijkvoorbeelden kunnen als inspiratiebron en als hulpmiddel dienen voor scholen bij de eigen zoektocht naar de gewenste aanpak in de onderbouw. De praktijkvoorbeelden zijn beschrijvend van aard, dat wil zeggen, er is door de onderzoekers geen oordeel toegevoegd over hoe ‘goed’ de gekozen inrichting is of welke aanpak beter zou zijn voor de leerlingen. Wanneer dergelijke uitspraken of bevindingen zijn opgenomen in een schoolportret verwoordt het de visie en ervaringen van de gesproken betrokkenen op de scholen.

1.2 Methode

1.2.1 Scholenwerving

De opzet was om van tien scholen, die hun onderbouw op verschillende manieren hebben ingericht, schoolportretten te maken. In de eerste deelstudie (Korpershoek et al., 2016) zijn de

---

² Bedoeld wordt veranderingen zoals het opheffen van heterogene brugklassen of juist het omzetten van homogene naar heterogene brugklassen.

deelnemende scholen die op de online vragenlijst hadden gereageerd ingedeeld in vijf typen³ scholen, namelijk:

- Type 1: homogene klassen in alle leerjaren
- Type 2: dakpanbrugklassen (combinatieklas met 2 niveaus) in leerjaar 1
- Type 3: brede heterogene brugklassen (combinatieklas met > 2 niveaus) in leerjaar 1
- Type 4: heterogene klassen (dakpan- en/of breed) in leerjaren 1 en 2 (en evt. leerjaar 3)
- Type 5: een combinatie van homogene en heterogene klassen (dakpan- en/of breed)

Voor de schoolportretten is gestreefd naar twee scholengemeenschappen per type inrichting onderbouw, zodat een helder overzicht ontstaat van de verschillende manieren waarop de onderbouw ingericht kan worden, en de achterliggende motieven en beweegredenen om voor deze inrichting te kiezen en de uitwerking hiervan in het de praktijk. Met de term scholengemeenschap bedoelen we in dit rapport scholengemeenschappen inclusief alle nevenvestigingen. Bij het benaderen en selecteren van scholen voor de tien schoolportretten is gezocht naar ongeveer gelijke verhoudingen openbare en bijzondere scholengemeenschappen en enige spreiding in geografische ligging (provincie). Bijlagen 1-3 geven een overzicht van de wervingsprocedure, de uiteindelijke respons en de informatie die de scholen voorafgaand aan het onderzoek hebben ontvangen. Tien scholen hebben aan het onderzoek meegedaan (zie Tabel 1.1).

Tabel 1.1 *Overzicht van de deelnemende scholen*

Portret	Type	Omschrijving	Brug-jaren	Provincie	Nevenvestigingen
I	1	Homogene klassen (na reorganisatie)	n.v.t.	Limburg	3
II	1	Homogene klassen	n.v.t.	Gelderland	2
III	2	Dakpanklassen, homogeen gymnasium	1	Noord-Holland	geen
IV	4a	Dakpanklassen, aparte vwo+	2	Groningen	2
V	4b	Twee jaar brede klassen	n.v.t.	Noord-Holland	geen
VI	4b	Vier jaar brede klassen	n.v.t.	Groningen	geen
VII	5a	Combinatie homo- en heteroogeen met Bèta stroom	1	Gelderland	geen
VIII	5a	Combinatie homogene en dakpanklassen	1	Noord-Brabant	vmbo-partnerscholen
IX	5a	Dakpanklassen en homogene mavo en vwo klassen	1	Gelderland	geen
X	5b	Verlengde brugklassen: parallel homogene klassen en heterogene dakpanklassen	1 of 2	Zuid-Holland	1

³ Het later toegevoegde Type 6 dat in de eerste deelstudie is geconstateerd is in deelstudie 2 buiten beschouwing gelaten, omdat Type 6 feitelijk een combinatie van de andere typen betreft.

Alle typen zijn in het onderzoek meegenomen, met uitzondering van Type 3 (geen van de scholen uit het onderzoek bleek onder dit type te vallen; de scholen die werken met brede klassen hebben doorgaans meerjarige brede brugklassen en vallen daardoor onder Type 4). Binnen Type 4 kunnen we twee subtypen onderscheiden, namelijk de scholen met meerjarige dakpanklassen (Type 4a) en scholen met meerjarige brede klassen (Type 4b). Uit de schoolbezoeken bleek verder dat binnen Type 5 (een combinatie van homogene en heterogene klassen (dakpan- en/of breed) eveneens twee subtypen onderscheiden kunnen worden. Type 5a betreft scholen waar alleen in leerjaar 1 parallel homogene en heterogene klassen bestaan. Vanaf leerjaar 2 zitten alle leerlingen in homogene klassen. Type 5b betreft scholen waar zowel in leerjaar 1 als leerjaar 2 parallel homogene en heterogene klassen bestaan. Bij de geportretteerde school van dit subtype (portret X) wordt gesproken van een verlengde brugklas: aan een deel van de leerlingen worden ook in leerjaar 2 dakpanklassen aangeboden, terwijl de overige leerlingen in homogene klassen zijn geplaatst.

De deelnemende scholen liggen verspreid over het hele land. Ongeveer de helft van de scholen heeft één of meerdere nevenvestigingen. Met de term nevenvestiging wordt in dit onderzoek een vestiging van dezelfde school bedoeld die onder dezelfde naam opereert of onder hetzelfde bestuur valt en in de meeste gevallen andere niveaus aanbiedt dan de bezochte hoofdlocatie. Een nevenvestiging kan overigens in de zeer directe nabijheid van de school zijn gevestigd maar het komt ook voor dat nevenvestigingen verspreid zijn over verschillende dorpen en steden in de regio.

1.2.2 Dataverzameling

De voornaamste gegevens voor dit deelonderzoek zijn verzameld via interviews. De belangrijkste bron van informatie was een diepte-interview met de onderbouwcoördinator (en/of een directielid of andere persoon die goed op de hoogte is van het schoolbeleid ten aanzien van de inrichting van de onderbouw). In aanvulling daarop zijn op acht van de tien scholen gesprekken met enkele docenten gevoerd. Het diepte-interview met de onderbouwcoördinator vond individueel plaats. Afhankelijk van de wensen en tijdsplanning van de school zijn de docenten individueel of gezamenlijk (max. vier personen) geïnterviewd. Elke deelnemende school is door de onderzoekers bezocht, zodat de gesprekken face-to-face plaats konden vinden. Op acht van de tien scholen zijn de gesprekken gevoerd door twee onderzoekers, op de andere twee scholen is het schoolbezoek door één onderzoeker uitgevoerd. Voorafgaand aan de schoolbezoeken is informatie over de school verzameld via de website van de school, zoals de schoolgids en plaatsings- en overgangsregelingen. De schoolportretten zijn voor zover mogelijk geanonimiseerd beschreven en voor de definitieve publicatie voorgelegd aan de onderbouwcoördinator en de betreffende docenten.

2 De resultaten van het onderzoek

2.1 Korte schets van de deelnemende scholen

Op de volgende pagina's staan de schoolportretten. Tabel 2.1 geeft een overzicht van de typen inrichting onderbouw die aan bod komen.

Tabel 2.1 *Typen inrichting onderbouw en de bijbehorende schoolportretten*

Type:	Omschrijving:	Schoolportretten:
1	Homogene klassen in alle leerjaren (bv. havo)	I & II
2	Dakpanbrugklassen (combinatieklas met 2 niveaus, bv. havo/vwo) alleen in leerjaar 1	III
4	Heterogene klassen (dakpan- en/of breed) in leerjaren 1 en 2 (en eventueel in leerjaar 3)	IV, V & VI
5	Een combinatie van homogene en heterogene klassen (dakpan- en/of breed) die naast elkaar worden aangeboden (bv. zowel een vwo als een havo/vwo klas in hetzelfde leerjaar)	VII, VIII, IX & X

2.2 Schoolportretten

De schoolportretten zijn in de volgorde van Tabel 2.1 opgenomen op de volgende pagina's. Er is een vast format en een vaste opmaak gehanteerd waarbinnen elke school (anoniem) is geportretteerd. Zo kunnen de verschillende schoolportretten op alle onderwerpen afzonderlijk goed vergeleken worden. Elk schoolportret begint met een overzicht van de algehele inrichting van de onderbouw van die betreffende school, weergegeven in een stroomschema. De belangrijkste bevindingen uit de interviews zijn vervolgens per onderwerp uitgewerkt: (A) Huidige inrichting onderbouw, (B) Ervaringen huidige inrichting, (C) Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen en (D) Docenten aan het woord.

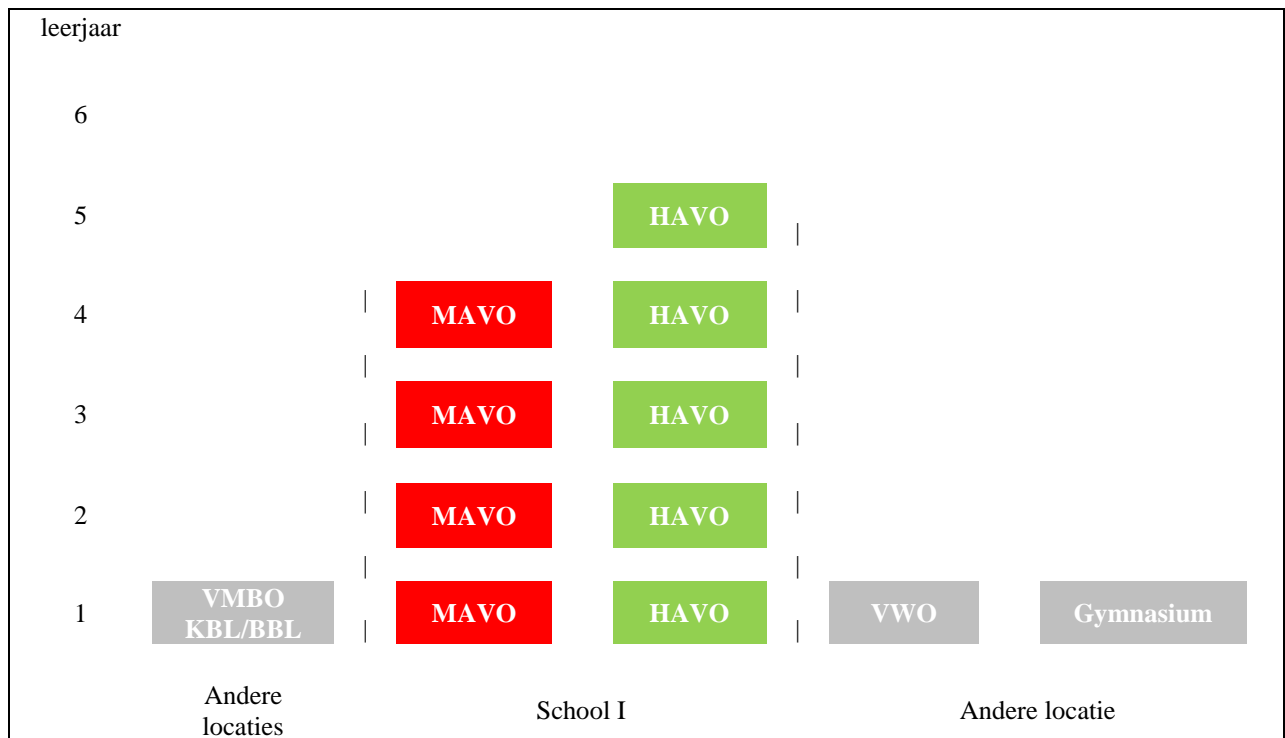
I: Homogene klassen

Algemeen

Zuid-Nederland. Krimpgebied. Stedelijk verband van vier scholen met elk een specifiek homogeen aanbod. Recente wijziging van inrichting onderbouw.

Kenmerken

- Inrichting Type I
- Mavo en havo (en, afbouwend, vwo)
- 1700 leerlingen
- 12 1^e klassen
- Ondergrens schooladvies: vmbo-tl
- Reguliere op- en afstroommogelijkheden

Stroomschema school I

Voor dit schoolportret is gesproken met drie docenten die naast een mentorfunctie respectievelijk wiskunde, aardrijkskunde en Frans geven. Laatstgenoemde is eveneens teamleider en heeft ervaringen met dakpanklassen op een andere school. Allen geven ze aan zowel onderbouw als bovenbouwklassen les.

A. Huidige inrichting onderbouw

School I opereert sinds enkele jaren als één van vier voormalig concurrerende scholen in een stedelijk samenwerkingsverband. De noodzaak hiertoe bestond door dalende rendementen (doorstroom, eindexamens) maar vooral door de (verwachte) daling van het aantal leerlingen (krimp) en de financiële druk die al enige tijd op de afzonderlijke scholen stond. De scholen in het samenwerkingsverband zijn in een kolommenstructuur georganiseerd. Dat wil zeggen dat elke school afzonderlijk één of twee niveaus aanbiedt (ook praktijkonderwijs) en dat (op een enkele heterogene brugklas na) alle klassen homogeen zijn samengesteld. Op school I wordt alleen mavo- en havo-onderwijs verzorgd. Voor de reorganisatie had de school ook een vwo-afdeling en om die reden zijn er nog enkele bovenbouw klassen vwo aanwezig. Er zijn in dit schooljaar vier mavo en zes havo klassen en twee kleinere klassen die bedoeld zijn voor (mavo en havo) leerlingen met een grotere zorgbehoefte (in het kader van passend onderwijs). In het verleden werd met dakpanklassen gewerkt. In de reorganisatie is met alle stakeholders (ouders, po- en vo-scholen, etc.) vastgesteld dat het werken met homogene kolommen: a) onderwijskundig de meeste mogelijkheden zou bieden, b) de onderwijskansen van leerlingen beter zou herkennen en benutten, en c) de bedrijfsvoering zou optimaliseren. In de heterogene klassen (m/h) bleef de middengroep onbediend: de extra ondersteuning en lesmaterialen werden vooral bij zwakke en sterke leerlingen ingezet, waardoor er te weinig aandacht was voor de reguliere (mavo, havo, of vwo) leerling. Met homogene klassen, zo was de gedachte, zou meer maatwerk voor deze specifieke groepen geboden worden. Ook de aansluiting met het (regionale) bedrijfsleven, kunst- en sportsector in de al bestaande netwerken zou erdoor versterkt worden (dit in combinatie met de sterkere profilering van elke school en de keuze die leerlingen hieruit maken). De advisering vanuit het basisonderwijs zou voorts eenduidiger worden. Vanuit deze uitgangspunten is de kolommenstructuur ingevoerd en wordt nu enkele jaren gewerkt met enkel homogene klassen.

Bijzondere profilering

In de eerste leerjaren worden de volgende mogelijkheden aangeboden: TTO-havo (v.a. jaar 1), Technasium-havo (vanaf jaar 2); Technologie-route (mavo-1); sportklassen; Topsport Talentschool; Voorbereiding Conservatorium (VoCo).

B. Ervaringen huidige inrichting

Ondanks de doordachte aanpak en heldere doelstellingen voor het werken met homogene klassen, zijn de ervaringen van de eerste jaren met de nieuwe kolommenstructuur vooralsnog niet onverdeeld positief. Er is veel afstroom in de onderbouw, ondanks de structuurverandering. Leerlingen met meervoudige adviezen kunnen eigenlijk niet goed worden geplaatst. De school is op zoek naar een oplossing hiervoor.

De school signaleert enkele nadelen van de hele vroege determinatie: niet alle kansen lijken te worden benut. De nadruk ligt teveel op wat leerlingen niet goed kunnen in de reguliere (kern)vakken en niet op de talenten/uitdagingen binnen die vakken (uitgezonderd de vakken-/keuzeroutes waar leerlingen expliciet voor kiezen). Leerlingen zijn daardoor teveel bezig met ‘wat moet’ voor het behalen van het mavo- of havodiploma. Dat werkt voor een aantal leerlingen demotiverend. Ook ontstaat stigmatisering bij docenten en leerlingen zelf: er zijn (opeens) maar twee typen leerlingen in de school (mavo- en havoleerlingen). Daarom benutten leerlingen die meer kunnen niet hun talenten binnen de vakken waar ze goed in zijn.

“De leerling komt vanaf dag één binnen met het idee: dus ik ben een [typische] mavoleerling.”

Het idee bestaat dat de schoolloopbaan van leerlingen vooral wordt bepaald door het systeem (doorstroomregelingen, onderbouwrendement e.d.) en veel minder door de keuzes en kwaliteiten van de leerling zelf. De rol van de mentor daarin is belangrijk: maar die heeft momenteel maar weinig tijd in de lessentabel om de leerling hierin goed te begeleiden. Het volgen van vakken op een hoger niveau (wat mogelijk is) komt nauwelijks voor: het levert de leerling niet veel op bij het nastreven van het diploma dat bij zijn/haar klastype hoort.

De huidige structuur lijkt op deze school vooral nadelig voor moeilijk te determineren leerlingen/laatbloeiers, als ook specifiek voor jongens (mavo 70% jongens, havo 30% jongens; meisjes zijn ook oververtegenwoordigd op het vwo).

Zoals genoemd waren de ouders nauw betrokken bij de invoering van de kolommenstructuur, maar de tevredenheid is nog niet uitgebreid geëvalueerd. Sommige ouders geven aan dat het jammer is dat er geen dakpanklassen zijn en dat de drempel om een andere school te kiezen (in de regio) door o.m. reisafstanden te groot is. Ook ervaren sommige ouders het als negatief dat er geen schoolkeuze meer in de stad zelf is: de determinatie voor een homogeen niveau A betekent dat de leerling naar school A moet (en daarbij soms ook vrienden/vriendinnen van lagere of hogere niveaus eerder uit het oog verliest).

Plaatsing en onderwijsmobiliteit

Leerlingen worden ‘in de regel’ alleen op de school geplaatst met minimaal een vmbo-tl-advies, lagere adviezen gaan naar de andere locaties. Aan de andere kant kunnen leerlingen met een vwo-advies tegenwoordig niet meer op de school terecht, alleen als zij een havo/vwo-advies hebben. Dan volgt een gesprek met de ouders en de po-school, welke school het beste is. Het percentage havo en havo/vwo leerlingen in de school is relatief gezien heel hoog. Dat lijkt te komen door de opwaartse druk vanuit het schooladvies. Waar voorheen vmbo-tl/havo werd geadviseerd lijkt nu regelmatig havo geadviseerd te worden. Vrijwel alle leerlingen kregen sinds invoering van de kolommenstructuur vanuit het po een enkelvoudig advies.

Op- en afstroom tussen de niveaus is mogelijk, zowel intern (havo-mavo) als extern (vmbo, atheneum; naar andere locatie). Leerlingen die het aankunnen (motivatie, gemiddelde cijfers) kunnen een opstroomprogramma gedurende het 1^e of 2^e leerjaar volgen. In dat programma staan vooral vakinhoudelijke zaken op een hoger niveau centraal. De mentor begeleidt dat. Zittenblijven komt voor; maar met het oog op de sociaal-emotionele ontwikkeling (leeftijdsgenoten) wordt eerder aangestuurd op afstroom dan op doubleren. Het percentage dat opstroomt neemt (sterk) af de laatste jaren, vooral van havo naar vwo (want dat betekent een locatiewissel). Van mavo naar havo komt iets vaker voor, omdat leerlingen dan op dezelfde locatie kunnen blijven. Leerlingen lijken nauwelijks behoefte te hebben aan opstroom – de motivatie ervoor lijkt minder aanwezig dan voorheen. Afstroom tussen havo en mavo heeft naast een niveaunaanpassing ook impact op het zelfbeeld, terwijl de onderliggende reden voor afstroom meestal gerelateerd is aan motivatieproblemen en in veel mindere mate aan het feit dat de leerling het niveau niet aankan. In die zin lijken de schooladviezen voor het grootste deel wel te kloppen. Door in de homogene structuur de nadruk te leggen op het verplichte curriculum en ‘wat nog niet goed gaat’ lijken motivatieproblemen tegen de verwachting in, eerder te worden versterkt dan te worden afgezwakt.

Positieve ervaring: passend onderwijs

Ook leerlingen met speciale onderwijsbehoeften kunnen op de school terecht op het voor hen best passende niveau (mavo-havo). De leerlingen worden in een aparte klas geplaatst met 12-15 leerlingen. Er is voor deze groep verder een ‘zachte landing’ tussen po en vo met een uitgebreid mentoraat. Er wordt veel gekeken naar het vso en praktijkonderwijs om van hun aanpak te leren; o.m. door te werken met gepersonaliseerd leren. De plaatsing, begeleiding, en het lesgeven aan dergelijke leerlingen is voor docenten een uitdaging, maar de organisatie en de docenten professionaliseren door deze ervaringen enorm.

C. Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen

Duidelijk is dat de homogene structuur (nog) niet de gewenste resultaten heeft opgeleverd. De behoefte aan grootschalige verandering komt van meerdere kanten: docenten, mentoren, (deel) ouders. De veranderingsgezindheid is groot ondanks dat men weet dat het (opnieuw) veel energie en tijd zal kosten. De veranderingen liggen volgens de school vooral op onderwijskundig vlak waarin meer keuzevrijheid, meer gepersonaliseerd leren, en meer individuele begeleiding in de vorm van mentoruren de speerpunten vormen. De gewenste hervormingen staan volgens de school ‘los’ van de structuur van de onderbouw, want ook de eerdere dakpanklassen leidden niet tot de gewenste resultaten.

“De leerlingen lijken steeds meer af te haken in dit keurslijf en de problemen zijn zichtbaarder geworden (niet perse sterker overigens). Het onderwijs moet uitdagender en persoonlijker worden, en minder in de klassieke leeropstelling. Teruggaan naar dakpanklassen lost het probleem niet op.”

Een terugkeer naar de dakpanklassen zoals in de oude opzet ziet de school niet zitten. Wel zoekt men naar manieren om ‘minder hard’ te determineren aan het begin van het vo om talenten beter te kunnen benutten. Dat zal neerkomen op een beweging naar meer persoonlijke begeleiding (uitbreiding mentoruren) en meer persoonlijk leren, meer keuzevrijheid. Dat zou het einde van klas 2 dan moeten resulteren in een leerlingprofiel met daarin informatie over: wat zijn de capaciteiten, wat zijn de wensen voor de vervolgroute, in welke ‘kolom’ pas de leerling het beste. Dat profiel moet in samenspraak met de mentor en de leerling worden opgesteld.

In het kader van meer gepersonaliseerd leren wordt in de havo-afdeling op korte termijn gestart met Kunskapsskolan (KKK); een Zweeds digitaal systeem waarbij bij de kernvakken wordt gedifferentieerd in tempo en niveau, gebaseerd op de kerndoelen (meer informatie treft u [hier](#) aan). De mavo-afdeling volgt later. Door KKK worden docenten ondersteund en kan, dat is de verwachting, betere differentiatie binnen de klas plaatsvinden. De vraag is nog wat het uiteindelijk op gaat leveren. Het voordeel dat genoemd wordt is dat het een ethisch probleem oplost: een leerling kan zich ontwikkelen in de domeinen waar hij/zij goed in is, en dat verhoogt (dat is de verwachting) hun motivatie.

In dezelfde lijn, en eveneens aansluitend bij maatschappelijke ontwikkelingen naar meer gepersonaliseerd leren, is sinds 2016 in de onderbouw van de scholen een nieuw onderwijsprogramma voor een selecte groep leerlingen van mavo, havo en atheneum niveaus beschikbaar. Het programma is gericht op een brede maar persoonlijke ontwikkeling voor leerlingen die dat extra nodig hebben. In het programma is hij/zij eigenaar van het leerproces en wordt via keuzemogelijkheden en -momenten zelf de koers bepaald van het leerproces, op basis van eigen interesses en kwaliteiten. Gedurende de hele schoolloopbaan binnen dit programma heeft een leerling dezelfde coach en die is verantwoordelijk voor de algemene begeleiding van het leerproces en minder voor de vakinhoudelijke. Voor het programma zijn 40 plaatsen beschikbaar. Bij voldoende resultaat zal het programma in de toekomst verder uitrollen en uitbreiden.

Op de school zou men de ouderbetrokkenheid graag willen vergroten. Bij de lopende en geplande onderwijsvernieuwingen is daarom voor de ouders ook een rol weggelegd. Het plan is om loopbaanbegeleiding, ouders, bedrijven en mbo en het hoger onderwijs in deze beweging van meer vraag-gestuurd onderwijs *“de school in te halen”*.

D. Docenten aan het woord

De homogene structuur is volgens de docenten zeker geschikt om goed op twee afzonderlijke niveaus les te kunnen geven (mavo of havo) maar het differentiëren binnen die homogene groepen blijft een “*pittige uitdaging*”. De reorganisatie betekende voor sommige docenten een verplaatsing van het werk naar een andere school en gebouw en soms ook naar een andere manier van samenwerken. De docenten onderschrijven het idee achter een duidelijke determinering aan het begin van het eerste jaar. Met de homogenisering van het onderwijs na de reorganisatie is echter de schoolkeuze voor dakpan of breed voor leerlingen en ouders lastig geworden – de fysieke reisafstanden naar andere scholen in de regio zijn voor de meeste leerlingen te groot.

Lespraktijk/differentiëren

Ook in homogene groepen is toch veel inzet nodig om iedereen te kunnen bedienen. De niveaus liggen echter minder ver uit elkaar dan in dakpanklassen en in principe kunnen zowel zwakke en sterke leerlingen in een leerjaar/kolom door de meeste docenten prima worden bediend. De docenten geven aan dat de praktijk/ het differentiëren op deze school door twee zaken wordt bepaald: de klas en de individuele leerlingen. In de ene klas wordt meer gedifferentieerd als de andere, “*de ene mavo klas is de andere niet*”. Gesteld kan worden dat de homogeniteit in de ene klas hoger is dan in de andere. Voorts is er op leerlingniveau vooral extra persoonlijke aandacht voor de zwakke leerlingen, en minder voor sterke leerlingen. En dat vindt bij de geïnterviewde docenten vooral plaats tijdens de lesfase van zelfstandig werken. Soms wordt gedifferentieerd door leerlingen met verschillende capaciteiten bij elkaar zetten. Ook worden bij tegenvallende prestaties soms in de loop van het jaar toetsen aangeboden op lagere niveaus – meestal niet op hoger niveau – op die manier weet de docent zeker dat de leerling aan het einde van jaar 2 wel mavo 3 aankan. Hiermee wordt het door de school niet gewenste doubleren voorkomen.

Ervaringen elders

Eén van de docenten die we spreken heeft ervaring met dakpanklassen. In een dakpanklas spreek je van tevoren het gewenste niveau af, maar dan ligt het aan de groepssamenstelling (het gemiddelde niveau) en de insteek van de docent of dat streefniveau ook wordt gehaald. In homogene klassen is daar veel minder sprake van. Daarentegen lijken leerlingen in dakpanklassen meer naar elkaar toe te trekken: de havo-leerling wordt regelmatig uitgedaagd en de vwo-leerling kan af en toe “*achterover hangen*”.

Plaatsing en onderwijsmobiliteit

De docenten zijn redelijk te spreken over de schooladviezen van de basisscholen, toch is er een aantal scholen dat duidelijk nauwkeuriger adviseert dan anderen, en daar wordt rekening mee gehouden in de lespraktijk en in de begeleiding van de leerling in het mentoraat. Bijna alle leerlingen komen binnen met enkelvoudig advies; toch blijkt dat er vaak een havo-advies wordt

gegeven dat in werkelijkheid 1 (mavo-havo) of 2 adviescategorieën (mavo) lager zou moeten zijn. Mentoren stimuleren [natuurlijk] opstroom voor alle leerlingen, maar het blijkt dat meestal een bepaald type leerling in aanmerking komt voor opstroom [en ook doorstroom van mavo naar havo of havo naar vwo).

“Meestal is dat aan het begin van het jaar al duidelijk – de intentie is expliciet en het zijn vooral leerlingen die graag willen leren, en geen vaste vriendenkring hebben. Er zijn ook sommigen die het wel aankunnen maar niet de vrienden willen verliezen [want locatiewissel]. Daar zijn ook leerlingen bij die een havo-advies hebben maar een vwo-advies niet behaalden, die schikken zich [later] naar hun lagere niveau omdat men niet meer wil wisselen.”

“Het is jammer dat een groot deel toch accepteert dat men van bepaald niveau is en niet zijn/haar best doet om hoger op te komen omdat met niet van school wil wisselen of vrienden wil kwijtraken.”

De eisen voor opstroom zijn soms wel heel hard volgens de docenten. Opstroom zegt volgens de docenten niet altijd alles over het algemene niveau van de leerlingen. Bij sommige vakken zoals wiskunde of Frans zijn er grote verschillen tussen de domein-specifieke onderdelen in mavo en havo waardoor de aansluiting niet altijd even goed is. Voor andere (zaak) vakken zou dit minder gelden. Ook is er duidelijk verschil tussen mavo-havo op- en doorstroom en havo-vwo op- en doorstroom. Voor vwo betekent het dat de leerling veel zelfstandiger moet werken. *“Bij veel havo-leerlingen die dan toch die overstap maken kan je je afvragen ‘kan hij dat wel aan?’.”* Er zijn volgens de docenten maar weinig leerlingen die de ambitie hebben om tussentijds op te stromen of om van mavo-4 verder te gaan met havo-4. Er heerst vooral de gedachte *“Dit is mijn school nu, dit ga ik maar afmaken, en dan naar het mbo.”*

Wensen voor de toekomst

Herintroductie van dakpanklassen zien de docenten voorlopig niet gebeuren want dat zou een logistieke operatie zonder weerga zijn (gebouwen, klassen, personeel). Toch stellen zij dat sommige leerlingen wellicht beter gebaat zijn bij heterogene groepen: daar zouden meer uitdagingen voor de leerlingen liggen om op een hoger niveau te eindigen. Men is benieuwd naar de resultaten van het vernieuwende programma waarbij een kleine groep leerlingen van verschillende niveaus een gepersonaliseerd programma kunnen volgen gebaseerd op eigen ambities en interesses. Verder zou de determinatie bij binnenkomst nog beter kunnen; er zijn verschillen tussen de aanvoer scholen:

“Havo-adviezen leiden niet allemaal tot typische havo-leerlingen – je moet maar van dat advies uitgaan en het enige wat je kan doen om ze op niveau te krijgen en te houden is goed differentiëren in de klas.”

En dat differentiëren kan in de praktijk altijd beter, ongeacht de inrichting van de onderbouw:

“Meer differentiëren, vooral aan de bovenkant – daar valt meer te behalen.”

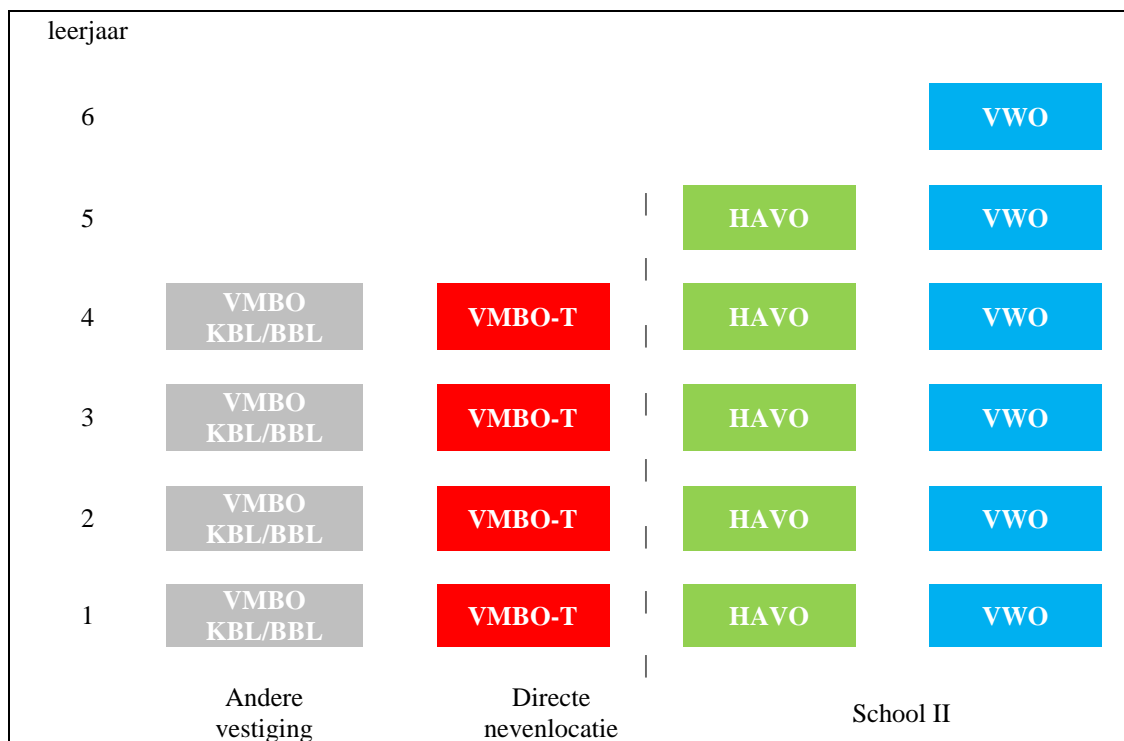
II: Homogene klassen

Algemeen

Streekschool gelegen tussen twee grote steden in het midden van Nederland. Homogene klassen over twee locaties in de stad, beide onderdeel van scholengroep van drie scholen.

Kenmerken

- Inrichting Type 1
- Vmbo-t, havo, vwo
- 1850 leerlingen
- Tweektalig vwo
- Twee gebouwen
- Homogeen sinds 4 jaar
- Reguliere op- en afstroommogelijkheden

Stroomschema school II

Voor dit portret is gesproken met de drie onderbouwcoördinatoren van de drie niveaus. Daarnaast is gesproken met vier docenten: twee mentoren die ook lesgeven in vmbo-t (Geschiedenis en LO) en twee docenten die voornamelijk lesgeven in havo en vwo (Engels en wiskunde).

A. Huidige inrichting onderbouw

School II is onderdeel van een scholengroep waarin vier vo-scholen en één po-school samenwerken. De school is gevestigd in een kleine stad in het midden van Nederland. Van oudsher kent de school vooral leerlingen met ouders uit de landbouw en de handelssector. De school geeft zelf aan bekend te staan als een echte streekschool die een sterke band heeft met de populatie in de regio. De school werkt dan ook veel samen met lokale bedrijven, lagere overheden, en universiteiten en ROC's in de regio. Dat spreekt ouders en kinderen aan. Zij kiezen voor de school vanwege het feit dat de school 'echt onderdeel van de samenleving is'.

“We zijn eigenlijk twee witte locaties, helaas, er is weinig kleur. Maar dat is voor ouders natuurlijk veilig en vertrouwd. De school wordt verder ook wel voor andere doeleinden gebruikt, bijvoorbeeld door de gemeenteraad, [...] er is een band met de rest van het openbare leven.”

De school heeft enkele jaren geleden bewust de keuze gemaakt voor homogene klassen (vmbo-t, havo, vwo) om de leerling vanaf de start op het meest passende niveau te kunnen bedienen. Op de school worden de niveaus vmbo-t, havo en vwo aangeboden. Havo en vwo zitten in het hoofdgebouw van de school en de vmbo-t afdeling is gehuisvest in een nevenlocatie dicht bij de havo-vwo afdeling. De lagere vmbo leerwegen worden aangeboden op een tweede school uit de groep die is gevestigd in een naburig dorp. Het schoolbestuur kent verder nog een derde, verder weg gelegen school (vestiging) onder dezelfde naam waar mavo (vmbo-t) en havo wordt aangeboden. Deze school opereert enigszins zelfstandig en bedient een ander deel van de regio.

De drie niveaus op de school zijn georganiseerd in afdelingen. Iedere afdeling heeft een eigen team, een eigen leerlingcoördinator en een teamleider. De drie niveaus, verdeeld over twee gebouwen, huisvesten ongeveer 1850 leerlingen. In een brugklas zitten maximaal 30 leerlingen (zoals een enkele vwo klas), maar de meeste brugklassen zijn kleiner om voldoende aandacht aan de leerlingen te kunnen bieden en om ook tegemoet te kunnen komen aan eventuele tussentijdse opstomers.

Bijzondere profilering

Elke kolom (niveau) in de organisatie kent een reguliere opleiding en (een) eigen profileringsrichting(en) op hetzelfde niveau. In vmbo-t is dat het programma Lifestyle en kan er gekozen worden voor versterkt Duits. In de havo zijn dat de sportklas en de tto-havo. In vwo zijn dat de tto-vwo klas en de academische onderzoeksprojecten waaruit leerlingen jaarlijks kunnen kiezen. Lifestyle is een, speciaal voor het vmbo, zelf ontwikkeld programma. In het Lifestyleprogramma krijgen de domeinen gezondheid, voeding, bewegen en duurzaamheid de volle aandacht. Het programma biedt veel variatie, met workshops, bedrijfsbezoeken en verbinding met een aantal vakken waarin de domeinen in terugkomen. De school werkt

bijvoorbeeld samen met een fysiotherapeut die leerlingen bezoekt en waarvan de opgedane kennis bijvoorbeeld wordt teruggekoppeld in de biologieles. In het programma wordt ook veel ingezet op mediavaardigheden, presentatievaardigheden en samenwerken.

“De vaardigheden die in het mbo terugkomen, worden langs verschillende doorlopende leerlijnen aangeboden als voorbereiding op een mbo-4 opleiding.”

In schooljaar 2014-2015 is in vmbo-t gestart met Versterkt Talenonderwijs (VTO) Duits. Een goede beheersing van de Duitse taal en ‘feeling’ met de Duitse cultuur wordt namelijk steeds prominenter in de (lokale) economie. Vanaf leerjaar 1 krijgen de leerlingen van het vmbo Duits aangeboden. Na het eerste jaar kan de leerling kiezen voor het speciale programma VTO Duits. Dit programma zet met name in op de kennis van de Duitse cultuur en spreekvaardigheid, en het aantal uren is groot: 3 uur versterkt Duits in het tweede jaar, 4 uur in het derde jaar, en 5 uur in het vierde jaar. De leerlingen sluiten het programma af met een DSD-examen (Deutsches Sprach Diplom). Met het programma wordt tevens een aansluiting gezocht bij de internationalisering van het vervolgonderwijs. Zo worden er al Duitstalige opleidingen aangeboden in het mbo, bijvoorbeeld ‘Verpleegkunde euregio’ met stages en kans op werkgelegenheid in Duitsland. Ook vinden er binnen het programma uitwisselingen plaats met Duitse scholen. In de havo en vwo-bovenbouw kunnen leerlingen overigens ook een speciaal programma Duits of Frans volgen dat leidt tot het DSD-diploma of het DELF-certificaat voor Frans, maar er is voor die niveaus geen sprake van extra lessen.

De sportklas havo is een klas waarin de leerlingen naast het reguliere onderwijs in de onderbouw drie extra uren lichamelijke opvoeding (LO) krijgen. De lessen worden zo ingericht dat er meer ruimte is voor verbreding via sportclubs zoals zwemmen, duiken, mountainbiken en schermen. Het programma kent verder een theoretische en praktische verdieping van het bestaande LO programma.

De vwo-leerling (en havo eveneens) heeft de keuze uit het reguliere programma of uit tweetalig onderwijs (tto). Verder krijgen leerlingen in het reguliere vwo-programma via vier keuzeprojecten per jaar op een uitdagende manier onderzoeksvaardigheden aangeleerd. Ook leren ze in deze projecten samenwerken en presenteren. Tegelijkertijd ontdekken leerlingen door de diversiteit van de onderzoeksprojecten waar hun interesses en kwaliteiten liggen. De projecten zijn opgezet rondom de te kiezen profielen (leerjaar 4) en bieden daarnaast extra verdieping van de reguliere lesstof per leerjaar. In de projecten worden ook relaties gelegd met het bedrijfsleven en het onderwijs op de universiteit en hogeschool.

TTO-havo en vwo

In de tweetalige havo en vwo kunnen leerlingen naast het gewone vwo-diploma of havo-diploma ook een internationaal erkend diploma, het International Baccalaureaat (IB) Engels behalen. In de eerste drie leerjaren van het tto wordt minimaal de helft van de lessen in het Engels gegeven; in de bovenbouw is ongeveer een derde van de lessen in het Engels. Met de Engelse cultuur wordt kennisgemaakt door middel van allerlei activiteiten buiten de school: theaterbezoek, excursies naar Engeland, en uitwisselingsprojecten met scholen in Engeland. De tto-afdelingen van de school staan al lang bekend als succesvolle ('senior') afdelingen die veel IB-diploma's genereren. De verklaring van het succes ligt volgens de coördinatoren van vwo en havo in het feit dat de school een van de voorlopers is geweest in het vormgeven van tto in Nederland en dat dit door een krachtig en vooral stabiel team (weinig verloop) is opgezet. Ouders zien ook heel erg de meerwaarde van tto in, gezien de handelsgeest in de regio.

Overig

In het eerste leerjaar krijgen de leerlingen een uur begeleidingsles/studieles per week. Tijdens dit uur wordt uitgebreid met de leerlingen onderzocht welke manier van leren – binnen het niveau – het beste bij hen past en er wordt aandacht besteed aan plannen, huiswerk maken en proefwerken leren. Schoolbreed worden in de onderbouw activiteitendagen georganiseerd. Er komen verschillende talentenprogramma's aan bod: bèta (bv. programmeren), cultuur (bv. muziekconcours), ondernemerschap en sport.

B. Ervaringen huidige inrichting

De homogene structuur bestaat sinds vier jaar. Daarvoor had de school wel een homogene vwo-klas, maar daarnaast dakpanklassen mavo-havo en havo-vwo. Dat was vooral voor de profilering richting ouders voordelig:

“Dat vonden de ouders heel lekker, dat hun vwo-kinderen meteen konden beginnen op het hoogste niveau.”

Met de introductie van de homogene klassen havo en vmbo-t is ook de verdeling naar gebouwen veranderd. Voorheen was er een junior-gebouw met alle (combi) niveaus van klas 1 en 2, m.u.v. van tweetalig onderwijs. De school ervoer dat er langzamerhand twee werelden ontstonden, dat er een knip kwam tussen de onderbouw en bovenbouw, wat niet goed bleek voor de ontwikkeling van kinderen. Uiteindelijk is besloten om te homogeniseren i.v.m. de daaraan verwante doorlopende leerlijnen.

De ervaringen van de eerste jaren met de nieuwe kolommenstructuur zijn vooralsnog positief. De doorstroom (onderbouwrendement) in de school en ook de hoge slagingspercentages in de

eindexamenklassen zijn na vier jaren werken met deze inrichting goed te noemen. Met name in de vmbo-t afdeling is men tevreden over het specifieke aanbod en de uitwerking daarvan.

“Voor het vmbo-t heeft dat ontzettend goed uitgepakt, ook de onderwijsvernieuwingen die we aanbieden [Lifestyle en VTO-Duits]. Dat trekt leerlingen. We zijn ontzettend content met de structuur, en dat vmbo-t op één locatie zit, klas 1 t/m 4.”

Ook in de havo en het vwo is men voorzichtig tevreden. Veel leerlingen zitten van meet af aan op de goede plek, ook al komt afstroom nog steeds voor, net als toen met dakpanklassen werd gewerkt.

De leerlingaantallen waren in eerste instantie gelijk aan de situatie daarvoor. Dit jaar zijn er 60 leerlingen minder, terwijl het aandeel vmbo-leerlingen relatief toeneemt. De leerlingafname is vooral het effect van de krimp in de regio; de afname van havo/vwo leerlingen vooral het effect van specifieke wensen van ouders. Van oudsher was het in de streek niet de trend om naar de steden op school te gaan, maar die trend is er wel gekomen: er is een enorm onderwijsaanbod in de regio. De grootste concurrentie komt van de stedelijke categoriale scholen, waaronder de gymnasia en de havo-scholen, maar ook van scholen waar met dakpanklassen gewerkt wordt. Tegelijkertijd wordt de aantrekkingskracht van de tto-afdeling juist steeds sterker. De school staat op dat gebied bekend als een goede tto-school.

“Je kunt niet alle leerlingen behouden. Elke school maakt daarin een keuze.” En: “Je kunt alleen heel helder zijn in wat je doet en dat waar maken. Dat laatste is wel een dingetje, want als er in de praktijk niet op- of afgestroomd zou worden, dan heb je een probleem.”

Het blijkt dat veel ouders graag het ‘verhaal horen van de bredere kansen en langer uitstel van determinatie’. In het geval van dakpanklassen gaat het volgens de coördinatoren vooral om gepercipieerde kansen zonder dat er een directe aanleiding is dat de kans op opstroom uit een dakpanklas (op de andere school) groter is dan vanuit de homogene klassen op deze school.

“... als je ze uitlegt dat het in de praktijk vaak niet gehaald wordt (ook niet bij ons in het verleden), dan begrijpen ze het ook wel weer. Wij denken met zijn allen dat er meer voor deze school gekozen wordt op grond van sfeer en veiligheid dan persé op grond van inrichting. Af en toe hoor je wel een signaal dat ouders zeggen: we hebben echt bewust voor deze homogene klas gekozen, zodat we ook zeker weten dat mijn zoon of dochter vanaf het eerste leerjaar op het juiste niveau bediend wordt.”

Wat de school verder merkt is dat er relatief veel leerlingen van andere scholen met name in de havo, maar ook in vmbo-t, willen instromen in het 2e of 3e jaar van deze school, nadat ze op een dakpanschool (in havo/vwo klas of vmbo-t/havo klas) hebben gezeten en na 1 à 2 jaar het niveau dat ze aankunnen duidelijk is geworden.

Lespraktijk

De coördinatoren vermoeden dat de meeste docenten de switch naar homogene klassen als prettig hebben ervaren, omdat het erg ingewikkeld was om in de (dakpan) klas te differentiëren en het er in de praktijk erop neer kwam, dat docenten naar een gemiddelde niveau zochten. Het aannamebeleid zorgde ervoor dat men te maken kreeg met ongeveer 2/3 op het lagere niveau in de dakpanklassen. Een derde had de potentie om het hogere niveau in de dakpanklassen te halen, maar dat werd lang niet altijd bereikt.

“De heterogene klassen werkten heel nivellerend. Het is makkelijker om één niveau te bedienen en daar halen we meer rendement uit.”

De ervaring van de school is ook dat de mentor in de onderbouw een belangrijke schakel is tussen leerling en de (veranderende) lespraktijk. Naast vakdocent is hij/zij voor alle vakken en voor alle problemen het eerste aanspreekpunt voor een leerling en zijn ouders. Ook helpt de mentor de leerling om zich thuis te voelen, bijvoorbeeld tijdens de introductiedagen, in de begeleidingslessen en door het brugklaskamp. In leerjaar 1 en 2 blijft de klas in principe bij elkaar en bij dezelfde mentor en dat werkt goed voor de aansluiting met het derde leerjaar. Dan vallen door profielkeuzes en zittenblijven, maar ook door op- en afstroom de groepen wat meer uit elkaar.

Plaatsing

De basisscholen geven voor 1 maart het schooladvies, en dat is bij deze school bij voorkeur een enkelvoudig advies. De vo-scholen in de regio hebben enkele jaren geleden gezamenlijk de toelatingscriteria voor leerjaar 1 bepaald:

“Wij vragen het po hun schoolverlaters een diploma-advies te geven. Een diploma-advies is een enkelvoudig advies betreffend de verwachting over het eerst te behalen diploma.”

Alle adviezen zijn volgens de afspraken altijd gebaseerd op meerdere gegevens (toetsen, leervermogen en persoonlijke kenmerken). De vo-scholen baseren hun toelating op het advies van de basisschool. Pas in tweede instantie kijken zij naar de behaalde Cito-score. Taalvaardigheid ziet de school als een sleutel voor succes. De school let bij plaatsing daarom sterk op de score van leerlingen op begrijpend lezen.

“Daar kun je eigenlijk schoolsucces misschien wel het beste aan afmeten.”

De po-scholen kunnen ook een heterogeen plaatsingsadvies geven. Voor elke nieuwe leerling, van alle basisscholen, wordt de warme overdracht besproken en daar wordt waar nodig doorgevraagd op het meervoudige advies. Plaatsing in de homogene klassen is dan vooral waar de meeste kansen voor die specifieke leerling liggen.

“Die verplichting voor een homogeen advies bestaat in de regio sinds dit jaar niet meer, dus je ziet weer meer gemengde adviezen.”

Soms houdt de school het gemengde advies ook eerst aan tot na de centrale eindtoets, waarna het duidelijker is welke van de twee valt te verkiezen. Het gebeurt de laatste jaren vaker dat de basisschool een meervoudig advies bijstelt naar een enkelvoudig hoger advies. Enkele geïnterviewden hebben de indruk dat ouders een steeds prominentere rol spelen. Deels al bij het bewerkstelligen van een gemengd advies i.p.v. homogeen en een groep ouders die probeert een bijstelling na de eindtoets af te dwingen. Dat lukt in sommige gevallen – en dat levert dan formatie aanpassingen in het vo op – maar ook dikwijls niet omdat de basisschool daar niet in meegaat. Op deze school komt het zelfs (incidenteel) voor dat ouders, die een gemengd advies hebben, hun kind op het lagere niveau willen hebben.

“Het blijft een puzzel, zeker met die aangepaste adviezen. Dan wordt het pas echt leuk, want dan denk je dat je weet wat je hebt... komen er aangepaste adviezen”.

Er zijn maar weinig leerlingen in de regio en op de school met een migranten achtergrond. Het vermoeden bestaat echter dat er sprake is van relatief hogere adviezen bij dergelijke leerlingen op sommige basisscholen, een vorm van positieve discriminatie. De ervaring laat zien dat dit later kan leiden tot afstroom. Dat is vooral het geval in de havo en de vmbo-t afdelingen. Op het vwo komt dit nauwelijks voor.

Onderwijsmobiliteit

Er zijn meerdere opstroom momenten in de onderbouw en ook kan een leerling na het behalen van een diploma doorstromen naar hoger niveau. Afstromen behoort ook tot de mogelijkheden. In de regel kan een leerling aan het einde van het jaar switchen, maar als het na 3 maanden al duidelijk is dat ‘de leerling helemaal niet op zijn plek zit’ dan is tussentijdse op- of afstroom mogelijk. Er zijn binnen elke kolom regels vastgelegd voor het doorstromen in dezelfde kolom (niveau) als ook voor op- en afstroom naar de andere homogene niveaus. Aanvullend geldt voor de tto-klassen dat een leerling tenminste het cijfer 6.0 als 3e rapportcijfer voor Engels moet behalen om bevorderd te worden.

Op- en afstroom komt weinig voor, in leerjaar 1 en 2 is dat jaarlijks ‘op één of twee handen te tellen’. Verschil tussen jongens en meisjes is er wel: meer jongens stromen af en meer meisjes stromen op. In het verleden (voor de huidige inrichting) werd de school aangesproken op de relatief grote afstroom. Er waren in de havo bijvoorbeeld wel veel opstromers uit vmbo-t, maar er waren ook veel afstromers van havo naar vmbo-t. Dat lijkt nu in de homogene setting beter te gaan. Het blijkt dat veel leerlingen ervan afzien om na een jaar op te stromen, omdat ze verwachten dat het hogere niveau te moeilijk voor ze is.

“Kinderen die in potentie kunnen opstromen, die zeggen: ik blijf liever hier.”

Kinderen die afstromen naar vmbo-t, moeten naar de andere locatie. Dat is niet zo problematisch en de opvang is goed geregeld. Tussen havo en vwo is er nauwelijks verschil in de vakken (alleen in niveau) en daar gaat het om dezelfde locatie, dus dat gaat redelijk geruisloos. Kinderen die afstromen naar vmbo-basis of -kader moeten naar een ander dorp. Dat is wel ingrijpend, maar in de afgelopen jaren waren dat slechts enkele leerlingen. Er wordt dan wel gezorgd voor een warme overdracht tussen de beide vestigingen (o.a. meeloopdag).

In de onderbouw is men dus grotendeels tevreden over de beperkte afstroom. Waar wel problemen worden voorzien is de vakaansluiting tussen de verschillende niveaus. Daar worden op- of afstroommodules voor ingezet, met name gericht op de talen. Bij opstroom van vmbo-t naar havo moet er een module Frans gevolgd worden (want vmbo-t heeft alleen Duits). Deze leerlingen krijgen na de kerst in een klein groepje het vak Frans. Leerlingen die afstromen naar vmbo-t worden meer begeleid bij Duits. Ze krijgen een extra uur Duits aangeboden. De school heeft relatief veel ‘extra-vakkers’: leerlingen die een extra vak doen, omdat ze weten dat ze door zullen stromen na het behalen van het diploma waar men mee is gestart (de koninklijke weg).

De coördinatoren merken dat het wel steeds lastiger wordt op de opstomers goed te bedienen als men met een achterstand in de bovenbouw terecht komt. Opstromen is vooral goed als dat vroeg in de schoolcarrière tijdig gebeurt, anders kunnen bijvoorbeeld vmbo-t leerlingen het in jaar 2 of 3 niet meer ‘bijbenen’. De bovenbouw eist veel meer van leerlingen dan de onderbouw. Voor vmbo-t leerlingen zijn er eigenlijk twee momenten mogelijk: na de eerste klas, of pas na afronding van het eindexamen vmbo.

“Het 1^e jaar is geen probleem, het 2^e jaar is al lastiger. Maar in de 3^e klas zit wel een beetje het heikele punt, daar komen we nu achter. Na het derde jaar moet je opstroom eigenlijk niet meer doen. Dan is de overgang te groot.”

C. Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen

De school is zeer tevreden over de wending die de homogenisering van de klassen en afdelingen met zich mee heeft gebracht. Er zal dus niet zo snel worden getornd aan de homogene indeling van de klassen. Echter:

“Ik sluit het echt niet uit dat we ooit op een mengvorm uitkomen. Dat er toch een paar dakpannen of combiklassen worden ingericht, omdat je met een economische factor zit [krimp, verloop naar andere scholen, scheve verdelingen van instroom waardoor combinaties noodzakelijk zijn]. Niet uit ‘idealistische’ overwegingen.”

En: *“Je ziet dat die trend van uitstellen van het selectiemoment, nadrukkelijker wordt in onderwijsland. Die landelijke trend houden we natuurlijk wel in de gaten. En als we erin meegaan is dat vooral een economisch motief denk ik want de vraag is of je er in gelooft. Onze bevindingen van eerder waren dat die uitstel van determinatie niet veel oplevert. Dus je kunt er opnieuw aan beginnen, maar heel eerlijk gezegd geloof ik er niet in.”*

De school stelt dat de uitdagingen in de nabije toekomst vooral liggen op het gebied van maatwerk en diploma differentiatie. De coördinatoren zouden graag eerder kinderen de mogelijkheid bieden om vakken op een ander niveau te volgen en af te sluiten.

“We hebben één leerling gehad in het afgelopen jaar die inderdaad een vwo-diploma heeft behaald voor een bepaald vak op vwo-niveau, terwijl ze zelf op de havo zat. Dat gebeurt landelijk kennelijk veel meer en daar zouden wij veel meer aan kunnen doen.”

In de strategische toekomstvisie van de school worden twee pijlers genoemd: gepersonaliseerd en geïndividualiseerd onderwijs. De stap naar geheel gepersonaliseerd leren lijkt ook op deze school nog een stap te ver. De school heeft op dit moment andere prioriteiten, maar de coördinatoren zien het wel als de toekomst en er loopt een pilot in die richting. In de havo is met een klas geëxperimenteerd met twee vakken in één klas waar de leerlingen zelf de regie hadden over waar ze mee bezig waren. Dit werd in een blok aangeboden als ochtendmodule i.p.v. drie uren verspreid over de week. Komend jaar wordt het aantal vakken (in een andere klas) in die module uitgebreid.

“Er wordt in die klas voortdurend in de gaten gehouden: ‘wat ben je nu aan het doen, hoe ga je het aanpakken, wat ga je doen vandaag’ en aan het einde van de rit: ‘waar sta je de volgende keer’.”

D. Docenten aan het woord

Huidige inrichting en lespraktijk

De docenten hebben het werken met homogene klassen in de afgelopen jaren als positief ervaren. Met de omzetting naar homogene groepen verwachtten zij betere persoonlijke kwaliteit te geven, op de leerling gericht onderwijs en dat is grotendeels uitgekomen.

Ook de profileringen in de verschillende afdelingen bevalt. Het uiteindelijke doel van het Lifestyle programma op het vmbo is om leerlingen iets actiever te krijgen en wat meer op samenwerking gericht. Dat doen ze twee jaar (en het reguliere programma duurt ook 2 jaar) en vervolgens komen ze samen in de 3^e klas waar iedereen L&O (Lifestyle en Ondernemen) volgt. De leerling die Lifestyle al had gekozen in jaar 1 is meer getraind op bepaalde vaardigheden zoals samenwerken en zelfstandigheid, waardoor het L&O vak makkelijker gevolgd kan worden.

Plaatsing en onderwijsmobiliteit

De ervaringen van de docenten is dat er recentelijk meer aangestuurd wordt op een eenduidig advies, hetgeen ook de wens van de school is. De school accepteert niet zo snel meer dat er een dubbel advies wordt afgegeven. Mocht er toch een dubbel advies komen, dan wordt daar door de coördinator nog een keer een gesprek met de groepsleerkracht over gevoerd. Dergelijke gesprekken gaan vaak over twijfelgevallen vmbo-t of havo en minder over twijfelgevallen havo of vwo.

Een van de docenten die ook de functie van leerlingcoördinator heeft gehad stelt dat dit iets is dat soms bijt. “Laten we eerlijk zijn. Een kind moet zich kunnen ontwikkelen. Die worden al op de basisschool met het leerlingvolgsysteem in de gaten gehouden en in dat systeem kan je een groei in meerdere jaren zien of pas in groep 8 als het opeens heel hard gaat. Dan moet je in een glazen bol gaan kijken of die laatste wel het hoge niveau aankan terwijl hij het daarvoor niet heeft laten zien [...] dat is lastig en wij worden ook afgerekend als hij het niet goed doet.”

Ouders willen natuurlijk altijd het maximale. De docenten krijgen veel vragen als: “Is het beter met een twijfeladvies, om hem in de havo te stoppen en als het niet goed gaat af te laten stromen? Of in vmbo-t te laten beginnen en op te stromen?”

De meningen over het juiste antwoord op dergelijke vragen zijn verdeeld. Een van de andere docenten stelt: “Ik krijg die vraag ook wel eens. Dan geef ik mijn mening, die tegenovergesteld is. Ik ben altijd voor via vmbo de havo instromen, de koninklijke route vind ik dat). Dus ik wil dat ze eerst succes ervaren en dan [pas] kijken er een stapje bovenop kan.”

We vragen naar plaatsing in de tto-klassen; zit daar een ander soort leerling dan in de reguliere klassen? Docent Engels: “Ander type in de zin van ‘ervoor gaan’, ‘iets extra’s willen doen’. Ze zijn bovendien taalgevoeliger, maar als ze binnenkomen niet altijd beter in Engels. Het zijn wel leerlingen die over het algemeen net iets liever willen presteren, extra tijd in school stoppen en ook geïnteresseerd zijn in hun carrière, in wat ze later willen worden, in de wereld; die hebben bredere interesses, dat gaat veel verder dan alleen Engels. In de bovenbouw zie je dat ook terug.”

Leerlingen stromen soms op- of af naar een ander niveau. We vragen of deze overstap eenvoudig te maken valt. Docent Geschiedenis: “Ik vind het best wel een groot verschil, wat ik op het vmbo doe en op de havo. Als ik mijn havo-4 vergelijk met mijn vmbo-4, dan is dat echt wel een wereld van verschil. Vooral in structuur die ik aanbied, dingen die ik voor ze doe, dingen die ik van ze verwacht. In de havo-4 klas zeg ik: “Dit is de studiewijzer. Zorg dat je bij bent over 3 weken. En wie het niet heeft, heeft een probleem.” Dat doe ik echt niet op het vmbo, want dan hebben ze niks. Zij plannen niet zelf en dat moet je dus veel meer structureren. Dat zit in studieplannen, maar ook wel in de hoeveelheid stof die je aan kunt bieden en de manier van uitleggen.”

Opstroom naar een hoger niveau wordt door de docenten actief gestimuleerd. Docent Wiskunde: “We proberen op het vmbo-t wel voldoende aandacht aan opstroommogelijkheden te besteden, en ook om al een beetje aan het voorsorteren, zo van ‘dit zou wel eens een opstromer kunnen zijn van vmbo naar havo’. Die leerling krijgt dan wat extra aandacht in die richting. Maar vaak komen we er in jaar 2 [na opstroom] achter dat er wel gaten zijn. Dat is een probleem.

Ook zijn er succeservaringen: “Vorig jaar had ik mijn klas 3 dames, die heb ik uitgedaagd van ‘als je naar de havo wil, laat het dan maar zien. Dus geplaatst op 2-havo dit schooljaar en die zijn alle drie over naar 3-havo. Voor die meiden heeft het gewerkt.”

Docent Geschiedenis: “Het hangt er ook van af hoe de ouders er in staan, want dan merk je dus ook dat de ouders van dat meisje zeiden: “Dit willen wij helemaal niet. Je hoeft hier ook niet meer over te beginnen de komende vier jaar, want voor haar is het helemaal niet goed. Dan is het ook prima.”

Op de vraag hoe leerlingen op de overgang van po naar vo worden voorbereid wordt duidelijk dat sprake is van een intensieve gewenningsperiode. Leerlingen komen voor de zomervakantie al op school om kennis te maken met de nieuwe klas en de mentor en dan maken ze bijvoorbeeld ‘een speurtocht door de hele school’. Na de vakantie is een introductiedag met de mentorklas vervolgens een gewone week (met gewoon les). In de tweede week gaan leerlingen drie dagen op kamp. Op deze school delen ze in de eerste drie maanden wel cijfers uit in de brugklas. Zeer lage cijfers als een 1 worden niet gegeven.

Docent LO: “Ik ga heel vaak uit van wat een leerling kan, en niet wat een leerling niet kan. Zeker met dat eerste rapport wordt daar best wel veel aandacht aan besteed. Het is natuurlijk super lekker om je eerste cijfers, dat je daar gewoon mooie cijfers voor haalt. Dat geeft je wel een boost om daarmee door te gaan. Daarna wordt de druk wel iets groter.”

Lespraktijk/ differentiëren

De homogene structuur is volgens de docenten zeker geschikt om goed op één afzonderlijk niveau les te kunnen geven (vmbo-t, havo of vwo) maar ook het differentiëren in de homogene groepen is soms toch lastig.

“In een klas die min of meer hetzelfde niveau is, kan je op dat niveau de uitleg geven en vervolgens individueel kinderen wat extra ondersteuning geven. Als je daar ook nog weer verschil in hebt, dan moet je eigenlijk in die uitleg al onderscheid maken en vervolgens nog weer in het ondersteunen. Ik denk dat je dan minder tijd overhoudt om goed te kunnen differentiëren.”

Bij een brugklas hebben de docenten vrij snel, na de herfstvakantie, in zicht welke leerlingen heel goed scoren op het niveau en welke niet. Om leerlingen te helpen het niveau te kunnen volgen, worden zwakke leerlingen naast een sterker iemand gezet in de klas “die kan hen mee trekken”.

“Of je zet ze dicht bij de docent, dat je ze op die manier extra aandacht kunt geven”. Een docent geeft aan dat hij het persoonlijk lastiger vindt om de sterkere leerlingen uit te dagen (de plus leerlingen), om die iets extra's te laten doen, vaak krijgt hij de reactie “ja, maar dat doet de rest van de klas ook niet.” Sommigen doen dat wel als ze echt willen opstromen. al zijn daar ook uitzonderingen op: “Ik heb nu een meisje in de klas (vmbo-t), die staat alleen maar negens en tiens. Maar die wil helemaal niet naar de havo. Die is intens gelukkig met die cijfers, en die ouders ook. En dat is genoeg.”

Ervaringen andere inrichting

Twee van de vier docenten die we spreken hebben ervaring met dakpanklassen die voorheen op de school aanwezig waren. De voor- en nadelen van die dakpanklassen worden als volgt geformuleerd:

Docent Engels: “Dakpanklassen werken als de verdeling in de klas voor tweederde van hoog niveau is, de minderheid moet in het lage niveau zitten. De samenstelling in dakpanklassen was echter 50/50 of een oververtegenwoordiging van het lagere niveau, en dat leverde geen goede resultaten op. Bovendien: Je kreeg hele grote verschillen in een groep waar ik moeilijk mee om kon gaan.”

In principe zou in dakpanklassen op het hoogste niveau les moeten worden gegeven. Docent Engels: “Het werd al snel dat je een standaardprogramma maakte, en dat je plusopdrachten maakte voor leerlingen die wat meer aankonden. Maar leerlingen vonden dan dat ze gestraft werden met dat extra werk. En cognitief was het geen uitdaging, maar er was druk vanuit leeftijdsgenoten (*peer pressure*), dan was je een “stудje”. Ben je met 10 leerlingen het “stудje”, dan ga je ook minder hard je best doen, want je wil gewoon bij de groep horen. In deze regio geldt: doe maar normaal, dan doe je al gek genoeg”.

Binnen de vaksectie wiskunde hadden docenten sterk de ervaring dat in dakpanklassen het lesniveau eigenlijk het niveau was van de onderkant. “Havo-vwo betekent dat je havo haalt, misschien havo+. Maar om tot vwo-niveau te komen, vond men allemaal best wel moeilijk. Nog veel langer terug hebben we heterogene klassen gehad (deze school). Bij heterogene klassen was er onvrede en de verschillen waren nog groter.”

In de HTG-klassen werden destijds de havo-methodes en niet de vmbo-t methodes gebruikt. En in de havo/atheneum gebruikten docenten atheneum methodes. Die boeken bleken veel te moeilijk voor de leerlingen aan de onderkant. Ook leerlingen met een gemengd advies, die toevallig een hele goeie CITO hadden gemaakt en toch het voordeel van de twijfel werd gegeven, konden dit niveau eigenlijk niet aan. “En dan ga je dus je leerlingen bedienen op het lage niveau. En je merkt dat je leerlingen gaat verliezen.”

Veranderingen/ Wensen voor de toekomst

Het zou de docenten niet verbazen als er komend jaar toch weer een paar dakpanklassen worden ingevoerd. Dit blijkt ook de wens van enkele docenten, wanneer we vragen naar wensen voor de toekomst. Docent Engels: “Iets kleinere klassen, qua leerlingenaantal dan. En ik zou wel weer een dakpanklas willen. Er zijn leerlingen die wat later harder gaan lopen of bloeien, of die ontwikkelen zich wat sneller. Ik denk dat je die een jaartje extra de kans zou moeten geven en na één jaar determineren. Maar in principe homogene klassen, maar als uitzondering een dakpanklas.”

Ook voor de lesinhoud worden wensen uitgesproken. “Dinsdag hebben we een studiemiddag gehad over de 20/80 regel, dat je 80% het reguliere curriculum doet en in 20% van de tijd op een hele andere manier met onderwijs omgaat. Dat kan iets met sport zijn of verdieping in cultuur. Het kan ook een vorm van excellent programma zijn. De bedoeling daarvan is dat je ook een anders soort didactiek leert ontwikkelen, dat je lesgeven meegroeit. De bedoeling is dat het de motivatie en de eigen verantwoordelijkheid van de leerlingen verhoogt.”

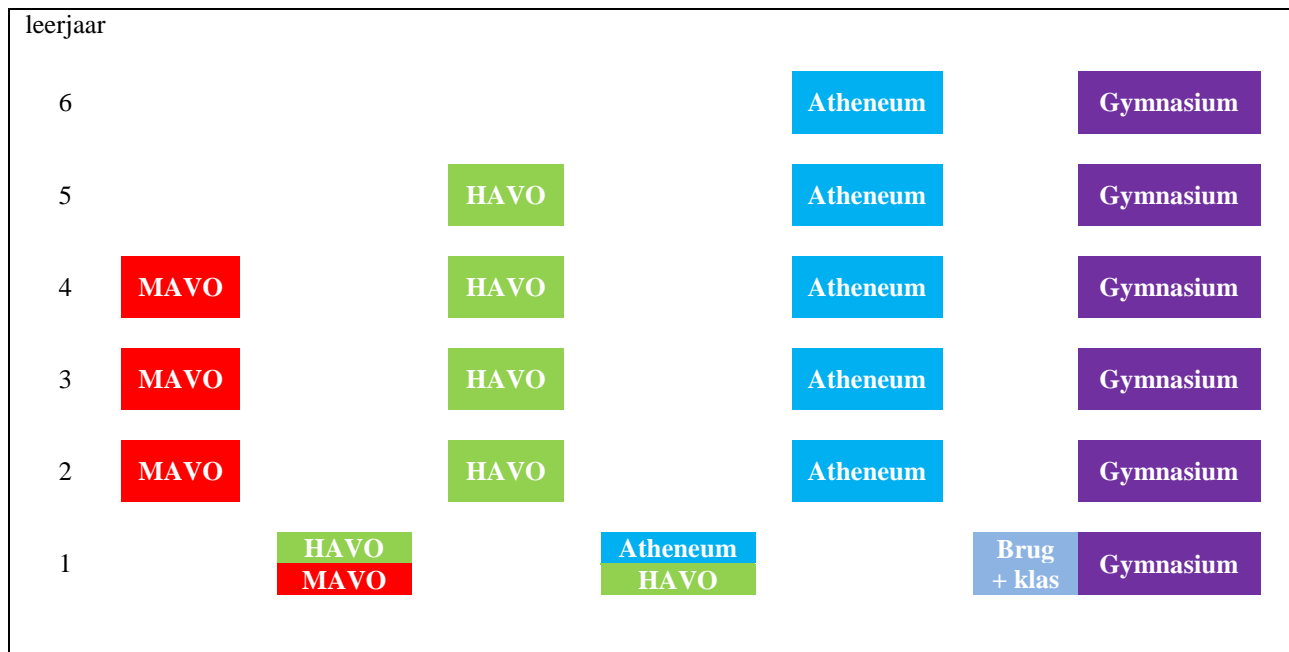
III: Dakpanklassen (1-jarig) met homogeen gymnasium

Achtergrond

Noordwest Nederland. De school is één van vier scholen onder een centraal bestuur. Voormalig heterogene school (brede brugklassen). Vmbo-t is een ondergrens voor toelating.

Kenmerken

- Inrichting Type 2
- Mavo tot gymnasium
- 1700 leerlingen
- 5 dakpanklassen mavo-havo, 4 klassen havo-vwo, en 2 klassen gymnasium
- Brug+ klas
- Technasium havo & vwo

Stroomschema school III

Voor dit portret is gesproken met de coördinator van de onderbouw, en vervolgens met mentoren die een brugklas begeleiden. De mentoren staan ook voor de klas, respectievelijk als wiskundedocent en docente biologie. Beiden hebben ook ervaring met een andere inrichting van de onderbouw. Als laatste is ook een gesprek gevoerd met twee docenten van de bovenbouw, zij geven de vakken Nederlands en geschiedenis.

A. Huidige inrichting onderbouw

De school is van oudsher een middelgrote havo/vwo school. De school biedt nu het breedst mogelijke pakket Algemeen Voortgezet Onderwijs (AVO) en VWO aan: mavo, havo, atheneum, technasium en gymnasium. Met nog drie scholen uit de regio vallen zij onder één bestuur. De school heeft een oecumenische achtergrond wat betekent dat leerlingen van allerlei denominaties de school bezoeken. De leerlingen hebben vooral een midden of hoog sociaaleconomische achtergrond. Overeenkomstig met de regio heeft ongeveer drie procent leerlingen met een niet-Nederlandse etnische herkomst. Van oorsprong hecht de school veel belang aan het bèta-onderwijs. Het percentage leerlingen met een natuurprofiel in de bovenbouw is dan ook groter dan het landelijk gemiddelde. De school staat verder bekend om de actieve onderwijsvernieuwingen zoals e-learning en het werken met iPads vanaf het 2e leerjaar.

Vanaf 1992 werkt de school met heterogene brugklassen. In het begin waren dit brede klassen waarin zowel vmbo-t als havo/vwo leerlingen zaten. Omdat het bedienen van een dergelijke klas voor docenten te lastig bleek en het vooral voor de zwakkere leerlingen nadelig uitpakte is sinds ongeveer 10 jaar sprake van een dakpanstructuur. Wat ook meespeelde met deze verandering is dat slechts een beperkt aantal lesmethodes speciaal voor brede klassen voorhanden was. Sinds drie jaar kent de school een aparte gymnasiumklas.

Voor toelating tot de brugklas moet het advies van de basisschool minstens vmbo-tl of mavo zijn. Vroeger werd een citoscore van minimaal 532 gehanteerd voor toelating. Per schooljaar wordt de instroom in de brugklas aan een maximum gebonden. Er zijn jaarlijks 10 brugklassen. Leerlingen met een lager advies moeten naar een andere school buiten de stad (behalve de groene opleidingen, die zitten in dezelfde stad). Er zijn aparte brugklassen voor mavo/havo, havo/vwo, een brug+ klas en een (homogene) gymnasium klas. Nieuwsgierige en leergierige leerlingen met een havo of vwo-advies van de basisschool kunnen aangeven of zij voor de brug+ klas in aanmerking willen komen. Zij worden apart uitgenodigd voor een proefles en gesprek. De brug+ klas is geen gymnasiumklas – er wordt dus geen Grieks of Latijn gegeven – en verschilt van de havo/vwo-brugklas doordat er soms sneller en compacter wordt gewerkt of juist dieper op de stof wordt ingegaan.

Bijzondere profilering

De school biedt met haar brede profilering leerlingen de gelegenheid hun talent op verschillende terreinen te laten zien en zo het beste uit zichzelf naar boven te brengen. Na de brugklas kent de school vier hoofdrichtingen: mavo, havo, atheneum en gymnasium. Sinds het huidig schooljaar is daar een aparte technasium richting bijgekomen. Vanaf leerjaar twee zijn er havo en vwo technasiumklassen waarin leerlingen naast de reguliere havo- en vwo-vakken vier projecten O&O volgen (Onderzoek & Ontwerpen). De bovenbouw van deze richtingen kent een apart vak O&O.

Leerlingen ontwikkelen hun theoretische kennis en praktische vaardigheden aan de hand van actuele bèta technische vraagstukken afkomstig van bedrijven, hoger onderwijs, en lagere overheden uit de regio. Talenten worden ook aangesproken door de mogelijkheid om Engels op Cambridge niveau te volgen en doordat leerlingen in bovenbouw kunnen kiezen voor de Vecon businessclass.

Recentelijk is de school gestart met een moduleprogramma naast de gewone lessentabel. Het moduleprogramma bevat alle activiteiten waarvoor de leerling zelf een keuze maakt en zelf verantwoordelijkheid neemt. Het gaat naast extra nieuwe ‘leuke’ vaardigheden (bijvoorbeeld programmeren, sport+, toneel) ook om verdiepende modules van de verplichte vakken (bijvoorbeeld Duits of Frans). In de 2e en 3e klas kiezen de leerlingen elk blok uit een breed aanbod van modules die in principe 2 uur per week, 8 weken lang gevolgd worden. De keuze voor modules is niet niveau gebonden en samenwerken met leerlingen van verschillende niveaus staat juist centraal. Het volgen van de eigen interesses en talenten of het juist behoefte aan ondersteuning of wens tot verdieping (zowel vak- als niet vakgerelateerd) geven input aan een zelf opgebouwd plusdocument.

B. Ervaringen huidige inrichting

De ervaringen met de huidige inrichting van de onderbouw zijn vooral positief. De school is van mening dat zij heel goed na één jaar dakpanklas kunnen vaststellen wat het meest geschikte niveau voor de leerling is. Aan de bovenkant (gymnasium) lukt dat wel beter dan aan de onderkant; er is altijd wel een groep leerlingen waar twijfel over bestaat. Om die reden wordt voorzichtig verkend of 2-jarige dakpanklassen voor sommige leerlingen nog beter zouden kunnen werken (zie onder). In termen van rendement van de onderbouw is er geen concrete aanleiding om dat te doen. Het rendement is de afgelopen jaren zeer stabiel te noemen. Desondanks denkt de school dat voor sommige leerlingen later determineren wellicht beter is.

Omdat op het hoogste niveau les wordt gegeven in de dakpanklassen komen vooral leerlingen met een mavo-havo advies vaker naar de school, omdat ouders veronderstellen dat hun kind dan toch wellicht havo kan gaan doen. Er is sprake van een toestroom uit andere streken voor deze klassen, omdat op andere scholen alleen havo-vwo of categoriaal mavo wordt aangeboden. Elk jaar is voor sommige leerlingen (ouders) moeilijk te accepteren dat het toch mavo wordt (of in de andere dakpanklas: havo).

Naast de cognitieve uitdaging en de hoop dat zwakke leerlingen profiteren van de leerlingen met een hoger niveau zijn de dakpanbrugklassen ook bedoeld om kansen te bieden op sociaal gebied. Op deze school geldt dat er in de brugklas sterke vriendschappen worden gesloten ondanks de verschillende routes die de leerlingen volgen.

“Kinderen die met elkaar in de brugklas hebben gezeten kennen elkaar en blijven elkaar opzoeken”.

In dat kader kunnen de modules die leerlingen mogen (en moeten) kiezen worden gezien als een voorzichtig succes. Juist in deze samenstellingen ontmoeten leerlingen anderen met dezelfde interesses of dezelfde vraag naar extra begeleiding en verdieping. De school stelt dat de dakpanstructuur vooral gunstig is voor faalangstige leerlingen; leerlingen die in ieder geval al meer moeite hebben met de overstap van po naar vo. Over de hele linie doen meisjes het beter in de dakpanklassen, maar volgens de school is dat algemeen en niet afhankelijk van het type inrichting.

“Meisjes zijn meer gemotiveerd, doen beter hun best en doen eerder wat er van hen verlangd wordt.” En: “De meisjes werken zich iets eerder op. Bij jongens werkt het eerder andersom. Als je een goede leerling hebt en een slechte leerling, en het zijn twee jongens, dan heb je eerder kans dat het (voor beide) naar beneden gaat. Bij meisjes blijkt dat er meer voordeel uit die klassen wordt gehaald”.

Plaatsing en onderwijsmobiliteit

De brugklassen worden samengesteld op basis van de schooladviezen, of eigenlijk het plaatsingsadvies m/h of h/v dat van de po-school wordt geëist. Dit gaat overleg met ouders en de basisschool. Uitgangspunt is dat het schooladvies voldoende adequaat is en een graadmeter voor het te behalen eindexamenniveau. De keuze voor één van de dakpanklassen komt tot stand naar aanleiding van het aanmeldingsformulier en het onderwijskundig rapport. Dubbele adviezen worden vanuit po zo min mogelijk gegeven. De school geeft aan de po-scholen aan dat zij met dubbele adviezen niet zoveel kunnen, ondanks dat de dakpanklassen zich natuurlijk moeten richten op twee mogelijke doorstroomroutes. Het gaat met name om de havo-adviezen – raadpleging van extra informatie doet de school liever zelf om ze zo goed mogelijk te plaatsen (mavo-havo voor de minder goede havisten, havo-vwo voor de betere leerlingen). De school krijgt heel zelden klachten over het advies van po en over de plaatsing op de school. Recentelijk heeft de school natuurlijk ook te maken gekregen met aangepaste schooladviezen naar aanleiding van de uitslagen van de eindtoets. De school neemt die standaard over. Vroeger werd al sterk uitgegaan van de CITO-score. Bij twijfel liet de school de leerling een NIO toets doen. Toetsen zijn volgens de school een goede graadmeter voor adequate plaatsing.

Er wordt gezorgd voor een warme overdracht tussen po en vo door het eerste jaar met een uitgebreid mentoraat te werken (vooral gericht op het sociaal-emotionele aspect middels individuele begeleiding), door het 1^e half jaar geen cijfers te geven (er wordt wel getoetst), en door allerlei introducerende activiteiten voor en na de zomervakantie. Leerlingen in de brugklas hebben een mentormoment extra ten opzichte van de andere klassen. Dat is een nadeel van een 1-jarige brugklas:

“Omdat er gedetermineerd moet worden is er relatief veel aandacht, tijd en energie per leerling nodig om dat goed te kunnen doen – er ligt een behoorlijke druk bij de docenten.”

Bij voldoende of juist onvoldoende prestaties (en motivatie) gelden op de school alle reguliere mogelijkheden van op- en afstroom. Afstroom komt wat vaker voor dan opstroom. Als de school een leerling binnen krijgt met een havo-advies en na het eerste jaar heeft deze leerling een mavo-rapport, dan gaat de school het gesprek aan om een verklaring te vinden en wordt besproken of het verstandig is dat de leerling naar mavo gaat of dat het toch het voordeel van de twijfel krijgt.

De scholengemeenschap is de enige in de buurt met een gymnasium. Vanuit een havo/vwo brugklas kunnen leerlingen na jaar 1 eventueel nog instromen in de gymnasiumstroom. Later doorstromen van havo naar vwo is ook mogelijk, van vwo naar gymnasium niet omdat bepaalde basiskennis dan ontbreekt.

Overgangsregelingen zijn er alleen voor overgang naar het volgende leerjaar en niet voor opstroom naar een hoger niveau. Uiteindelijk bepaalt de onderbouwcoördinator of de leerling overgaat naar het volgende jaar, waarbij in de praktijk de onderbouwcoördinator de adviezen van ‘de [team]vergadering’ overneemt. De overgangsregels zijn in de loop der jaren wel flexibeler geworden, er is meer maatwerk. Zittenblijven is vaak niet wenselijk, er wordt per leerling gekeken wat het beste is. De school ziet bijvoorbeeld dat leerlingen af en toe op één vak blijven zitten. Dat kan met een docent te maken hebben, met de omstandigheid van de leerling, dyslexie e.d., dit wordt in de teamvergadering besproken.

“Je moet je afvragen: wat is het nut van doubleren, als je zeker weet dat iemand in havo-3 een N-profiel kiest en die doubleert op Frans en Duits, wat is dan het nut van het nog een keer doen?”

C. Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen

De school heeft niet de intentie om de dakpanstructuur af te schaffen of anderszins grote structurele wijzigingen in te voeren. Wel verkent het MT van de school de opties om een 2-jarige brugklas in te voeren voor een klein deel van de leerlingen, bijvoorbeeld één mavo/havo-2 klas en een havo/vwo-2 klas naast de homogene klassen in jaar 2. Dit is vooral bedoeld om kansen voor de toekomst te vergroten en opstroom nog meer te stimuleren. Het is dus bedoeld voor leerlingen waarover nog twijfel bestaat of ze het hogere niveau aankunnen. De plannen zijn nadrukkelijk nog in een verkennend stadium, maar de ontwikkelingen gaan snel en het zou mogelijk zijn dat komend jaar al gestart wordt met deze verlengde brugperiode.

De wens om te kijken naar beperkte invoering van 2-jarige brugklassen komt uit de organisatie zelf, niet door stimulering door de overheid. Er worden geen belemmeringen vanuit overheidsbeleid ondervonden voor het wijzigen van de inrichting van de onderbouw. De school is

zeer autonoom in dat opzicht. Het aanbieden van 2-jarige brugklassen (naast homogene 2^e klassen) zou echter een zekere profilering opleveren, dus dan moet het ook met het bestuur en de andere scholen worden besproken. Naar verwachting zal niet iedereen er blij mee zijn, ook niet alle docenten. Het zou echter wel extra leerlingen kunnen trekken. Het aantal leerlingen dat in gaat stromen, gaat namelijk sterk verminderen de komende jaren, vanwege de bevolkingssamenstelling en de krimp.

Een ander idee/optie voor de nabije toekomst – en intern zal dit worden opgepakt – is een systeem in de havo-kolom waarbij een apart groepje docenten wordt gezet op die leerlingen uit de mavo-havo brugklas die de havo net of formeel gezien net niet hebben gehaald maar wel de kansen zouden moeten krijgen om de havo succesvol af te ronden. Als doelgroep worden leerlingen genoemd die zich nog niet voldoende hebben kunnen bewijzen, de laatbloeiërs en leerlingen waarvan je het vermoeden hebt (bijvoorbeeld op basis van schooladvies en 1^e jaars resultaten) dat ze het niveau wel aan zouden moeten kunnen. Een groep dat hier juist voor uitgezonderd zou moeten worden zijn de faalangstige leerlingen, omdat de faalangst door het volgen van onderwijs op dat hogere niveau juist versterkt zou kunnen worden. Degelijke kinderen zijn eerder gebaat bij zekerheid (mavo) en eventueel stapelen van diploma's dan met uitstel van determinatie.

D. Docenten aan het woord

Gevraagd naar de ervaringen met het werken met dakpanklassen komen er vanuit de docenten zowel positieve als aarzelende geluiden. De docenten in de onderbouw kunnen zich prima vinden in de verdeling van dakpanklassen en gymnasium. Dat biedt volgens hen kansen aan leerlingen die dat ook aankunnen. Aan de bovenlaag betekent het dat de gymnasiumleerlingen meer direct op hun eigen niveau worden bediend. Het valt hen wel op dat in de loop van een schooljaar in de mavo-havo dakpanklassen nogal wat mavo-leerlingen afhaken, die de lessen op havo-niveau niet aankunnen. De ervaring is dat het niveauverschil tussen leerlingen – in jaar 1 – minder groot is in de havo-vwo klas dan in de mavo-havo klas.

De docenten van de bovenbouw merken vooral dat de aansluiting tussen onderbouw en bovenbouw nog beter zou kunnen in termen van doorlopende leerlijnen. En ze merken toch wel verschillen tussen leerlingen uit de verschillende brugklassen, dus tussen leerlingen met een verschillend voortraject. Over het algemeen stellen de docenten vast dat havo-leerlingen uit een mavo-havo brugklas het beter doen in zowel de brugklas als in het vervolg van de havo dan de havo-leerlingen uit een havo-vwo brugklas. Echter op de vraag of er verschil zit in benadering van de havo-leerlingen in de beide klassen wordt geantwoord:

“Dat kan ik aan de buitenkant niet zien. Ik kijk expres niet aan het begin van het jaar met wat voor advies ze bij mij binnen komen. In de brugklas ga ik gewoon lesgeven en in de loop van het jaar blijkt het echte niveau wel. Als ik dat van tevoren al weet, ga ik anders lesgeven. Als ik weet dat twee derde met een mavo-advies binnen gekomen, dan ga ik, denk ik, anders werken.”

De docenten merken wel dat er de laatste jaren wat meer bespreekgevallen zijn bij de plaatsing in de brugklassen (twijfel mavo-havo of havo-vwo bijvoorbeeld). Er is relatief veel discussie binnen de school als de klassen al zijn ingedeeld en er vervolgens op basis van cito eindtoetscores weer iets moet veranderen. Daar zien de docenten soms ook de rol van pushende ouders in terug: als de eindtoets bijvoorbeeld twee niveaus (bv. havo-vwo) aangeeft dan komen ouders “wel langs als het kind eerst (voorlopig) in een mavo-havo klas was ingedeeld”. De docenten stellen dat “ouders niet zo goed beseffen dat het havo-niveau in beide klassen vermoedelijk het hoogst haalbare is”.

Lespraktijk

De leerlingen in de brugklassen worden zo veel mogelijk uitgedaagd om op het hoogste niveau te presteren. Er wordt lesgegeven op het hoogste niveau binnen de dakpanklas en er worden vooral methodes van het hoogste niveau in de klas gebruikt. Toetsen kennen een dubbele beoordeling: leerlingen in een mavo-havo klas krijgen een beoordeling op zowel mavo- als havo-niveau, leerlingen in een havo-vwo dakpanklas op havo- en vwo-niveau.

Het differentiëren binnen een les is wel haalbaar voor de geïnterviewde docenten, al is door de hoge standaard klassikaal differentiëren voor de onderkant soms lastig. In de meeste lessen worden daarom meerdere werkvormen gebruikt (duo-leren, groepjes, projecten). Klassikaal lesgeven in een klas met dakpanstructuur is voor de docenten zeker wel mogelijk, maar er kan niet te lang klassikaal worden lesgeven, “want dan leren de kinderen die snel zijn afgehaakt niks meer”. Er wordt een vergelijking met gymnasium gemaakt: “in een gymnasium brugklas kan een docent langer klassikaal lesgeven, want alle leerlingen blijven bij de stof”.

De lesmethodes voorziet er goed in dat de leerlingen op eigen niveau verder kunnen. Elk hoofdstuk heeft verdiepingsstof. Goede dakpanmethodes helpen docenten om de lessen goed te organiseren. De meeste leerlingen in de havo/vwo brugklas gaan vanzelf wel proberen of zij de opdrachten van vwo-niveau aankunnen. Als het na een paar hoofdstukken net niet lukt, dan beperken ze zich min of meer automatisch tot de havo-stof. De docent stimuleert de leerling vooral in het begin om meer te doen, maar gaandeweg het jaar ‘merk je vanzelf dat een deel van de klas daar niet geschikt voor is’.

Docent Wiskunde: “Het vwo-deel in deze lessen zijn veelal een extra uitdaging waar sommige leerlingen extra voor willen rennen en de leerlingen in deze klas kunnen het niveau van de uitleg en de methode prima volgen.”

In het eerste half jaar worden wel cijfers bijgehouden, maar kinderen en ouders weten niet welke overgangsnormen eraan gekoppeld zijn. De cijfers worden pas in februari bekend gemaakt en met de leerlingen besproken. Dit heeft als reden dat de school de leerlingen de gelegenheid wil geven om te groeien zonder de druk van cijfers. De leerlingen krijgen in het begin ook de gelegenheid om te herkansen. De docenten moeten op twee niveaus de cijfers berekenen. Daar hebben de docenten een eigen vakspecifieke methode voor. Soms zijn die beoordelingsnormen toegevoegd aan de lesmethode, soms hebben docenten eigen vormen van toetsing. Bij biologie krijgen leerlingen bijvoorbeeld allen dezelfde toets met een onderscheid tussen ‘a-, b- en c-stof’ (mavo-havo-vwo) en corresponderende cijfers. Alle leerlingen moeten de ‘a-stof’ kunnen maken, dat geldt voor alle kinderen van de school.

“Daarbij zie je ook meteen het verschil tussen leerlingen die leren en leerlingen die niet (thuis) leren”.

Er zijn leerlingen die het op b-stof (of c-stof) niet goed doen. In overleg met ouders kan dan worden besloten dat het b-cijfer (en/of c-cijfer) niet meer wordt gegeven omdat het demotiverend werkt. Dat geldt dan voor die leerling over de hele linie (bij alle vakken maatwerk op becijfering).

Ervaringen met op- en afstroom

In februari spelen de docenten een belangrijke rol in de determinatie voor klas 2. De ervaring is dat voor de meeste leerlingen geldt dat ze *of* zich heel snel berusten in het feit dat ze naar het lagere niveau doorgaan *of* dat zich er dan pas van bewust worden dat ze nog keihard moeten werken voor het hogere niveau. In het begin van de brugklas is dat iets anders:

“Als mavo-leerlingen in de brugklas moeten aangeven naar welk niveau ze willen, geven alle mavo-leerlingen aan dat ze naar de havo willen, ondanks dat ze met een mavo-advies binnenkomen. Dus ze zijn wat dat betreft toch wel streberig. Een klein aantal leerlingen zal er dan al in berusten dat ze naar de mavo gaan, maar het enthousiasme en de wil om te blijven werken is in het begin wel aanwezig.”

“Sommige leerlingen hebben het wel echt nodig dat ze bewust zijn waar ze staan, voordat ze echt dat stapje harder gaan lopen. Februari is dan een goed moment, want dan kan dat stapje harder nog”.

De docenten vinden het fijn en ook goed dat er na één jaar wordt gesorteerd. Dat is voor bijvoorbeeld de havo-leerling prettig: hij/zij heeft geen last meer van leerlingen die die net niet mee konden komen (in de mavo-havo klas) én hij/zij hoeft niet te voldoen aan de hogere standaard (zoals in de havo-vwo klas), aldus de docenten. Het merendeel van de leerlingen komt volgens de docenten goed op zijn plek terecht. Er zitten wel verschillen in afstroom tussen de brugklassen al naar gelang de samenstelling. Er is meer afstroom uit de dakpanklas als er meer leerlingen van het lagere niveau in zitten.

Ervaring andere type inrichting

In het verleden kende dezelfde school brede klassen vmbo-tl/havo/vwo/gymnasium klassen. Dat had volgens een docent voordelen en nadelen:

Voordeel: er kon veel worden aangeboden en de leerlingen hebben echt veel aan elkaar. Een mavo-leerling kon ook nog wat leren van een vwo-leerling. Nadeel: in de praktijk werkte het niet altijd: een mavo-leerling haakte [in een brede klas] eerder af dan in een dakpan brugklas. “Omdat hij op een gegeven moment wel weet dat hij de laagste is”. Dat zou vooral het geval zijn bij de kernvakken, bij breder vormende vakken was dit minder zo (bijv. geschiedenis of aardrijkskunde). Ook voor vwo-leerlingen was het niet voordelig: “Er werd dan op het middelste niveau lesgegeven en daar probeerde de docent dan in te differentiëren om de vwo-kinderen ook aan hun trekken te laten komen. Vwo-leerlingen kwamen echter veel minder tot hun recht: “Je kunt meer aanbieden op het hoogste niveau in een havo/vwo klas, brug+ klas of gymnasiumklas.”

Wensen en verwachtingen voor toekomst

In de huidige inrichting van de onderbouw, vinden de docenten het prettig werken en de leerlingen zelf weten ook waar ze aan toe zijn. Dat schept duidelijkheid. Toch zien de docenten in de onderbouw wel de voordelen van een 2-jarige brugklas, want leerlingen krijgen langere tijd om zich te ontwikkelen, vooral in termen van het leren ‘leren’, de executieve functies. Voor het vak biologie zou het niet verkeerd zijn als kinderen nog een jaar met elkaar kunnen optrekken.

“Je kan dan ook refereren aan wat ze in de 1^e klas gedaan hebben, en je kunt daar langer op voortborduren. “

Ook de wiskunde docent denkt dat het veel meer vakinhoudelijke mogelijkheden biedt als leerlingen langer bij elkaar blijven, maar de geschiktheid van de methode speelt daarbij een hele belangrijke rol.

Het nog verder heterogeniseren van klassen of het uitstellen van determinatie met 2-jarige brugklassen zou volgens een andere docent echter alleen zinvol zijn als dat in het belang van het kind is.

“Ik heb ook een beetje het idee dat je meer de ouders ter wille bent, om te proberen die kinderen toch nog verder te krijgen dan ze waren ingeschaald, en dat je niet echt opkomt voor het kind zelf.”

Een ander ziet de verandering vooral in de lespraktijk plaatsvinden, bijvoorbeeld door het zoeken en implementeren van nieuwe vakspecifieke werkvormen, dat is beter “dan die structuur van die dakpannen overhoop te halen.” Een 2-jarige brugperiode zou dan weer wel de persoonlijke en sociaal-emotionele ontwikkeling kunnen ondersteunen. Ook buiten school, bijvoorbeeld “als het kind graag sport en nu na één jaar toch liever voor havo kiest omdat er gevreesd wordt dat het hogere vwo programma niet goed combineert met de andere tijdsbesteding. Een leerling heeft dan een jaar extra om alsnog dat hogeren niveau met begeleiding na te streven”.

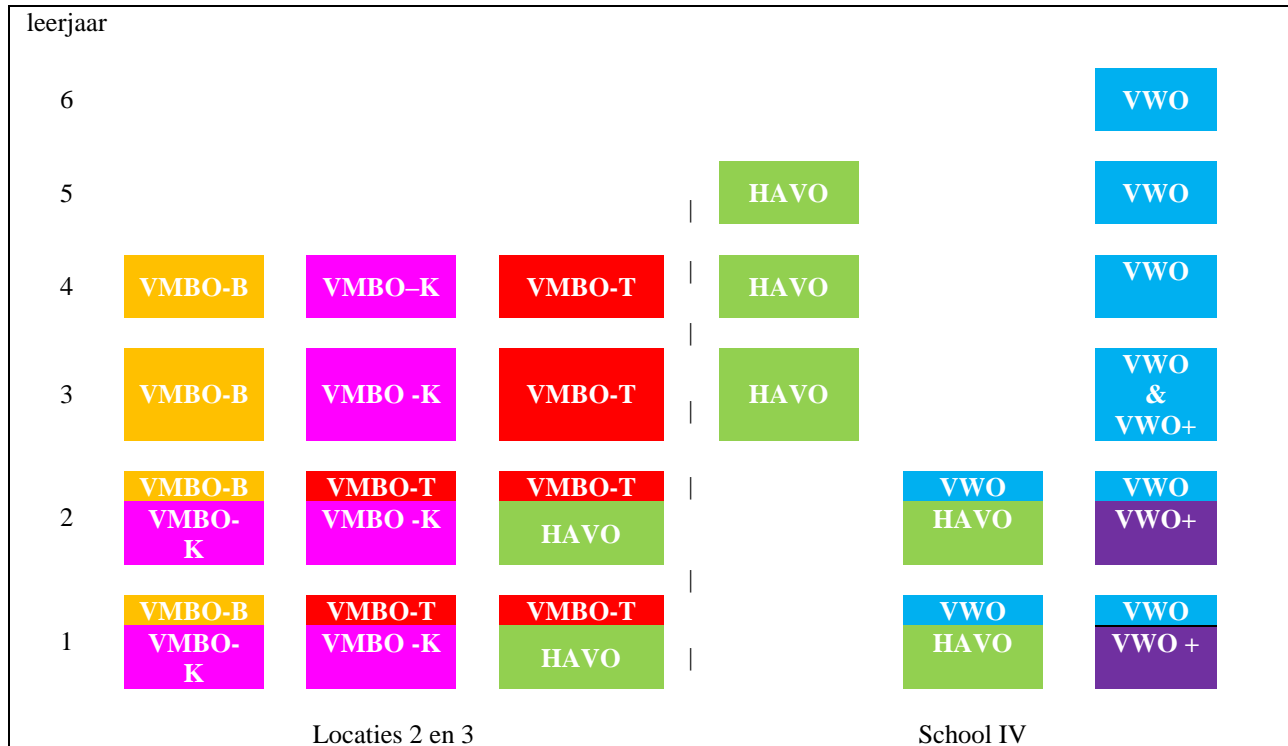
IV: Dakpanklassen (2-jarig), met aparte vwo+ klas.

Algemeen

Regionaal ingestelde school met 3 vestigingen in dorpen in Noordoost Nederland. Krimpgebied. Tweejarige heterogene brugklassen met niveau-combinaties per locatie.

Kenmerken:

- Inrichting Type 4a
- 2-jarige heterogene brugklas
- 1400 leerlingen
- 9 brugklassen op drie vestigingen
- Afstroom betekent soms andere school

Stroomschema school IV

Voor dit portret is gesproken met de coördinator onderbouw klas 2 en 3 van de havo-vwo locatie. De nevenvestigingen vmbo zijn wel in dit portret beschreven maar de gepresenteerde ervaringen hebben met name betrekking op de havo-vwo locatie. Rondom de datum van het gesprek was het helaas niet mogelijk om enkele docenten te spreken.

A. Huidige inrichting onderbouw

De school is een regionaal ingestelde streekschool, gevestigd in het Noordoosten van Nederland en onderdeel van een scholengemeenschap met drie vestigingen. Het bedieningsgebied is duidelijk een krimpgebied waar de leerlingaantallen al enkele jaren teruglopen. In totaal heeft de school 1400 leerlingen. De drie vestigingen zijn echter kleinschalig georganiseerd en overzichtelijk. De school kent op alle vestigingen een 2-jarige brugklas en in totaal zijn er 9 brugklassen. Op de hoofdlocatie worden 2-jarige havo/vwo dakpanklassen aangeboden, als ook één klas met vwo en vwo+ leerlingen. De vmbo afdelingen (vestigingen) kennen ook gecombineerde klassen: vmbo-bbl/kbl, vmbo-kbl/tl en op één locatie wordt ook een vmbo-tl/havo klas aangeboden. Op deze vestigingen wordt onderwijs op vmbo-gl niveau (nog) niet aangeboden. Op de vmbo vestigingen wordt met Daltononderwijs gewerkt. Dit houdt in dat leerlingen zelfstandig leren, veel moeten reflecteren en hun eigen tijd moeten indelen. In het Daltononderwijs is verder veel aandacht voor samenwerken. Met deze aandacht voor zelfstandigheid, plannen en samenwerken wordt een betere voorbereiding op het mbo of de overstap naar havo beoogd.

Op de bezochte hoofdlocatie wordt een aparte vwo-plusklas aangeboden. Momenteel is deze samengesteld uit reguliere vwo-leerlingen en vwo-plus leerlingen, omdat de leerlingenaantallen terugliepen en er uit financiële overwegingen gecombineerd moest worden. In de vwo-plus klas wordt een extra beroep gedaan op intelligentie, creativiteit en zelfstandigheid. Vwo-plus heeft veel overeenkomsten met het gymnasium op andere scholen, en kent in de onderbouw ook het vak Latijn. Daarnaast is er extra aandacht voor de bèta-vakken en voor filosofie. In klas drie van de vwo-plus klas maakt filosofie plaats voor Science & Society (S&S) waar het doen van (wetenschappelijk) onderzoek voorop staat. In de vierde klas verbindt elke leerling zich aan een eigen plustraject. Dit traject wordt samen met een begeleider opgesteld en is gekoppeld aan de profielkeuze (die ook voor de overige vwo-leerlingen geldt) en de eigen interesses.

Bijzondere profilering

Standaard in het basisprogramma havo-vwo voor elke leerling in de onderbouw zijn de vakken Drama en Wereldgodsdiensten, Filosofie & Klassieken (WFK) Daarnaast biedt de school een extra programma aan met masterclasses voor de vwo-plus leerlingen en zogenoemde 'big junior events' voor de reguliere havo/vwo-leerlingen. Beide zijn extra cursussen die de leerlingen naast het reguliere programma kunnen volgen. In de bovenbouw havo-vwo wordt een dergelijke profilering voortgezet in de zogenaamde '*honours course*'. Elke periode kiezen leerlingen minimaal één cursus uit een aanbod van circa tien verschillende mogelijkheden. De leerling bepaald zelf hoeveel en welke cursussen hij/zij wil volgen en op welk niveau hij/zij de cursus wil afronden (havo/vwo/vwo-plus). Hiervoor ontvangt de leerling een getuigschrift met daarop

het onderwerp, resultaat (voldoende/goed/excellent) en het niveau (havo/vwo/vwo-plus). Het zijn aanvullingen op het reguliere diploma.

In de vmbo dakpanklassen op locaties 2 en 3 volgen de leerlingen in klas 1 en 2 eerst een oriënterend praktijkgericht programma en kan na klas 2 worden gekozen voor het beroepsgerichte praktijkprogramma. Dan kiezen ze in jaar 3 uit de volgende profielen : Producteren, Installeren en Energie (PIE), Mobiliteit en Transport (M&T), Dienstverlening en Producten (D&P) en Zorg en Welzijn (Z&W). Het vmbo kent verder op zowel locatie 2 en 3 een projectklas lwoo, bedoeld voor leerlingen die het vmbo wel aankunnen, maar extra ondersteuning nodig hebben. Aanmelding voor een dergelijke klas komt vanuit het basisonderwijs en kinderen worden geplaatst na een akkoord van de Regionale Verwijzingscommissie. Deze leerlingen hebben aparte docenten en het onderwijs is nog praktischer ingericht dan in de overige vmbo dakpanklassen. Er is veel nadruk op leren in de ‘echte wereld’.

De tl-havo klas op locatie 3 is een aparte klas, bedoeld voor leerlingen met een tl-advies en plusprofiel. Deze leerlingen worden meer uitgedaagd door theorie dan door praktijk. Het streven is om zoveel mogelijk van deze leerlingen naar het havoniveau te krijgen, hetgeen dan wel een overstap naar de hoofdlocatie betekent. Dat gebeurt meestal na het behalen van een vmbo tl-diploma, maar ook wel na het eerste jaar. In de eerste twee leerjaren krijgen de leerlingen in deze klas extra Frans, Engels en Beeldende Vorming. Daarnaast wordt verdiepingsstof uit tl-havo-methodes aangeboden en wordt er getoetst op havoniveau. Wekelijks is er een projectmiddag aan de hand van een actueel maar ook regionaal relevant thema (bijvoorbeeld het landschap).

B. Ervaringen huidige inrichting

De 2-jarige brugklas op de school is vooral bedoeld om de leerlingpopulatie (in de provincie) meer kansen te kunnen bieden door later te determineren. Leerlingen blijven door de verlengde brugperiode langer in dezelfde klas, met dezelfde mentor, structuur en klasgenoten. De gehele organisatie staat achter dat idee, maar toch kan de vraag worden gesteld of datzelfde doel niet ook met 1-jarige brugklassen zou kunnen worden gerealiseerd. Echter, de school vindt het zeer belangrijk dat wanneer een leerling bijvoorbeeld het vwo-niveau niet aankan dat hij/zij niet meteen na één jaar van klas hoeft te wisselen in de onderbouw. De ervaring leert dat op alle niveaus een deel van de leerlingen die de twee jaar nodig heeft. Ook al is voor een deel van de leerlingen wel na één jaar bekend dat het bijvoorbeeld een typische havo-leerling is, dan zet de school (docententeam) toch in op de (weliswaar kleinere) kans dat het kind alsnog in leerjaar 2 kan profiteren van de vwo-stof die wordt aangeboden. Er wordt in de lessen zelf en in de gehele school sterk ingezet op het sociale aspect. Dat speelt ook mee in de overtuiging om 2-jarige

brugklassen aan te bieden. Leerlingen maken langer deel uit van dezelfde groep en dat vertaalt zich in goede relaties tussen leerlingen onderling, ook als ze later qua niveau uiteenlopen.

De ervaring van de school is dat in de afgelopen jaren ouders in de regio steeds meer pleiten voor homogene klassen, zodat hun kind met meer gelijkgestemden in de klas zit. Daarvoor moet men nu uitwijken naar een stad die 25 km verderop ligt. Vooral leerlingen met een sterk vwo-advies wijken desondanks uit naar de stad, om daar naar een school met homogene atheneum of gymnasium klassen te gaan.

Voor individuele uitzonderingen zijn er individuele trajecten mogelijk (bv. heel hoog presterende leerlingen), waarbij de leerling zelf mag kiezen welke invulling hij/zij daaraan geeft. Dit volgt op de trend om meer te doen met de 20% best presterende leerlingen. Deze mogelijkheid is nog redelijk nieuw, dus is nog niet geëvalueerd of goed aan de (leer)behoeften van deze leerlingen wordt voldaan.

Plaatsing en onderwijsmobiliteit

De school volgt in de meeste gevallen het advies van de basisschool. Een enkelvoudig vwo-advies hoeft niet te betekenen dat de leerlingen in de vwo(plus) klas terechtkomt. Als de leerling met vwo-advies liever naar de havo-vwo klas wil (bv. omdat vriendinnen daar ook naartoe gaan, of de ouders willen dat), dan kan dat. Hier wordt flexibel mee omgegaan. De plaatsing in de klassen wordt gedaan door rekening mee te houden met fietsroute (veel landelijke fietswegen naar de locaties), aanvoerschool (vriendjes), de wens van de leerlingen, evenredige verdeling van jongens/meisjes in de klassen en de klassengrootte (max. 30 lln., gemiddeld 25 lln.).

De ervaringen van de laatste jaren laten zien dat er meer meervoudige adviezen gegeven worden dan vroeger. Heterogene klassen liggen dus ook voor de hand om aan te bieden. Er lijkt enige sprake te zijn van overadvisering bij vmbo-tl/havo-leerlingen die nu een havo-advies krijgen en daardoor toch op de hoofdlocatie geplaatst kunnen worden. Deels stromen deze leerlingen later toch weer af (wat ongunstig is voor het onderbouwrendement en de leerling zelf). De schoolorganisatie vindt deze afstroom te hoog en het is nog onduidelijk waar de overadvisering precies door komt: ouderlijke druk, veranderde adviespraktijk op de basisscholen of meer bijstelling naar aanleiding van de verlate eindtoets. Het is de school wel duidelijk dat het opleidingsniveau van de ouders van de tl/havo-leerlingen vaak lager dan van leerlingen met hogere adviezen. Er wordt thuis soms veel minder ondersteuning gegeven bij bijvoorbeeld het maken van huiswerk. De afstroom kan overigens op alle momenten van het jaar plaatsvinden. Hierover zijn afspraken gemaakt met de eigen scholen en de scholen in de regio. De school probeert weliswaar alle leerlingen binnen de eigen organisatie te houden, maar dat lukt niet altijd.

Vanuit de havo-vwo klassen is opstroom naar de vwo/vwo-plus klassen in principe ook mogelijk. Wanneer leerlingen de vwo-plus richting willen volgen, dan moet in vrije tijd het vak Latijn worden bijgespijkerd. Zittenblijven kan wel in klas 1 maar gebeurt weinig, in klas 2 blijven enkele leerlingen zitten. Van de 160 leerlingen zijn er tien leerlingen na 2 jaar brugklas afgestroomd naar tl en zijn er twaalf blijven zitten. Deze groepen bestaan vooral uit leerlingen met een tl/havo-advies of een 'dun' havo-advies, en/of leerlingen met gedragsproblemen of zorgindicaties.

Als in de eerste twee jaren niet wordt op- of afgestroomd dan kunnen leerlingen in sommige gevallen nog aan het eind van het derde jaar van niveau switchen. Dat wordt vooral gedaan omdat in de derde klas de leerlingen een profiel moeten kiezen, en dat geeft in combinatie met vakresultaten nog weleens aanleiding om toch havo te kiezen na het derde leerjaar vwo. Ook andersom is in principe mogelijk: dat de havo-resultaten toch aanleiding geven om een niveau hoger te proberen in jaar 4. De overgangsnormen en de opstroomeisen zijn redelijk streng in vergelijking met andere scholen in de regio. Dat komt op deze school deels vanuit de druk vanuit de Inspectie om het algemene niveau te verhogen. Stapelen van vmbo-4 naar havo-4 gebeurt regelmatig. Het gaat op deze school om ongeveer een halve klas per jaar. Leerlingen die dat doen halen over het algemeen ook wel hun havodiploma.

Overstap po-vo

De introductieperiode in de eerste brugklas duurt zes weken. Deze weken zijn bedoeld om kennis te maken en te wennen aan onze manier van lesgeven. Eventuele onvoldoendes die leerlingen in deze periode haalt, tellen niet mee voor het rapport. Aan het eind van deze zes weken worden de ouders uitgenodigd voor een persoonlijk gesprek met de mentor om de introductieperiode te bespreken (inclusief een oordeel over welke van de twee niveaus het beste bij de leerling past). Een grote rol in de overgangperiode is weggelegd, net als bij andere scholen, bij de mentor van de klas. Op deze school hebben alle eerste klassen echter ook enkele tutores. Een tutor is een bovenbouw leerling aan wie de brugklasleerlingen alle vragen over school kunnen stellen. Het blijkt dat dit vooral werkt rondom vragen/problemen van persoonlijke aard en niet van organisatorische aard, bijvoorbeeld als leerlingen in klas niet goed met elkaar kunnen opschieten, of als leerlingen problemen ervaren met het sterk veranderende schoolklimaat (andere leerlingen, meerdere docenten, strengere eisen). Bovenbouwleerlingen kunnen tutor worden door te solliciteren naar deze functie.

Om elkaar beter te leren kennen gaan brugklasleerlingen samen met de mentor, tutores en enkele vakdocenten op kamp. Dat kamp wordt voorbereid door de tutores. Een andere manier op leerlingen aan de werkwijze van het vo te laten wennen is door studielessen. Mentoren en tutores leren nieuwe leerlingen van de school hoe ze moeten omgaan met huiswerk (maken) plannen en

met de verschillende studietechnieken die ze kunnen gebruiken. Na leerjaar twee verdwijnen dergelijke studielessen.

Lespraktijk

In havo-vwo klassen wordt op het gemiddelde havo-vwo niveau lesgegeven, met behulp van zoveel mogelijk gecombineerde methoden. Becijfering wordt ook op één niveau gedaan. Het is echter voor de schoolleiding en de docenten niet helemaal duidelijk wat dat tussenniveau nu precies inhoudt. De school wil er naartoe dat de inhoud van de toetsen zodanig is dat zowel een havo als vwo cijfer kan worden gegeven, zodat dit alles wat transparanter wordt voor de doorstroom naar jaar 3. Ook voor de motivatie van leerlingen aan de onderkant zou becijferen op twee niveaus beter zijn.

“De leerlingen zelf hebben geen idee op welk niveau men precies les krijgt. Het beeld van de ouders is dat er in de klassen op het hoogste niveau wordt lesgegeven.”

Het blijkt dat differentiatie voor docenten in de dakpanklassen lastig is, met name voor de leerlingen op het laagste niveau. Dat speelt vooral aan het begin van het jaar, wanneer leerlingen van sterk uiteenlopende capaciteiten in de dakpanklassen instromen. Vooral de docenten van de talen merken dat: er is bijvoorbeeld heel veel variatie in het beheersingsniveau van Engels. Daar merkt de school dat de mate en intensiteit waarin leerlingen in het po al aan Engels zijn blootgesteld sterk tussen de basisscholen verschilt.

C. Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen

De structuur van de school zal niet snel veranderen, maar staat wel enigszins ter discussie. Ondanks een veranderde onderwijskundige aanpak in de recente jaren zijn de beoogde doelstellingen niet gehaald. De afstroom is bijvoorbeeld nog steeds te hoog. De school merkt wel dat de overheid heterogene klassen stimuleert. Maar veel verder dan het combineren van twee aanpalende niveaus zal de school niet gaan.

“Dan zouden de verschillen tussen leerlingen in de klas nog groter worden en wordt het nog lastiger voor docenten om iedereen goed te bedienen.”

Wellicht dat er op de hoofdlocatie in de nabije toekomst een havo-vmbo-tl klas wordt toegevoegd zodat ook leerlingen die havo net niet aankunnen op de hoofdlocatie kunnen worden toegelaten, “wel met de intentie om ze naar havo te krijgen”. In dat opzicht wordt ook specifiek van een havo-vmbo-tl klas gesproken en niet andersom (tl-klas met havoleerlingen). De schoolstructuur is zo vastgelegd dat tl-onderwijs niet op de hoofdlocatie mag en kan worden gegeven (er zijn bijvoorbeeld geen voorzieningen voor de vmbo-praktijkvakken).

In de afgelopen jaren is de schoolvisie en bijbehorende missie aangescherpt. Er wordt nu gewerkt vanuit drie ‘onderwijsferen’: zelf én samen leren, kennis aanleren én persoonlijkheid ontwikkelen, en binnen- én buitenschools onderwijs. De vertaalslag van die visie naar de lespraktijk is een constante ontwikkeling. De focus ligt de komende jaren vooral op meer initiatief, eigen inbreng en keuzevrijheid van de leerlingen. Om dat goed te kunnen inbedden moet echter ook steeds rekening worden gehouden met de krimp die vanuit meerdere richtingen de school ‘bedreigt’: er zijn a) sowieso minder leerlingen in de regio (in de toekomst), b) er is concurrentie met de ‘stadscholen’ om het gebied van brugklasaanbod (meer categoriaal) en c) er is concurrentie met de ‘stadsscholen’ omdat die ook vanuit vergelijkbare thematiek leerlingen proberen te werven en zich dus sterk gaan onderscheiden met gepersonaliseerd onderwijs.

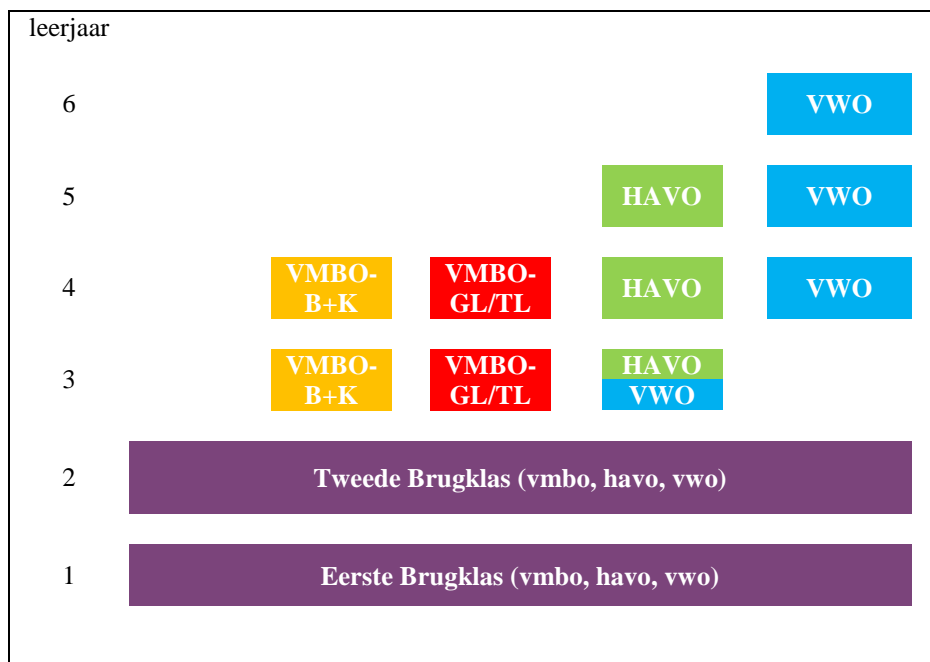
V: Twee jaar brede klassen

Algemeen

Noord-Holland. Openbare éénpitter in zeer stedelijke omgeving met veel concurrerende scholengemeenschappen. Voorheen Middenschool. Veel leerlingen met een lage sociaaleconomische achtergrond en/of een migrantenachtergrond.

Kenmerken:

- Inrichting Type 4b
- Vmbo-bbl tot vwo
- 1600 leerlingen
- 12 1e klassen
- Organisatie in deelscholen
- 60 minuten lessen

Stroomschema school V

Voor dit portret is gesproken met de directeur van de school en vervolgens met drie docenten/mentoren met uitgebreide ervaring in onder- en bovenbouw. Het gaat om docenten van de vakken Nederlands/drama, biologie en aardrijkskunde en geschiedenis.

A. Huidige inrichting onderbouw

School V is openbare school in een grote stad en staat in een wijk waar het opleidingsniveau van ouders over het algemeen als laag en gemiddeld bestempeld kan worden. De school heeft veel 3^e generatie leerlingen met een migrantenachtergrond. De etnische verhouding autochtoon/migrantenachtergrond in de wijk is ongeveer 30/70. De school bestaat al meer dan 40 jaar en biedt onderwijs aan op alle niveaus van vmbo-bbl tot vwo. De school is opgebouwd uit zes deelscholen: drie deelscholen onderbouw (eerste en tweede klas), twee deelscholen vmbo en een deelschool bovenbouw havo en vwo, elk met een eigen groep docenten en een vaste plek in het gebouw. Op die manier is de organisatie van het onderwijs kleinschalig waardoor ‘de lijnen’ tussen deelschoolleider-docenten-leerlingen en ouders zeer kort en effectief zijn.

De school is ontstaan vanuit de ideeën van de Middenschool van de jaren ‘70. In het begin waren de klassen volledig heterogeen en kende de school een 3-jarige heterogene onderbouw. In die tijd bestonden er geen methodes en lesmateriaal dat op een dergelijke heterogene samenstelling was gericht en daarom werd vrijwel al het lesmateriaal door de docenten zelf gemaakt. Ook had de school in het begin van het bestaan een 6-jarige havo-opleiding waar kinderen een jaar extra kregen om het havo-diploma te halen.

De school heeft een sterke pedagogische en didactische overtuiging om kinderen van verschillende niveaus bij elkaar te plaatsen. Zo kunnen ze volgens de school over een langere periode laten zien wat ze werkelijk kunnen en ervaren leerlingen vooral om samen van elkaar te leren waardoor ze tot betere resultaten komen. Met het samenvoegen van leerlingen van verschillen niveaus, afkomst en sociaal milieu legt de school verder bewust veel nadruk op het socialisatieproces van leerlingen. Leerlingen leren sociale vaardigheden binnen de vaklessen, maar vooral tijdens de mentorlessen. Zowel de persoonlijke vaardigheden van elke leerling als het goed functioneren in een groep krijgen veel aandacht. In de klassen staan de individuele verschillen daarom voorop en niet de groepsnorm. De school staat in de wijk maar ook stadsbreed bekend als een pedagogisch sterke school. Dat is ook een reden voor ouders/kinderen om specifiek voor deze school te kiezen waarin leerlingen veel individuele aandacht en begeleiding krijgen.

Speerpunten in de hele organisatie en in de lespraktijk zijn: ongelijke kansen verminderen, leren samenwerken en ontdekken waar de talenten liggen. Alle leerlingen krijgen een breed vakkenpakket aangeboden. Er is wat meer aandacht voor bv. drama, muziek en beeldende vorming en wat minder aandacht voor Frans en geschiedenis. Dit is een bewuste keuze van de school om de leerlingen zo breed mogelijk te vormen.

“Talenten worden ontdekt en vastgesteld in de eerste twee jaar en zodoende kan je een betere beslissing nemen over de toekomst”. En: “Als je mensen wilt klaarstomen voor een rol in de samenleving, moet je ze op school al leren deel te zijn van een gemeenschap: onze leerlingen leren verschillen zien, accepteren en respecteren.”

Momenteel zijn er 2-jarige brede brugklassen. Leerlingen met sterk uiteenlopende schooladviezen zitten tijdens de eerste twee schooljaren door en bij elkaar in één klas. Er zitten maximaal 26 leerlingen in een klas. De instroom is +/- 70% vmbo. Leerlingen met hogere schooladviezen kiezen vaak voor scholen buiten de wijk. Dat geldt zeker voor de leerlingen met vwo-advies: er is volop keuze in de stad voor categoriaal vwo, atheneum of gymnasium. Dit schooljaar zitten in 10 brugklassen ongeveer 100 leerlingen met vmbo bbl/kbl-advies, 140-150 met vmbo-tl/havo-advies en, 100 met havo- of vwo-advies. De vwo-leerlingen zijn sterk in de minderheid.

In de eerste twee jaren zijn de klassen zo heterogeen mogelijk samengesteld: kinderen met een advies voor vmbo (alle leerwegen), havo, vwo of een gecombineerd advies zitten bij elkaar in de klas en krijgen op hun eigen niveau leerstof en opdrachten. In de tweede klas wordt er bij de vakken wiskunde, Frans, Duits en economie ook in niveaugroepen (bbl/kbl, tl/havo en havo/vwo) lesgegeven. De bbl/kbl-niveaugroepen krijgen extra techniek en verzorging. Deze keuze heeft voornamelijk als doel om leerlingen beter voor te bereiden op de bovenbouw waar de niveaus echt sterk uiteenlopen en op het eindexamen waarvoor de eisen volgens de school steeds strenger zijn geworden. Voor tweederde van de tijd volgt de leerling in klas twee les in de heterogene mentorgroep, en voor een derde van de tijd maakt een leerling deel uit van een niveaugroep.

Aan het einde van de eerste klas vindt voor een aantal vakken een eerste bepaling plaats van het niveau waarop een leerling verder gaat werken in de tweede klas. Tussen januari en april van het tweede leerjaar vindt de definitieve keuze plaats voor een schooltype in de bovenbouw. De school geeft in verband met de keuze voor de bovenbouw een passend en haalbaar advies aan leerling en ouders. In klas twee kiezen vmbo-leerlingen voor de theoretische leerweg (vmbo-gl en vmbo-tl) of de beroepsgerichte leerweg (waarin basis en kader vmbo-leerlingen bij elkaar zitten). Binnen het vmbo kunnen leerlingen weer kiezen uit verschillende leerroutes: zorg en welzijn, economie en innovatieve techniek, en kunnen ze opteren voor speciale klassen voor sport of kunst (zie onder). De leerlingen die na de onderbouw in aanmerking komen voor havo of vwo, brengen ook het derde leerjaar samen door in een gemengde havo/vwo klas. Pas daarna volgt de uiteindelijke keuze voor het niveau in de bovenbouw.

De vwo-bovenbouw op de school is ingericht volgens het tweefasen-model: een leerroute met een vwo-kernprogramma waar het havo-programma is ingebouwd. Goed presterende havo-leerlingen krijgen op die manier een de kans om alsnog een vwo-diploma te halen. Voor excellente vwo-ers ontstaat er in dit model ruimte voor meer verdieping en verbreding.

Bijzondere profilering

Naast een brede vorming en het heterogeen groeperen kent de school een aantal specifieke programma's. De school heeft goede voorzieningen voor sportieve leerlingen, draagt het certificaat 'Sportactieve school', en heeft een uitgebreid naschools sportprogramma. Leerlingen op het vmbo-t kunnen kiezen in/na jaar twee voor de sportklas. Een sportklas-leerling besteedt ongeveer twee uur per week meer aan gymlessen dan andere leerlingen. Er wordt dieper ingegaan op de stof waardoor ze uiteindelijk ook zelf trainingsschema's en dergelijke kunnen opzetten en anderen kunnen coachen. In het algemene curriculum in de onderbouw is er extra tijd voor creatieve vakken: drama, muziek en beeldende kunst. In de bovenbouw kunnen leerlingen ervoor kiezen om deze kunstvakken naast hun verplichte vakken te volgen. In vmbo-t is er een specifieke kunstklas. Naast de creatieve vakken gaat deze klas ook naar musea, tentoonstellingen en concerten en werken zij samen met professionele theatermakers en kunstopleidingen. Alle vwo- en havo-leerlingen krijgen in de tweede klas extra uren Engels in het Fast Lane English-programma dat verschillende certificaten kan opleveren. In deze extra lessen wordt de taal op vooral een praktische manier aangeleerd, in rollenspellen en spreekbeurten, door interviews af te nemen en gebruik te maken van zogenaamde native speakers.

De rol van de mentor is op deze school wellicht nog iets sterker dan op andere scholen. Onderbouwklassen hebben een eigen mentor voor 2 jaar. Ook na de 2-jarige brugperiode krijgen de leerlingen binnen de deelscholen een vaste mentor voor meerdere jaren. De mentor geeft zelf vak- en mentorlessen en begeleidt leerlingen bij het keuzeprocess door een intensieve toekomstoriëntatie. De mentor is op deze school verantwoordelijk voor twee rapporten die naast de overzichtsrapporten (met vakprestaties) worden opgesteld. Het mentorrappport bevat complimenten, tips ter verbetering en feedback over hoe de leerling vordert qua resultaten, qua sociale houding en voor wat betreft zijn/haar individuele ontwikkeling. Het eindigt met concrete aanwijzingen voor verbetering in de volgende periode.

Lespraktijk

De visie en doelstellingen van de school zijn nauw verweven met de dagelijkse lespraktijk. Een opvallend kenmerk is de dagindeling. De lessen op de school bedragen 60 minuten. Er zijn per dag vijf of zes lessen. De school hanteert voor elke schooldag en elke les een vaste structuur die leerlingen houvast moet geven. Elk lesuur begint in een kringgesprek, gaat over in een (samen)werkfase en eindigt daarna vaak weer in een kring waarin de resultaten van de les worden teruggekoppeld.

Een ander kenmerk is het ontbreken van beoordelingen met cijfers in de onderbouw. Leerlingen krijgen voor toetsen, opdrachten en als vak-eindcijfer een letter (ZG, zeer goed tot O, onvoldoende). De nadruk in de onderbouw ligt op ontwikkeling (voortgang) en zaken die goed gaan. Een terugkerend motief van de school en de docenten in dit kader is:

“Er is altijd vooruitgang; verbeterde houding in de les, of een bijdrage in een discussie in de kring, of gewoon een hogere score op een deelttoets.”

Differentiatie vindt binnen de lessen op verschillende manieren plaats. Elke leerling wordt op zijn eigen niveau aangesproken aan met eigen leerstof, vragen, opdrachten en eisen die passen bij dat niveau. Het basisschooladvies is hierbij het uitgangspunt. Door gebruik te maken van gevarieerde werkvormen gericht op samenwerkend leren en zelfstandig werken worden de leerlingen uitgedaagd en geïnspireerd. In een ver verleden maakten docenten al het lesmateriaal zelf. Dat gebeurt gedeeltelijk nog steeds, maar er wordt nu meer met bestaande lesmethoden gewerkt.

B. Ervaringen huidige inrichting

De ervaringen met de inrichting zijn heel positief. In termen van kansen voor kinderen, rendement en doorstroom naar vervolgopleidingen boekt de school goede successen. Wel zijn er enkele kanttekeningen te plaatsen. Allereerst is door de heterogene samenstelling de werkdruk voor leraren erg hoog. Doordat leerlingen van bbl tot vwo samen in één klas zitten vergt dit veel energie en voorbereidingstijd van het docententeam. Bovendien is differentiëren erg lastig en niet alle docenten kunnen dat evengoed. Niettemin is het draagvlak van docenten, leiding en overig personeel voor de principes achter de inrichting van de onderbouw heel erg groot.

Het idee is dat in de heterogene klassen leerlingen zich kunnen optrekken aan de sterkere leerlingen, maar door de beperkte instroom van vwo-ers is het ‘volume’ sterke leerlingen (per klas en overall) hiervoor te laag. De vmbo-ers profiteren het meest van de huidige inrichting van de onderbouw, de vwo-ers het minst, waarbij wordt opgemerkt dat dit alleen voor de cognitieve kant geldt. Alle leerlingen (ongeacht niveau) profiteren van de heterogene klassen wat betreft burgerschapsvorming en algemene brede vorming.

Er is een tijd geëxperimenteerd met niveaugroepen voor een aantal vakken in jaar 2 (zie boven), maar dit leverde niet het gewenste resultaat op. Daarom worden vanaf komend jaar deze groepen weer afgeschaft. Voor wiskunde waren de groepen vakinhoudelijk wel geschikt (vooral voor bbl/kbl en havo/vwo, wat minder voor tl/havo), maar voor Frans en Duits waren de ervaringen minder positief. Het effect van de niveaugroepen is lastig vast te stellen, doordat er tegelijkertijd ook veranderingen in de lessentabel hebben plaatsgevonden. De beleidskoers vanaf volgend schooljaar is om weer meer uit te gaan van de oorspronkelijke pedagogische aanpak van de school (brede klassen in de onderbouw) en dus meer differentiatie binnen de klassen.

Plaatsing en onderwijsmobiliteit

In de 1e klassen worden leerlingen met verschillende schooladviezen zoveel mogelijk evenredig verdeeld over de klassen. Daarbij wordt wel gekeken naar de aanvoerscholen. Ook wordt ervoor

gezorgd dat er niet maar één vwo-leerling in een klas zit, maar altijd een aantal. Dat is soms een lastige opgave omdat er maar relatief weinig vwo-leerlingen worden aangemeld. De school heeft niet het idee dat de adviezen heel veel zijn veranderd de afgelopen jaren. Voor de acceptatie en plaatsing van leerlingen maakt het ook niet uit: alle niveaus komen immers bij elkaar. Voorts wordt door de individuele insteek al heel snel duidelijk op welk niveau de leerling het heterogene onderwijs aankan. Het aanvangsniveau is dat van het schooladvies. Zodra er aanleiding toe is wordt het niveau naar boven of beneden bijgesteld in de onderbouw.

Er is doorstroom vanuit de brede brugklas naar alle niveaus, maar het afstroompercentage ten opzichte van het schooladvies waarmee leerlingen binnenkomen is nog te hoog en dient volgens de school zoveel mogelijk voorkomen te worden. Zittenblijven wordt ontmoedigd; tegenvallende resultaten in leerjaar 1 zijn sowieso geen reden om in dat jaar te blijven zitten. De ervaring leert dat bij zittenblijven de motivatie van leerlingen vaak sterk afneemt. Er wordt eerder gekozen voor afstroom (d.w.z. werken op een lager niveau in de heterogene klas of afstroom in de bovenbouw), zodat een leerling wel door kan gaan naar het volgende leerjaar (bijvoorbeeld een leerling met havo-advies die na jaar 1 opdrachten gaat maken op vmbo-t niveau). Het beeld van de school ten aanzien van opstroom (d.w.z. werken op een hoger niveau in de heterogene klas of opstroom in de bovenbouw) is vergelijkbaar met het landelijke beeld: meer meisjes dan jongens stromen op. Door de heterogene brugklas en een goede intensieve mentorbegeleiding is het na twee jaar voor de meeste leerlingen duidelijk of men de theoretische leerweg, de beroepsgerichte leerweg of havo/vwo aankan. Opstroom komt daarna vooral voor vanuit de havo/vwo-3 klas naar het vwo. Natuurlijk is afstroom in jaar vier of vijf ook mogelijk maar dat zijn geen grote aantallen leerlingen.

Het examenrendement van vwo-leerlingen was enkele jaren zeer matig. Die trend heeft zich in de afgelopen jaren niet doorgezet, de resultaten zijn weer op peil. Er is nu ook een havo/vwo-3 klas, waarin goede havo-leerlingen ‘mee kunnen draaien’ op vwo-niveau wat betreft toetsing. Zij kunnen een meesterproef doen, en met een goede werkhouding/ambities daarna doorstromen naar vwo-4. Net als op andere scholen is doorstroom naar een hoger niveau mogelijk als het diploma van het lagere niveau al behaald is. Daar is een aanvraag voor nodig die wordt behandeld door de deelschoolleider van het hogere niveau. Van het vmbo naar de havo op dezelfde school is in principe mogelijk met een diploma van de theoretische leerweg met een vakkenpakket dat aansluit bij een van de havo-profielen. Daarnaast stelt de school aanvullende eisen, zoals een goede motivatie, werkhouding en voldoende aanwezigheid. Ook doorstroming vanuit de havo naar het vwo is mogelijk. Een havo-diploma is noodzakelijk en er gelden dezelfde aanvullende eisen als bij de doorstroming van het vmbo naar de havo.

C. Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen

Er zal zeker niet worden getornd aan de inrichting van de onderbouw. Daarvoor gelooft de school te sterk in nut en noodzaak van heterogene klassen en de “40 jaren positieve ervaring en resultaten in een min of meer vergelijkbare heterogene opzet kan je niet zo maar overboord gooien”. Er is ook onder ouders nog steeds een sterke wens/voorkeur voor een school met dit karakter en dit aanbod en die wens zal niet sterk veranderen, is de verwachting. In de stad is genoeg keuze voor andere scholen, maar de categorale scholen overheersen enigszins en daarom blijft de keuzemogelijkheid voor een heterogeen aanbod noodzakelijk volgens de school.

Onderwijskundig zal er wel een en ander gaan veranderen. Vanwege de indeling in deelscholen is de afstemming binnen vaksecties wat op de achtergrond gebleven. Dit zal de komende jaren verder worden ontwikkeld. Er komt meer aandacht voor doorlopende leerlijnen per niveau (wat moet een leerling kunnen per jaar en per vak). Zoals genoemd is differentiatie in de heterogene setting een uitdaging voor docenten en deze is nog niet optimaal. De school wil daarom meer aanbodgericht differentiëren. Het idee is dat leerlingen eerst les op het niveau van het schooladvies les krijgen en methodes volgen en dat na elk rapport het aanbod aangepast kan worden als een leerling op een hoger of lager niveau (dan geadviseerd) functioneert. In de toekomst wil de school zelfs naar volledige keuzevrijheid: leerlingen kunnen dan per vak een bepaald niveau volgen in plaats van dat alle vakken op hetzelfde niveau gevolgd moeten worden. De school gaat terug naar de algemene 2-jarige heterogene klassen zonder dat in jaar twee de niveaugroepen voor kernvakken worden aangeboden. Die niveaugroepen verdwijnen komend jaar al.

Verder wordt er gewerkt aan het versterken van de mentorklassen zodat de groepsdynamiek in elke klas nog beter wordt. Daarbij moet ook de zelfstandigheid en de eigen regie bij de leerlingen door de mentor worden vergroot. De eerste stap in die richting is dat leerlingen (en hun ouders) inzicht krijgen in hun eigen ontwikkeling/functioneren, dat is een voorwaarde voor de eigen regie van de leerlingen.

Deze wensen en toekomstplannen zullen gefaseerd worden uitgewerkt in de organisatie: eerst wordt het mentoraat versterkt, daarna gaan docenten nog meer gedifferentieerd werken, daarna wordt getracht de eigen regie bij leerlingen te vergroten door meer gepersonaliseerd leren te introduceren en meer keuzevrijheid aan de leerlingen te geven. Daarbij zullen contextrijk en betekenisvol leren de sleutelwoorden zijn en zal er meer projectmatig gewerkt worden (in plaats van en/of in aanvulling op de meer traditionele vaklessen).

D. Docenten aan het woord

Inrichting onderbouw

Deze school is de enige brede, heterogene school in de stad. De ouders van de leerlingen die niet in het stadsdeel van de school wonen kiezen bewust voor deze school, omdat ze vinden dat ze hun kind met iedereen in aanraking moeten komen. De gesproken docenten vinden de uitgangspunten van de school – een afspiegeling van de maatschappij en het zich kunnen optrekken van zwakke leerlingen aan sterkere leerlingen – een sterk concept. Ook de visie dat een school vooral een ontmoetingsplek moet zijn en dat een school zich niet alleen op het cognitieve maar ook het sociale leren moet richten, onderschrijven de docenten. Op de vraag welke leerlingen het meest profiteren van de brede structuur komen uiteenlopende antwoorden naar voren:

- Vwo-leerlingen zouden niet aan hun trekken komen, maar ‘er wordt op deze groep beter ingespeeld dan een aantal jaren geleden’. In de havo- en vwo-leerlingen moet men vaak veel tijd en energie steken om ze op hun eigen niveau te laten werken, zeker in het begin van de schoolloopbaan.
- Havo- en vwo-leerlingen lijken veel meer met en van elkaar te leren dan typische vmbo-leerlingen. Ze hebben allemaal hun eigen sterke kwaliteiten die het niveau van de hele groep ophalen.
- Vmbo-t leerlingen lijken wel goed te gedijen in de school; deze groep maakt voor een groot deel de stap naar havo-3 (opstromers).
- De basis/kader leerlingen die binnenkomen zijn allemaal op niveau. Zij gaan bijna moeiteloos door de school heen.

Lespraktijk

Op deze school ervaren de docenten een behoorlijke uitdaging in het differentiëren, met name (voor de sectie biologie) in het ontwikkelen van het lesmateriaal. Docenten biologie ontwikkelen zelf het lesmateriaal (naast een handboek als methode) en dat kost tijd en tijd is schaars. Het lesuur van 60 minuten blijkt ook nog eens vaak te kort om alle leerlingen te bedienen. Het lesuur is dan wel langer dan op ander scholen maar er is niet voor alle vakken en niveaus sprake van meerdere lessen per week. Er zijn dagelijks maar 5 of 6 uren beschikbaar. Er zijn verder qua lesmethoden in de brugklassen grote verschillen tussen de secties. De sectie aardrijkskunde werkt met een vmbo-tl/havo methode en een havo/vwo methode. Bij het vak Nederlands gebruikt men drie niveau boeken, wel met dezelfde basis (dezelfde onderwerpen) in alle drie niveaus, en daardoor mogelijkheden voor samenwerkend leren. Bij biologie is het dus vooral eigen materiaal.

De docenten ervaren dat er voornamelijk positieve geluiden vanuit de leerlingen komen: qua aanbod vinden de leerlingen het fijn om met elkaar te werken, de niveaunklassen (waar de school

volgend jaar mee stopt), vinden vooral vwo-leerlingen en havo-leerlingen fijn omdat er dan wat sneller wordt gewerkt wordt en er langer bij zaken stil kan worden gestaan.

Op de vraag of docenten in onderbouw beter zijn in termen van differentiatievaardigheden wordt geantwoord:

“Ja, want als de bovenbouw aan onderbouw lesgeeft, hebben ze heel veel moeite. Dat is meer omdat het een andere... je hebt andere soort kwaliteiten.” “Er zit zeker wel een bepaalde nuance in.” En: “Je moet dan toch al daarvoor goed gaan differentiëren om te zorgen dat zij die stap kunnen maken ... Dat is ook wat wij accepteren, en daarom denk ik dat de kwaliteit meer bij ons in de onderbouw ligt.”

Omdat de school veel leerlingen met een taalachterstand kent of een niet Nederlandse etnische achtergrond is het een uitdaging om die leerlingen goed voor te bereiden op de derde klas, waar ze op alle niveaus grote hoeveelheden tekst moeten kunnen lezen. Taal is daarom schoolbreed een extra aandachtspunt. Binnen het curriculum wordt extra tijd besteed aan lezen: 4 uur per week in de 1^e klas; 3 uur per week in de 2^e klas. Dat is een bewust keuze van de school en de docenten geven aan dat die extra tijdsbesteding gerechtvaardigd en noodzakelijk is.

De school heeft kunstklassen die heel populair zijn. Het speerpunt om reken- en taalvaardigheid in de basisscholen, ook in deze regio, te verbeteren gaat ten koste van de creatieve vakken op de basisscholen. En dat merkt de school bij de leerlingen die nu binnen stromen. De leerlingen hebben minder goed ontwikkelde vaardigheden in de creatieve vakken, terwijl de leerlingen hier dus wel belangstelling voor hebben.

Ervaring ander type

Typische vwo-leerlingen zijn volgens een van de docenten heel erg gericht op kennis. Zij hebben veel minder een sociale of pedagogische behoefte. Het werken met categorale klassen is daarom echt iets heel anders dan de brede onderbouw op deze school.

“Dus als ik op een andere school op het vwo les aan het geven was, dan moest ik zelf als docent af en toe heel erg actief mijn best doen om een beetje sfeer/gezelligheid in te brengen; echt om sociaal gedrag te stimuleren af en toe. Dat is nu niet aan de orde, deze leerlingen zijn van zichzelf al redelijk extravert. Die moet je eerder af en toe temperen, dat is wel een significant verschil.”

“Het werkt ook de andere kant op. Een vmbo-klas op een andere school, daar moest ik echt aan trekken om er maar voor te zorgen dat ze erbij bleven. Daar was de lesstof dan echt heel duidelijk ondergeschikt aan het pedagogische stuk van het vak.”

Een nadeel van deze school die (sommige) docenten ervaren ten opzichte van dakpanklassen of een homogene structuur is dat het aanpassen aan en lesgeven op/aan verschillende niveaus veel meer tijd en energie kost:

“Als je in een vwo-klas lesgeeft, kun je er in 6 minuten een half boek doorheen rammen, bij wijze van spreken. En nu zit er ook tijd in het stukje sociaal in de les. Je kunt misschien wat minder lesstof behandelen dan je zou willen. Alleen je mag je afvragen of dat een goed criterium is; zoveel mogelijk kennis erin pompen. In die zin denk ik dat het [de nadruk op samen leren met verschillende niveaus op deze school] eerder voordelig dan nadelig is voor leerlingen. De vwo-leerling is nieuwsgierig genoeg en die komt ook wel aan zijn trekken op deze school.”

Wensen en verwachtingen voor toekomst

De docenten zien vooral heil in kleine onderwijskundige veranderingen. Het systeem/de structuur: ‘dat heeft zich al bewezen en daar willen wij niet aan tornen’. Er zou volgens één van de docenten meer tijd nodig zijn voor goede onderwijsontwikkeling binnen de vaksecties. Het kost nu te veel tijd buiten school om een goed en gevarieerd programma aan te bieden (bv. voor biologie). De docent aardrijkskunde zou in de onderbouw, net als bij Nederlands, graag dezelfde methode willen hebben voor alle drie niveaus, zodat de leerlingen dezelfde basis hebben, maar dat je ook beter op de verschillen tussen leerlingen kan inspringen. Alhoewel er meer tijd per les beschikbaar is dan op andere scholen zou men graag nog meer tijd per vak willen hebben: “Meer tijd in de les. Terug naar langere lestijden (70 minuten)”.

Ook de wens om in de toekomst vakken te kunnen volgen en te examineren op verschillende niveaus is aanwezig onder de docenten. Diplomadifferentiatie op vakniveau zou een goede aanvulling voor de leerlingen zijn. Daarin zou een begin- en een eindtoets van de brugperiode een bijdrage kunnen leveren (aan het begin van de brugklas ‘wat hebben ze nodig’ en aan het eind van de 2^e klas ‘formatief toetsen’). Dat zou dan de richtingkeuze in positieve zin kunnen beïnvloeden, een soort van nieuw schooladvies voor de bovenbouw (op basis van toetsen en ervaringen van twee leerjaren). De docente Nederlands is voorstander van een experiment dat nu al in dat vmbo-kbl loopt. Hierin worden leerlingen op alle niveaus getest (nulmeting) en vervolgens wordt gekeken ‘wat weet je’ en ‘waar moet je je accent leggen in de nabije toekomst’. Het blijkt dat veel leerlingen dat prettig vinden. De vwo-leerlingen vooral want die weten wel wat ze nodig hebben. Met deze toekomstplannen gaat de school aan de slag.

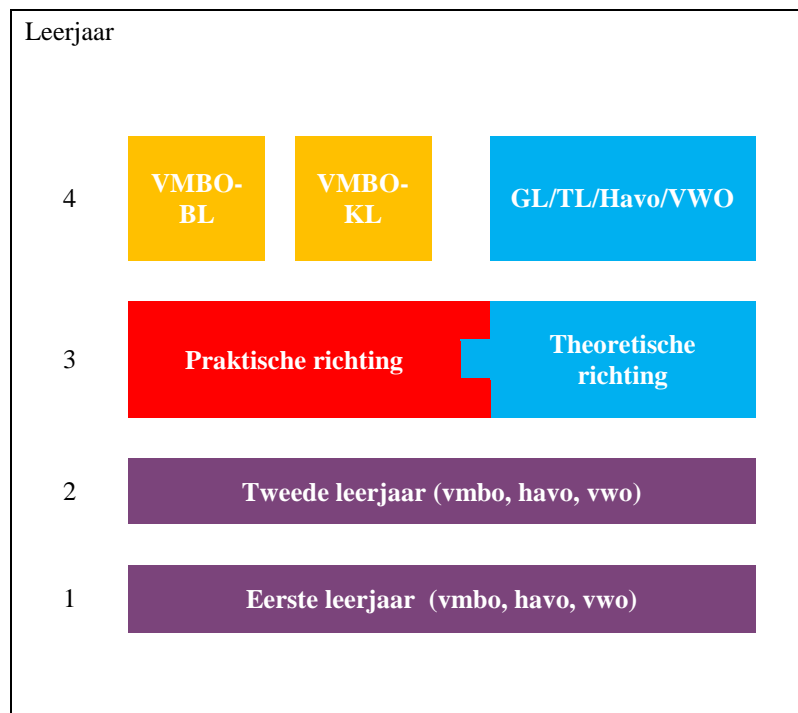
VI: Vier jaar brede klassen

Algemeen

School in een middelgrote stad in Noord-Nederland. Vroeger bekend als middenschool. Nu bekend als onderwijskundig vernieuwende school binnen een groot openbaar bestuur van meerdere scholen.

Kenmerken:

- Type 4b
- Vmbo-b tot vwo
- Vier jaar zelfde (mentor)klas en docententeam per klas
- Elk vak op niveau aangeboden
- Knip in praktische en theoretische stroom
- Geen op- en afstroom of zittenblijven
- 650 leerlingen

Stroomschema school VI

Voor dit portret is gesproken met de directeur van de school. Rondom de datum van het gesprek was het helaas niet mogelijk om enkele docenten te spreken.

A. Huidige inrichting onderbouw

School VI is een van de scholen van een groot openbaar schoolbestuur in het Noorden van Nederland. In vergelijking met zowel de scholen in deze studie als met de scholen van het bestuur waar deze school onder valt, is er sprake van een sterk afwijkende inrichting. De eerste twee jaren zijn echter wel weer vergelijkbaar met de school nummer V in deze studie.

De school biedt een vierjarige opleiding voor leerlingen van alle niveaus van vmbo-bbl tot vwo. In principe blijven leerlingen de hele schoolperiode bij elkaar in de klas. Dat betekent dat leerlingen vier jaar lang dezelfde klasgenoten hebben. Ook de docenten en de mentor gaan vier jaar lang met de klas mee (zie onder). Per jaargroep zijn er ongeveer zeven klassen en in totaal kent de school ongeveer 650 leerlingen. De leerlingpopulatie komt uit alle delen van de stad als ook ver daarbuiten. Ouders kiezen duidelijk expliciet voor dit type school en niet voor de vele andere scholen in de stad. De school beseft echter ook wel dat ouders bewust de school links laten liggen, bijvoorbeeld wanneer het kind een eenduidig vwo-advies heeft. Leerlingen die uiteindelijk havo- of vwo-examen willen doen moeten daarvoor overstappen naar een andere school.

Alle leerlingen met een vmbo (alle leerwegen), havo, of vwo-advies kunnen worden geplaatst op de school. Er zijn zeven eerste klassen met maximaal 25 leerlingen per klas, en in elke klas zitten alle niveaus door elkaar. Leerlingen blijven in ieder geval drie jaar lang in dezelfde klas zitten, en daarna kiezen ze een vakkenpakket, maar het mentoraat blijft vier jaar in de oorspronkelijke klassamenstelling.

De school kent geen specifieke onder- of bovenbouw afdelingen. In jaar 1 en 2 volgen alle leerlingen dezelfde lessen. Dit zijn de ‘normale’ lessen van de basisvorming die iedere vo-school aanbiedt. Daarnaast zijn er voor leerjaar 1 en 2 veel creatieve vakken en projecturen in het lesrooster opgenomen. Leerlingen kiezen voor een praktische of meer theoretische leerroute aan het eind van het tweede jaar, respectievelijk de p-stroom of de t-stroom. Het docententeam stelt daarvoor een advies op. In de loop van het derde jaar wordt deze keuze definitief.

De praktische richting bereidt leerlingen voor op de mbo-opleidingen niveau 2, 3 en 4. De meer theoretische stroom bereidt leerlingen voor op de mbo-niveau 3- en 4-opleidingen, als ook de vierde klas havo en atheneum. In beide richtingen oriënteren leerlingen zich op vakken in het vierde leerjaar én de vervolgopleiding na de school. In de praktische stroom oriënteren de leerlingen zich expliciet op de sectoren zoals die in het reguliere mbo gelden (Technologie, Zorg en Welzijn, Handel en Administratie, Kunst Theater en Media). In de theoretische stroom volgen ze vakken die ze nodig hebben voor een vmbo-tl of vmbo-gl diploma of voor havo of vwo (bijv. Frans, aardrijkskunde en geschiedenis) en oriënteren ze zich ook op vervolgstudies.

Aan het einde van het derde jaar in één van de richtingen kiezen leerlingen voor het vierde jaar een definitief vakkenpakket. In jaar vier hebben de leerlingen deels nog dezelfde vakken (Nederlands, Engels, wiskunde en beweging), maar in dit jaar werkt de leerling overwegend in zijn eigen niveaugroep met het oog op de verschillende examens. Daarnaast kiezen leerlingen vakken die ze nodig hebben voor een goede doorstroming of vervolgopleiding. De p-stroom gaat in jaar vier over in twee afsluitende richtingen namelijk vmbo-bbl (basisberoepsgerichte leerweg) en vmbo-kbl (kaderberoepsgerichte leerweg), de t-stroom gaat over in gl/tl/havo/vwo). Voor de theoretische stroom is Duits of Frans verplicht. Een gl-leerling volgt één theorievak minder en doet in plaats daarvan een praktijkvak.

Bijzondere profilering

Naast deze specifieke inrichting van de onderbouw kent de school nog een aantal zaken dat aansprekend is voor verschillende groepen leerlingen. Voor de leerlingen met kunstzinnige ambities is er een speciaal programma Kunst, Theater, Media en Muziek. In het programma Techniek Breed maken leerlingen intensief kennis met alle technische richtingen, zodat interesse op technisch gebied verder wordt geëxpliciteerd en technisch inzicht wordt vergroot. Het programma is vooral gericht op een goede doorstroom naar de praktische stroom in jaar 3 en 4.

Begeleiding docenten en mentoren

Elke klas heeft vier jaar lang een vast docententeam van ongeveer 15 docenten. Docenten die dit jaar lesgeven in jaar 4, geven volgend jaar daarom weer les in jaar 1. Dat geldt ook voor de mentoren. Het voordeel voor leerlingen is dat ze niet elk jaar aan nieuwe docenten moeten wennen en een goede band krijgen met de docenten. Docenten op hun beurt leren de leerlingen goed kennen, zodat ze weten welke eisen ze aan bepaalde leerlingen kunnen stellen en dus beter kunnen differentiëren. De vaste groep docenten vormt samen ook het jaarteam. Het jaarteam vergadert elke week. Het is een dagdeel waarin alle zaken aan de orde komen die voor dat team gelden. Ze bespreken de klas, individuele leerlingen, lessen en projecten. Zo kunnen ze gebruikmaken van elkaars ervaring en deskundigheid.

“Ze werken samen en kijken per leerling en voor de gehele klas hoe het gaat, waar lopen docenten tegen aan en welke specifieke vragen leven er bij de leerlingen.”

Elke klas (en dus leerling) heeft een vaste mentor gedurende de vier jaar op school. Tijdens de mentoruren worden allerlei onderwerpen in de klas besproken, van studievaardigheden en huiswerk maken tot het organiseren van klasactiviteiten. Ook speelt de mentor een belangrijke rol in de keuze voor richtingen (leerjaar 3) en voor het vakkenpakket (leerjaar 4). Daarnaast komen belangrijke thema's projectmatig aan bod, zoals gezondheid en de multiculturele samenleving.

B. Ervaringen huidige inrichting

Het systeem van een vierjarige opleiding met a) een brede structuur in de eerste leerjaren en b) verdere richtinggevende keuzes in leerjaren 3 en 4, werkt zeer naar de tevredenheid van de school en de docenten. Daarbij zijn vooral de vierjarige begeleiding van een vast docententeam en de nadruk op de ontwikkeling van sociale en persoonlijke eigenschappen volgens de rector sterk van toegevoegde waarde op de algemene (leer)resultaten.

De visie van de school is: ‘hoe beter je jezelf kent, hoe beter je een keuze kunt maken voor een vervolgopleiding’. Kinderen worden in het schoolsysteem meer geconfronteerd met ‘wat kan ik’, ‘wat wil ik’. In de gehele begeleiding ligt de nadruk daarom meer op wat leerlingen al wel kunnen en niet op wat ze nog niet kunnen. Een brede basisvorming staat voorop. Alle leerlingen volgen in de eerste jaren dus ook alle vakken. Jongens doen ook zorg en welzijn, meisjes doen techniek en handel en administratie.

“Jongens moeten ook nageltjes lakken en maskertjes opbrengen en haren wassen, ook de havo en atheneum kinderen. En dat doen wij, omdat we vinden dat je pas weet wat het is, op het moment dat je het gedaan hebt. We zetten de kinderen heel bewust in dat ze ‘alles ervaren’, zodat ze daarmee leren ‘pas dit wel of niet bij mij’.”

Lespraktijk

Het blijkt dat er veel rust en structuur op de school en in de lespraktijk is. Elke les begint met een kring, alle leerlingen hebben een vaste plek. “Dat helpt in het systeem om het differentiëren makkelijker te maken. Daardoor ben je veel minder tijd kwijt.” Na het kringgesprek gaan kinderen in tafelgroepen aan het werk. De tafelgroepen zijn ook heterogeen. Dan is het de bedoeling dat ze op hun eigen niveau aan het werk zijn, wat past voor dat vak. Dus een atheneum kind heeft een ander werkstuk dan een leerling met bbl-stof, maar wel over hetzelfde thema, zodat je er een gesprek met elkaar over kan voeren. Het verwerkingsniveau is echter heel verschillend. Hierdoor halen leerlingen niet alleen het beste uit zichzelf, maar maken leerlingen ook gebruik van elkaars kwaliteiten: leerlingen die een vraag hebben moeten die eerst stellen aan hun tafelgroep, daarna pas aan de docent.

In de lessen zijn naast cognitieve vaardigheden, andere vaardigheden ook heel belangrijk: sociale omgang met andere niveaus, samenwerken, reflectie, meta-cognitie etc.. Om dergelijke zaken goed vast te stellen maakt de school gebruik van meetinstrumenten om dit regelmatig in kaart te brengen, om te kijken of leerlingen op dat terrein voldoende groei doormaken. Leerlingen worden derhalve ook op deze vaardigheden beoordeeld. De Leerlingen krijgen een zogenoemd ‘dubbel diploma’, zowel op de cognitieve als op de sociaal-emotionele kant.

“Dat vinden we ook zo belangrijk dat het af en toe, dat het soms ondergeschikt is aan de cognitieve vaardigheden, en we hebben gemerkt dat als je de metacognitieve vaardigheden goed leert toepassen, je eigenlijk altijd weer uitkomt op het gebied van de cognitieve vaardigheden.”

Leerlingen komen binnen met het po-advies en volgen eerst tot aan de herfstvakantie lessen op het niveau van dat advies (startniveau). Daarna gaan docenten kijken hoe de leerling functioneert in hun vak en dan worden de niveaus aangepast. Het kan zijn dat de leerling voor verschillende vakken een ander niveau doet. Dat verschil kan er ook zijn binnen een vak in een jaar, namelijk dat het ene thema de leerling beter ligt dan het andere thema. Leerlingen die bij een vak snel werken of goed zijn in het vak, volgen een ander lesprogramma bij dat vak dan leerlingen die langzamer werken of er minder goed in zijn. Zo kan het zijn dat een leerling bij wiskunde een andere ontwikkeling doormaakt dan bij Frans. Dit zorgt ervoor dat alle leerlingen gemotiveerd blijven, omdat ze zich mogen ontwikkelen binnen hun eigen mogelijkheden. Ze worden in hun eigen tempo beter in het vak, zonder verveeld of gefrustreerd te raken.

Differentiatie in de klas is daarbij wel constant een aandachtspunt. Het kringgesprek wordt door docenten gebruikt om kinderen daadwerkelijk te ‘zien’ en het is het moment om hen aan te spreken op niveau. De docent weet welk niveau welk kind aankan en zal aan een kind met vwo-niveau een andere vraag stellen, dan aan een kind met basisoniveau. De kinderen van verschillende niveaus leren daardoor heel sterk van elkaar in de interactie met de docent en met elkaar.

“Ook de vwo-leerling hoort soms van bbl-leerlingen iets (praktisch bijvoorbeeld) waar het zelf nog niet aan had gedacht.”

Bij sommige vakken worden gemengde methodes gebruikt en bij andere vakken volgt de atheneumleerling bijvoorbeeld het havo-boek omdat het nog niet zo vaardig is in de vwo-stof. Voor ouders blijkt het soms lastig om grip op het niveau van het kind te houden en zich te verplaatsen in de aanpak van de school. Die verwachten soms meer “ik moet een boekje hebben waar atheneum op staat, anders zit mijn kind niet op atheneum”. Op de vraag ‘waarom mag mijn kind dit vak niet op dat niveau doen’ kunnen mentoren meestal wel aangeven waarom er bepaalde keuzes worden gemaakt.

“En de leerlingen hebben wel toetsen waarop ze gewoon moeten laten zien of ze een niveau aankunnen, in die zin zijn we een hele gewone school: ze worden wel beoordeeld; we hebben een leerlingvolgsysteem, we hebben rapporten, spreekavonden etc. Als toetsen aanleiding geven om niveau te verhogen dan doen we dat natuurlijk.”

Beoordeling

De school legt vooral de nadruk op wat leerlingen goed doen en kunnen. Met die insteek worden volgens de school talenten goed ontwikkeld en daardoor weet de school en weten de ouders en de leerling zelf na vier jaar precies welke vervolgstudie bij hem/haar past. In de jaren 1 t/m 3

worden geen cijfers voor de vakken gegeven, in jaar 4 wel want daar moeten leerlingen op een bepaald eindniveau getoetst worden voor hun diploma en worden de mogelijkheden verkend om door te stromen naar de havo- en vwo-afdelingen van andere scholen. Een zesjescultuur bestaat daarom ook niet in jaren 1 t/m 3, maar wel in jaar 4. Feitelijk wordt dit wel als negatief ervaren.

“Als je tegen een kind van jaar 1, 2, 3 zeg: ‘het gaat hartstikke goed. Volgens mij kun je een niveau hoger bij wiskunde’, dan zegt zo ’n kind: “oh, ja, mag ik het proberen?” En als je met cijfers werkt, dan zijn kinderen a) te snel tevreden en b) angstig om op hogere niveaus (hetzelfde) te moeten presteren.”

De docenten en mentor houden in een leerlingvolgsysteem vijf keer per jaar de vorderingen bij, het volgsysteem bevat gegevens over niveau, de werkhouding en andere eigenschappen van leerlingen. In de rapporten van december en juni krijgt de leerling gegevens uit het leerlingvolgsysteem mee naar huis en daar staan dus vooral niveaubepalingen in en geen cijfers. Het blijkt dat de leerlingen in het begin het toch wel vervelend vinden dat ze geen cijfers krijgen. Ze willen dan toch wel minimaal leren en inzage hebben in de cijfermatige voortgang op een bepaald niveau. Maar na een half jaar zijn ze gewend aan het systeem.

In leerjaar vier ontkomt de school niet aan cijfers geven omdat een bepaalde standaard behaald moet worden. Dan zijn de examencijfers voor de vmbo-leerwegen en ‘goede’ resultaten voor leerlingen die naar havo of vwo willen doorstromen (op een andere school) toch noodzakelijk. Het blijkt dat dan pas leerlingen zeer berekenend te werk gaan, en vooral bij vakken waar ze niet goed in zijn.

“Dat komt dus echt door het systeem, want pas in jaar 4 gaan leerlingen zich afvragen wat het minimale is wat nodig is voor een bepaald diploma of een bepaalde vervolgopleiding. Zodra je de cijfers erin gooit, zit die ‘zesjescultuur’ met twee weken in hun systeem. Cijfers op de eerste toetsen geven meteen richting aan wat de volgende keer behaald moet worden.”

In deze school gaan havo en atheneum leerlingen na 4 jaar door, meestal naar scholen binnen hetzelfde bestuur. Deze leerlingen krijgen geen diploma, maar een overgangsbewijs. De (vmbo) bbl, kbl, tl en gl leerlingen krijgen wel een diploma. Er is geen Centraal Schriftelijk Examen op de school. Daarvoor heeft de school een vrijstelling van de Inspectie. Na vier jaar krijgen alle leerlingen twee diploma’s, een diploma met per vak op welk niveau ze de school afsluiten en een diploma voor vaardigheden (o.a. samenwerken, reflectie, meta-cognitieve vaardigheden). Op het diploma staan de vakken die de leerling heeft gedaan op het niveau dat hij/zij heeft gevolgd en welk cijfer daarbij hoort. De waarde van het diploma is echter altijd het laagst behaalde niveau.

“Stel je voor: je hebt alle vakken op tl gedaan en 1 vak op bbl niveau, dan krijg je een vmbo basisdiploma.”

Plaatsing en onderwijsmobiliteit

Basisschoolleerlingen met een advies voor vmbo, havo en vwo zijn welkom op de school. Leerlingen met een LWOO advies kan de school niet plaatsen. Na aanmelding gaat de school altijd in gesprek met de basisschool om meer informatie te krijgen over de leerling om hem of haar zo goed mogelijk te begeleiden. Voor de vakantie kunnen de leerlingen alvast kennismaken met de school. Ook voor de ouders wordt een kennismakingsbijeenkomst georganiseerd. Na de vakantie volgen leerlingen een uitgebreid introductieprogramma. In het begin van het schooljaar voeren mentoren gesprekken met ouders om een nog completer beeld te krijgen van de leerling.

De school kent aan de onderkant en bovenkant (bbl en vwo) een veel kleinere instroom (beide hooguit 10%) dan bij de andere niveaus, de grootste groep zit in het midden. Op de vraag of er wellicht aanwijzingen zijn dat de adviezen in de afgelopen jaren zijn veranderd wordt geantwoord dat dat voor deze school niet zo veel uitmaakt omdat a) toch altijd het niveau van het advies leidend is voor de beginstof voor leerlingen en b) in principe leerlingen van alle niveaus een plek kunnen krijgen op de school.

De keuze voor een uitstroomrichting stelt de school dus zo lang mogelijk uit. Hierdoor hebben leerlingen langer de tijd zich te ontwikkelen en dat helpt ze weer later een betere keuze te maken. De school kent daarom ook geen interne op- of afstroom. Er wordt namelijk altijd gewerkt op het eigen niveau van de leerlingen. Op- en afstroom is dus altijd mogelijk per vak. In principe is het voor de meeste leerlingen na twee jaar maar zeker gedurende jaar 3 duidelijk of ze in de juiste stroom zitten (praktisch of theoretisch) en in jaar drie wordt ook duidelijk welk eindniveau of diploma (op deze school) behaald kan worden. De school begeleidt haar leerlingen zodanig dat iedereen het vierde jaar succesvol kan afsluiten en met een passende opleiding op een andere school kan beginnen.

De leerlingen leren zichzelf goed kennen, waardoor ze volgens de school bijvoorbeeld veel minder vaak switchen van richting in het vervolgonderwijs. Onderzoek (lokaal) heeft al uitgewezen dat leerlingen van deze school later veel minder switchen van bijvoorbeeld mbo-opleiding dan leerlingen die via traditionele scholen het mbo instromen. Leerlingen krijgen praktijkervaring in alle sectoren, waardoor ze ook goed weten wat ze wel en niet willen.

Leerlingen kunnen altijd door in het schoolsysteem, ze blijven nooit zitten. “Ze gaan altijd door op hun eigen niveau. En als een kind een hoger niveau wil, dan kan dat wel, maar dan moet hij dat laten zien. Als een leerling een vak te moeilijk vindt, dan gaat hij/zij op een lager niveau werken.”

“Er wordt gestuurd op dat je het maximale uit het vak haalt. Er wordt niet gestuurd op: jij wil naar de havo. Nou, dat kan alleen nog als je bij twee vakken een 5 hebt...”

De havo- en atheneum-leerlingen kunnen in jaar 4 wel een profiel kiezen, maar dat doen ze niet. Leerlingen die van deze school naar een andere school gaan, beginnen op die andere school weer in 4-havo of 4-atheneum. Die leerlingen hebben dus een jaar extra onderwijs. De leerlingen kunnen ook in jaar 3 overstappen, maar dat gebeurt nauwelijks. In de 13 jaar dat de school in zijn huidige vorm bestaat is dat maar twee keer voorgekomen.

“Omdat kinderen het hier zo geweldig vinden. Dan willen ze het gewoon graag afmaken. En ze krijgen ook veel meer mee naar het vervolg. Je bent beter voorbereid op het vervolg als je hier op school hebt gezeten. Havo-4 en vwo-4 op een andere school gaat ze dan relatief makkelijk af.”

C. Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen

Op de school bestaan geen plannen om de structuur te veranderen. De school zal vanuit de overtuiging en de ervaringen altijd blijven werken met heterogene groepen en een zo breed mogelijke vorming. Om dit goed te kunnen doen is wellicht een bredere instroom noodzakelijk. Momenteel is zowel aan de onderkant (vmbo-bbl) als aan de bovenkant (vwo) de instroom van leerlingen relatief laag te noemen. Het gros van de leerlingen zit op de niveaus kbl, mavo en havo. Een voornaamste gewenste verandering is de afschaffing van de examens na 4 jaar.

“Want leerlingen moeten daarna toch door naar mbo/havo/vwo. Dan liever de onderwijstijd in jaar 4 nuttig besteden. Determineren wat het beste na vier jaar is doen we toch al, dat kan ook zonder de examens.”

De jarenlange ervaring leert dat er een bepaald type docent vereist is voor een goede begeleiding van leerling in de schoolloopbaan op deze school; voor het voorbereiden op vervolgopleidingen en voor het kunnen differentiëren tussen sterk uiteenlopende niveaus binnen de vak lessen. Dit pleit voor meer aandacht in lerarenopleiding voor dit type school. Het blijkt dat nieuwe docenten niet allemaal goed zijn voorbereid – de gewenning aan deze brede insteek kost een beginnende wiskundedocent bijvoorbeeld veel tijd en energie. Nieuwe docenten volgen daarvoor een intern opleidingstraject en krijgen begeleiding om te leren werken met de werkwijze ‘alle niveaus door elkaar’.

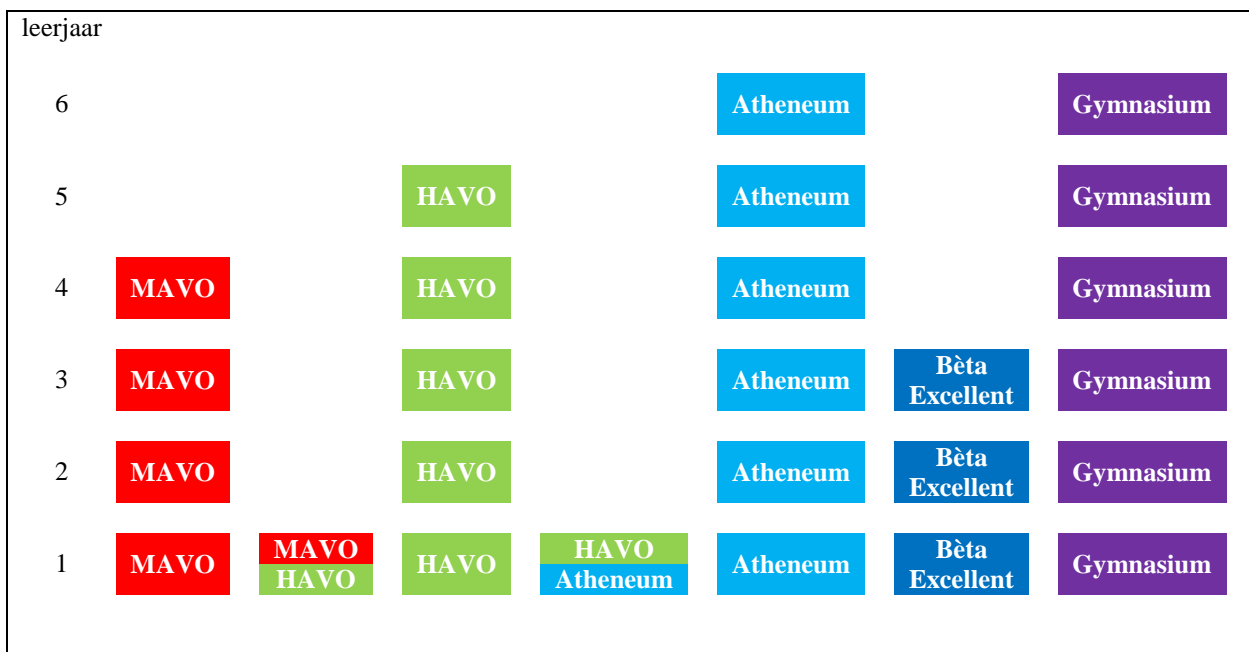
VII: Combinatie homo- en heterogeen met Bèta stroom

Algemeen

School in het midden van Gelderland. Er worden zeven typen brugklassen op zes niveaus aangeboden variërend van mavo tot gymnasium. Leerjaren 1 en 2 van alle niveaus bevinden zich allen op één van de twee locaties van de school.

Kenmerken:

- Type 5a
- Mavo tot gymnasium
- 1550 leerlingen
- 9 1e klassen, onderbouw en bovenbouwlocatie
- Stimulering Bèta-talent
- Reguliere op- en afstroommogelijkheden

Stroomschema school VII

Voor dit portret is gesproken met de coördinator van de brugklassen en met een docente Nederlands die tevens mentor is van een brugklas. In dit portret is de informatie en mening van de docent niet apart gerapporteerd maar verweven in het geheel.

A. Huidige inrichting onderbouw

De derde school in dit onderzoek is gevestigd in een relatief kleine stad in het midden van Nederland en biedt de volgende vier niveaus aan: mavo (vmbo-tl/gl), havo, atheneum en gymnasium. De school heeft twee locaties in de stad, één voor alle leerlingen in het eerste en tweede leerjaar, van alle niveaus, en één voor alle overige leerjaren. Naast de school in deze rapportage kent de stad één vrije school en één school met tto als profilering. Tussen de drie scholen vindt een redelijke mate van concurrentie plaats. Elke leerling begint in de brugklas in één van zes klastypen: mavo, mavo/havo, havo, havo/atheneum, atheneum of gymnasium. De lagere vmbo niveaus worden niet op deze school aangeboden. De 1-jarige brugperiode kenmerkt zich door het aanbieden van onderwijs in leergebieden, te weten Mens & Natuur, Mens & Maatschappij en Wetenschap & Techniek (waaronder Bèta Excellent). Door te werken met leergebieden is er meer aandacht voor de samenhang tussen de vakken. Een ander groot voordeel is dat de lessen binnen de verschillende leergebieden gegeven worden door één docent. Er zijn zo geen vijftien of zestien verschillende vakdocenten in de eerste leerjaren zoals op andere scholen, maar acht of negen. De huidige structuur en het onderwijsaanbod bestaan sinds drie schooljaren. In de jaren ervoor bestonden er al dakpanklassen en een apart gymnasium. De vraag naar homogene klassen heeft op deze school altijd al gespeeld maar op een gegeven moment werd de wens voor een homogeen atheneum steeds groter. Dat is als eerste geïntroduceerd en direct daarna kwam ook een homogene mavo brugklas in beeld en weer later een havo brugklas. De toevoeging van homogene klassen sloot aan bij de enkelvoudige schooladviezen die in de jaren voor de introductie van de huidige structuur steeds meer gegeven werden.

Bijzondere profilering

Naast de gewone lessen volgen alle brugklassers een extracurriculair programma. Tijdens drie uren per week maken leerlingen op hun eigen niveau kennis met verschillende aspecten uit de maatschappij op allerlei gebieden. Het programma kan worden gevolgd op vijf niveaus: mavo, mavo/havo, havo, havo/atheneum en atheneum. Als leerlingen een sterke voorkeur hebben voor sport, kunst en cultuur óf techniek en natuur, kunnen zij in plaats van dit schoolbrede programma kiezen voor een Sport programma van 3 uren, een Kunst en Cultuur programma of het Techniek en Natuur programma. Voor leerlingen die vwo-niveau aankunnen is er naast atheneum ook een Bèta Excellent programma en het gymnasium. Op het gymnasium volgen de leerlingen het atheneum programma plus vier uur in de week Latijnse taal en cultuur. Deze leerlingen starten dus meteen op het hoogste niveau en niet in een dakpanconstructie.

In de tweede klas blijven de leerlingen de gekozen lijn volgen in een klas op een van de vier niveaus: mavo, havo, atheneum of gymnasium. Daarna leggen de leerlingen per niveau een ander traject af. In het derde jaar van de reguliere onderbouw havo en vwo kiezen leerlingen verder een module die ook weer in de lijn van sport, muziek of cultuur ligt. Ook is een derde jaar Bèta

Excellent mogelijk. Naast deze profilering met keuzetrajecten organiseert de school een aantal keren per jaar een prestatieweek. Dan zijn er geen lessen volgens het reguliere rooster, maar wordt er vakoverstijgend en thematisch in groepjes of individueel gewerkt aan een grotere opdracht. Hierbij staat naast het vergaren van kennis ook het ontwikkelen van samenwerkende vaardigheden centraal. De projecten kunnen ook buiten de school plaatsvinden.

De school biedt in de onderbouw een huiswerkklas aan voor alle niveaus aan voor leerlingen die in een onrustige thuissituatie verkeren of thuis moeilijk de discipline kunnen opbrengen om hun schoolwerk te doen. Leerlingen van leerjaar 1 of 2 kunnen zich hiervoor aanmelden via de mentor.

Als laatste biedt de school als keuzevak in de brugklassen Cambridge Engels aan in samenwerking met The British Council in Amsterdam. Vwo-leerlingen uit atheneum, Bèta Excellent of gymnasium kunnen deze keuze maken. Voor Cambridge Engels zijn strengere overgangsregels afgesproken dan voor het reguliere vak Engels. Na 3 jaar kan het certificaat worden behaald.

B. Ervaringen huidige inrichting

De school heeft een ontwikkeling doorgemaakt van 2-jarig heterogene brugklassen naar 1-jaar heteroëen en vervolgens naar de huidige combinatie van 1-jarige heterogene én homogene brugklassen. Dat loopt dus nu drie schooljaren en het blijkt dat dit een verbetering van de algemene resultaten heeft betekend. Leerlingen kunnen beter geplaatst worden, krijgen in de dakpanklassen de mogelijkheid om zich te bewijzen en leerlingen waar al wel (op basis van het schooladvies) duidelijk is wat ze aankunnen zijn beter af in een homogene omgeving met leerlingen van gelijkwaardig niveau. Hoewel over het algemeen de homogene klassen overzichtelijker en beter werkbaar zijn voor de docenten (want kleinere verschillen tussen leerlingen, beter te differentiëren) zijn zowel schoolleiding, docenten en ouders ervan overtuigd dat de huidige structuur – met alle mogelijkheden – het fijnst en meeste voordelig is voor de hele leerlingpopulatie. De ervaringen van leerlingen en ouders met de leergebieden en het beperkte aantal docenten (per klas) wat dat tot gevolg heeft zijn vooralsnog positief, al was dit wel een behoorlijke omslag voor de docenten.

De voordelen van de heterogene klassen (en dus latere determinatie) gelden vooral voor de leerlingen met de dubbele adviezen maar ook voor leerlingen die moeten wennen aan de aanpak bij het leren (maar waarschijnlijk wel het hogere niveau aankunnen). Met name het mentuur wordt gebruikt om aandacht te besteden aan de schoolse vaardigheden (bv. leren plannen in een mavo/havo klas) om na jaar een door te stromen naar het hogere niveau. De mentor is ook op de hoogte van de voorgeschiedenis van de leerlingen (advies, toetsscores, niet-cognitieve aspecten).

Plaatsing leerlingen

De (landelijke) verandering in de adviespraktijk kwam net op het moment dat de school de inrichting van de onderbouw op de schop nam. Uitgangspunt voor plaatsing van leerlingen in de brugklas, ook voor die verandering en net als op andere scholen, is altijd al het schooladvies van de basisschool geweest. Er wordt i.s.m. de po- en vo-scholen gewerkt met de plaatsingswijzer waarin voltooien uit groepen 6, 7 en 8 een belangrijke rol spelen. Ook gebruikt de school (na toelating van de leerling) gegevens uit het leerlingvolgsysteem als ondersteunend middel op beter te plaatsen, zeker bij meervoudige adviezen zoals mavo-havo.

In tegenstelling tot vroeger blijkt dat de basisscholen in de regio recentelijk vooral meervoudige adviezen geven. Bij de Eindtoets blijkt dan in een relatief laat stadium dat de leerling toch het hogere niveau aan zou kunnen, waardoor het advies doorgaans wordt bijgesteld. Dit levert in de laatste jaren problemen op met de formatie (dat moet op 1 april rond zijn). Zo speelt de Eindtoets voor zowel de school als de leerlingen toch weer een grotere rol.

De geïnterviewden merken op dat de verdeling van schooladviezen jaarlijks sterk veranderlijk zijn, maar dat ze in de meeste gevallen wel kloppen. Vooral ouders met kinderen met een homogeen, enkelvoudig advies geven aan dat ze daar blij mee zijn want het schept duidelijkheid voor de eerste jaren, ook voor de leerlingen zelf. Soms zijn mentoren wel verbaasd over bepaalde adviezen, die komen dan niet overeen met de informatie uit het leerlingvolgsysteem. De indruk is soms dat basisschoolleerkrachten de plaatsingswijzer niet eenduidig gebruiken.

Er wordt gezorgd voor een warme overdracht door contact te hebben met de po-school, waarbij ook naar leerlinggegevens in groep 6 t/m 8 wordt gekeken (om na te gaan of de schooladviezen wel kloppen, en of er zorgindicaties of duidelijke zwakke onderdelen zijn). Dit mag pas nadat leerlingen zijn toegelaten tot de vo-school en dat is, aldus de betrokkenen, in enkele gevallen wel jammer, omdat er dan soms onvoldoende tijd is om daar goed rekening mee te houden. Er wordt overigens ook gezorgd voor een warme overdracht van jaar 1 naar jaar 2, in alle niveaus, maar met name voor de dakpanklas leerlingen omdat deze in een andere setting terechtkomen. Ook in het jaar daarna worden dit soort leerlingen “wat meer in de gaten gehouden.”

Bevordering, door- en opstroom

Aan het begin van het schooljaar krijgen leerlingen een boekje met informatie over alles wat met de bevordering en opstroom te maken heeft. De school werkt met jaarcijfers. In principe bevordert de school, met uitzondering van de dakpanklassen in jaar 1, alleen leerlingen naar een volgend leerjaar in dezelfde afdeling. Ook is opstroom vanuit een homogene klas naar een hoger niveau mogelijk (van mavo naar havo bijvoorbeeld), maar de ervaringen met de plaatsing zijn zo goed dat doorstroom tussen jaar 1 en 2 naar het hogere niveau vooral voorkomt vanuit de dakpanklassen:

“Het blijkt dus dat daar ook daadwerkelijk de mavo-havo leerlingen in zitten die een realistische kans op opstroom hebben, meer dan in een homogene mavo klas.”

De afgelopen jaren betekent doorstroom vanuit de dakpanklassen echter vooral afstroom naar het laagste niveau. Deels komt dat omdat de leerlingen het risico van het hogere niveau niet aandurven. Leerlingen die het niveau van een bepaalde homogene klas niet aankunnen, krijgen uiterlijk in maart een advies voor een ander niveau. Er zijn altijd bespreekgevallen: dan wordt gekeken naar persoonskenmerken zoals motivatie en concentratie en naar vaardigheden zoals zelfstandig werken en plannen. Deze aanpak wordt over het algemeen als prettig ervaren door de docenten, aldus de docent die we spreken. Afstromen is volgens de school beter dan ‘maar blijven proberen op een te hoog niveau’.

“Dat geeft namelijk extra werkdruk voor docenten en toppers krijgen dan (nog) minder aandacht dan ze verdienen.”

In een nog eerder verleden kende de school een 2-jarige brugklas. Dat is nu beperkt tot 1-jarige brugklassen. Het voordeel van de 2-jarige brugklassen was dat het best passende niveau voor een kleine groep leerlingen na een jaar nog niet duidelijk was, maar na twee jaar wel. Er bestonden ook geen harde bevorderingseisen om van de 1e dakpanklas naar de volgende dakpanklas te gaan. Ook nu bestaat er een kleine groep leerlingen in de dakpanklassen waar het niveau aan het eind van jaar 1 nog niet helemaal duidelijk is, maar voor het grootste deel van de leerlingen is nu na één jaar wel duidelijk op welk van de vier niveaus de leerling zijn/haar schoolloopbaan af zal gaan maken. Tussentijdse opstroom en afstroom in leerjaren drie tot vijf blijft echter mogelijk.

Doubleren in de onderbouw wordt zoveel mogelijk vermeden. Doubleren wordt alleen toegestaan indien het docententeam dit zinvol acht. Er bestaat eerder voorkeur voor afstroom dan zittenblijven.

Leerlingen kunnen, als zij daar de capaciteiten en motivatie voor hebben, na het afronden van een mavo- of havo-opleiding doorstromen naar havo respectievelijk vwo. Aan deze doorstroom worden wel eisen gesteld en het gebruikelijke (landelijke) beleid gevolgd: na havo-5 doorstroom naar vwo-5 bijvoorbeeld.

Lespraktijk

De (globale) aanpak van de vakdocenten, de gehanteerde lesmethodes en het gebruikte lesmateriaal is niveaugebonden. Voor de dakpanklassen worden ook lesmethodes gebruikt die specifiek voor dergelijke klassen zijn geschreven. De aansluiting tussen de niveaus is een punt van constante aandacht in de school, voor alle vakken. De aansluiting tussen havo-vwo-1 naar vwo-2 is bijvoorbeeld heel anders dan die tussen vwo-1 en vwo-2. Voor sommige vakken, bv. Nederlands, wordt alleen de vwo methode in de havo-vwo klassen gebruikt. Nog los van

methodes verschilt de noodzaak tot differentiatie per klas en per jaar. Volgens de docenten is dat onafhankelijk van of het een homogene of heterogene klas betreft. Ook in een homogene klas is er vaak wel een driedeling te maken tussen onder- en bovenpresteerders en de middenmoot.

Leerlingen kunnen tussentijds hulp krijgen bij het plannen van hun huiswerk, maar er is op de school ook vakinhoudelijke ondersteuning aanwezig (er is bv. een taalcoach). Dit sluit aan bij de wensen van de ouders: die hebben behoefte aan meer individuele aandacht vanuit de school voor hun kind.

C. Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen

In de komende jaren moeten de huidige structuur en de introductie van de leergebieden en de keuzestromen nog verder worden uitgerold en geïmplementeerd. De school zit ten slotte nog maar drie jaren in de huidige situatie. De huidige inrichting van de onderbouw zal daarom organisatorisch niet veranderen. Er gaat wat e.e.a. veranderen in de onderwijskundige aanpak van de school, daar vinden allerlei werkbijeenkomsten voor plaats. Die zijn vooral gericht op differentiatie in de klas, het meer verantwoordelijkheid laten nemen van leerlingen, en het invoeren van (meer) keuzewerkijd. De grotere veranderingen die al zijn gestart, zoals de introductie van leergebieden in jaar 1 en 2 waarbij een leerling minder verschillende docenten heeft, worden stapsgewijs ingevoerd.

De school stelt zelf dat zij een slag moeten en gaan maken om beter in te springen op de veranderende behoeften van leerlingen, de maatschappij en de medewerkers van de school. Denk aan de opkomst van de netwerksamenleving, de digitalisering (21^e -eeuwse vaardigheden) en de mondialisering, maar ook aan lokale ontwikkelingen als bevolkingskrimp en ontkerkelijking.

De ambities van schoolteam, ouders en leerlingen zijn concreet: het is ieders wens om het onderwijs beter af te stemmen op de behoeften van leerlingen, de keuzevrijheid leerlingen te vergroten (wat en wanneer leren bepaalt de leerling zelf) en (zodoende) de intrinsieke motivatie van leerlingen aan te wakkeren (want daar kunnen alle leerlingen van profiteren). In dat kader beseft de school dat een betere aansluiting nodig is met het al 'veel moderner werkende primair onderwijs'. Dergelijke ontwikkelingen moeten echter sneller ingevoerd worden vindt de school, en dat is een punt van zorg.

Het motto is: "Als je zelf kiest, ga je harder lopen. Op deze school leren jonge mensen in de fase naar volwassenheid steeds zelfstandiger keuzes te maken. We geven leerlingen ook het vertrouwen dat ze kunnen kiezen."

Er zullen verder in jaar 1 meer toetsmomenten worden ingevoerd om de overstap na jaar 2 beter te kunnen maken, dat wil zeggen, gebaseerd om meer informatie. De ideeën over hoe dit

praktisch ingevuld moet worden lopen echter uiteen. De indruk bestaat bij de coördinator die we spreken, dat hier in de verschillende secties anders over wordt gedacht.

De secties zullen een belangrijker rol krijgen met het oog op de doorlopende leerlijnen tussen onderbouw en bovenbouw (per niveau). Dit is van oudsher belangrijk maar het zal meer aandacht krijgen in de toekomst, met name om latere afstroom en doubleringen (vooral in jaar 3 en 4) beter te kunnen voorkomen.

Er is ten slotte wel eens gesproken over een brede mavo-havo-vwo brugklas, waarbij de focus meer zou komen te liggen op gepersonaliseerd leren, maar dit wordt voorlopig niet ingevoerd. Wel wordt gekeken of binnen enkele jaren meer leerlingen voor sommige vakken op een hoger niveau eindexamen kunnen doen. Er wordt niet deelgenomen aan landelijke experimenten op dat gebied, maar dit is wel een wens van de school voor de nabije toekomst.

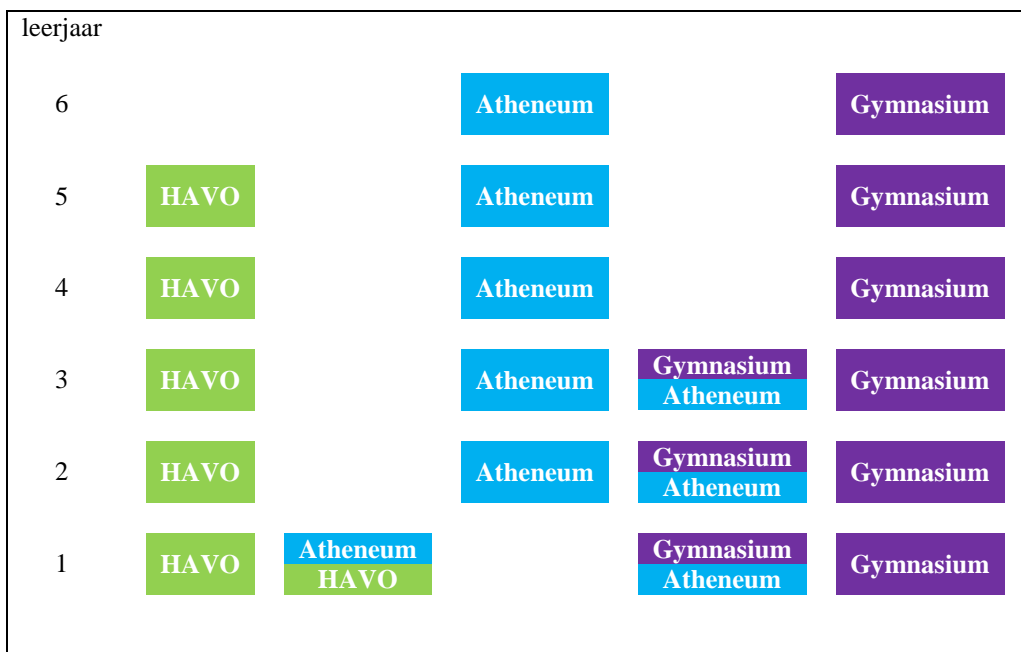
VIII: Combinatie homogene en dakpanklassen

Algemeen

Noord-Brabant. Er worden drie typen brugklassen aangeboden variërend van havo tot gymnasium. Naast dakpanklas atheneum-havo ook homogene havo en gymnasium brugklassen maar geen homogene brugklassen vwo.

Kenmerken:

- Type 5a
- Havo tot gymnasium
- 1000 leerlingen
- 7 1^e klassen
- Partnerscholen 'vmbo' en 'mavo-havo'
- Geen reguliere vwo brugklas

Stroomschema school VIII

Voor dit portret is gesproken met de conrector vwo-2 en 3, en met drie docenten met uitgebreide ervaring in onder- en bovenbouw. Het gaat om docenten van de vakken Nederlands, Engels en Aardrijkskunde.

A. Huidige inrichting onderbouw

School VIII is een havo-vwo lyceum en is gevestigd in een zeer stedelijke omgeving in de provincie Noord-Brabant. De school kent een lange traditie en heeft in het verleden ook vmbo-t/havo dakpanklassen aangeboden, maar functioneert onderwijskundig gezien sinds kort als autonome havo-vwo school. De lagere niveaus worden aangeboden op scholen die eerder onder één naam opereerden maar nu meer autonoom functioneren. Een van de ‘partnerscholen’ scholen biedt dakpan vmbo-t/havo en homogene klassen aan (vmbo-t, havo en vwo) en er is een vmbo school waar alle vmbo leerwegen worden aangeboden. De school kent drie soorten brugklassen: havo (2 klassen), atheneum/havo (2 klassen), gymnasium (2 klassen). In het huidige schooljaar is er een zevende brugklas voor gymnasium/atheneum omdat er te weinig leerlingen waren om daar twee aparte klassen van te maken. Opvallend is dat er geen aparte homogene reguliere vwo-klassen zijn. In leerjaar twee zijn alle klassen homogeen en is er wel een reguliere vwo-stroom.

De school is bewust en weloverwogen kleinschalig georganiseerd. Met de andere scholen in de regio is afgesproken wie welke niveaus aanbiedt. De inrichting van de onderbouw kiest elke school zelf, maar vrijwel alle scholen hebben 1-jarige brugklassen en een aparte gymnasiumklas. Alle havo-vwo scholen in de regio zijn van een hoge kwaliteit, maar de aantrekkingskracht van de verschillende scholen zit in de denominatie en eventuele bijzondere profilering van elke school.

Profilering onderbouw

Het karakter van deze school komt voort uit de leerlingpopulatie (en ouders) die kiest voor een relatief kleinschalige, overzichtelijke school met goede zorgstructuur in de onderbouw. Het karakter van de school wordt verder gevormd door een programma dat sterk bijdraagt aan een algemene vorming en dat aansluit bij de individuele interesses van de leerling. Het kennismaken met (beeldende) kunst, muziek, toneel en dans hoort daarbij, maar ook buitenlandse reizen, de activiteitenweken en de brugklaskamp zijn van oudsher pijlers. De school kent echter geen specifieke profilering via het onderscheid in speciale klassen (zoals sportklassen, een tto-afdeling of een afzonderlijke klas met extra kunstvakken zoals die op andere scholen worden aangeboden).

De onderbouw kent wel onderscheidende vakken en schoolse en buitenschoolse projecten. Science is een vak waar natuurkunde, scheikunde, biologie, wiskunde en techniek door elkaar lopen. Er worden thema’s uit het dagelijks leven behandeld, zoals het weer, bewegen, water, enzovoort. Kunstonderwijs is een belangrijke pijler van de school. Kunstvakken zijn volgens de school bij uitstek geschikt om leerlingen ‘buiten de lijntjes’ te laten kijken en in het creatieve proces verder te laten gaan dan ze van zichzelf zouden verwachten. In de bovenbouw krijgen leerlingen CKV (Culturele & Kunstzinnige Vorming) en de gymnasiumleerlingen volgen het vak

KCV (Klassieke & Culturele Vorming). Er bestaat verder een theatergroep waar jaarlijks een grote groep leerlingen actief is op het gebied van spel, regie, muziek, dans, decor, techniek en productie. Ook op het gebied van muziek wordt er veel aangeboden: er is een schoolband en er zijn muziekavonden.

Extra uitdaging (excellentie) en extra huiswerkbegeleiding

De school kent een programma voor leerlingen die een extra uitdaging zoeken op school. Die uitdaging vinden zij door een eigen project te bedenken waar onder leestijd, met toestemming van de betreffende vakdocent, aan gewerkt wordt. Het project kan van alles inhouden: een onderzoek doen, het deelnemen aan een wedstrijd op het gebied van techniek, muziek of kunst. Deelnemende leerlingen schrijven een voorstel voor een project dat in één jaar af te ronden is. Een vakdocent begeleidt het project vooral door de tijdsplanning en het proces in de gaten te houden. Daarnaast krijgen leerlingen korte introductielessen in plannen, het maken van mindmaps, creatief denken en presentatievaardigheden. Bij goede resultaten op de toetsen die leerlingen in de brugklas gemaakt hebben mag een leerling deelnemen aan het uitdagingsprogramma. Bij deelnemers in de tweede jaar en verder wordt gekeken naar de resultaten uit het voorafgaande jaar.

De school biedt in de onderbouw verder een huiswerkklas aan voor alle niveaus aan leerlingen die in een onrustige thuissituatie verkeren of thuis moeilijk de discipline kunnen opbrengen om hun schoolwerk te doen. Een leerling kan zich hiervoor aanmelden via de mentor.

B. Ervaringen huidige inrichting

De 1-jarige dakpanklassen zijn er altijd al geweest. Sinds twee jaar bestaat de havo-brugklas. Dit bevalt goed in vergelijking met de mavo-havo dakpanklassen die er eerder ook waren, maar er is nog steeds (te) veel afstroom vanuit die klassen. Komende jaren wordt uitgezocht om welke leerlingen het hier gaat en wat de oorzaken hiervan zijn. Een mogelijke oorzaak is dat de overgangsnorm naar jaar 2 (een 7 voor alle vakken) vrij hoog ligt, waardoor doorstroom voor veel leerlingen niet haalbaar is. Ook is het voor docenten daarom moeilijk om de norm van de havo toetsen te bepalen, omdat leerlingen een 7 nodig hebben om door te mogen stromen naar havo-2. Nu in het 2^e jaar lijkt dat al beter te gaan dan in het 1^e jaar dat de havo-klas geïntroduceerd werd.

De school zet in op een brede ontwikkeling die vanuit persoonlijke interesses en motivatie vorm krijgt. De leerling ervaart hierdoor eigenaarschap voor het eigen leerproces. De brede ontwikkeling krijgt in de brugklas vorm tijdens het eerste uur. Elke dag starten de leerlingen met een mentuur waarin gewerkt wordt aan studievaardigheden, planning en organisatie. Ook motivatie, persoonlijkheidsontwikkeling, het ontwikkelen van executieve vaardigheden,

denkvaardigheden en leerstijlen komen aan bod. Bovendien werken de leerlingen in het mentoruur aan sociale vaardigheden door veel samen te werken.

De heterogene brugklassen (en de latere determinatie) zijn vooral voordelig voor leerlingen met een dubbel advies: die kunnen zich bewijzen en (proberen te) laten zien dat ze het hogere niveau aankunnen. In de atheneum-havo klas wordt les gegeven op vwo-niveau en het tempo ligt hoger dan in de havo-brugklas. Goede havo/vwo-leerlingen trekken zich op aan leerlingen met vwo-advies. Het vaakst voorkomend is echter doorstroom naar havo-2. De atheneum-2 klassen worden samengesteld uit grofweg twee derde atheneum-brugklassers en één derde gymnasium brugklassers.

Toelating en plaatsing brugklassen

De bedoeling van de brugklas is onder andere de leerling te introduceren in de school en in het systeem van het voortgezet onderwijs (waarbij het 'leren studeren' hoort). Voor toelating tot de school is het advies van de basisschool leidend en van grote betekenis, naast de beschikbare gegevens uit het onderwijskundig rapport. Op deze school is de indruk dat de schooladviezen over het algemeen wel kloppen. Het is echter bekend dat van bepaalde po-scholen de adviezen minder betrouwbaar zijn. Er zijn geen veranderingen in de advisering geconstateerd afgelopen jaren. Over alle leerlingen wordt na aanmelding contact gezocht met de po-school, dus niet alleen bij leerlingen waarover twijfel is over plaatsing in de brugklas. Leerlingen met vmbo-t/havo-advies worden doorgaans voorwaardelijk toegelaten, met het voorstel dat zij zich ook aanmelden bij een school die vmbo-t aanbiedt. Valt de Eindtoets hoger uit dan verwacht (richting havo) dan wordt de leerling toegelaten. Dit is geen harde eis. Overigens blijkt in deze regio het nauwelijks voor te komen dat adviezen door de Eindtoets worden opgehoogd.

Warme overdracht

De schoolt zorgt ervoor dat brugklasleerlingen goed begeleid worden, zodat ze zich veilig voelen en snel de weg leren kennen in onze school. De eerste kennismaking met de nieuwe klasgenoten en de mentor (klassendocent) vindt al voor de zomervakantie plaats. In de eerste dagen na de vakantie leren zij de vertrouwensleerlingen kennen (hogere jaars) en worden er introductiespellen gespeeld. Na enkele weken volgt een brugklaskamp van drie dagen. Tijdens dit kamp leren brugklassers hun klasgenoten en mentor nog beter kennen. Dit brugklaskamp vormt een goede kennismaking en bevordert de sfeer in de klas. Tot de kerstvakantie krijgen alle brugklasleerlingen studieles. Tijdens deze lessen is er aandacht voor diverse studievvaardigheden: hoe vul je een agenda in, hoe pak je je huiswerk aan, hoe plan je huiswerk, hoe leer je woordjes in een vreemde taal, etc. De studielessen worden gegeven door de mentor. Hij of zij kan op deze manier eventuele problemen in de studieaanpak snel signaleren en zorgen voor een goede begeleiding. Ook in de tweede klas hebben leerlingen nog een studieles. In de onderbouw zijn er verder speciale lessen die ondersteuning bieden voor taal en rekenen.

Bevordering, opstroom en afstroom

De brugperiode duurt 1 schooljaar. In maart ontvangen de leerlingen en hun ouders het advies voor leerjaar 2. Dat wordt gegeven door alle docenten die lesgeven aan de betreffende leerling. In de brugklas worden leerlingen getest op verschillende gebieden om ze beter te leren kennen. Als ze een paar weken op school zitten krijgen ze de CBO-test. Bij deze test wordt er gekeken wat ze allemaal weten en kunnen, het heeft niets met het geplaatste niveau te maken. Om hun taalvaardigheid te toetsen krijgen ze aan het begin van het schooljaar een dictee, een leestoets en een Diataal-toets. Aan het einde van het schooljaar maken ze nog een keer een Diataal-toets. Aan het einde van dit schooljaar is voor 95% van de leerlingen duidelijk wat de beste plek is om de schoolcarrière te vervolgen: havo, atheneum of gymnasium (of eventueel afstroom naar vmbo-t).

Leerlingen kunnen in de brugklas niet blijven zitten op deze school. Wanneer niet aan de norm wordt voldaan stroomt men naar een niveau lager. In de havo betekent dat er een andere school wordt gezocht die beter bij de leerling past. In heel bijzondere gevallen (bijvoorbeeld bij langdurige ziekte) kan er bij uitzondering wel worden gedoubleerd. Leerlingen die afstromen vanuit de havo gaan overigens vaak naar een categorale mavo of de m/h-school, en nauwelijks naar de vmbo-school (met alle leerwegen). Leerlingen uit de gymnasiumbrugklas stromen alleen door naar gymnasium-2 als er voor het extra vak Latijn minimaal een 7 is behaald in de brugklas, anders vervolgen ze de loopbaan in vwo-2 (mits ook aan de andere bevorderingseisen voldaan is).

Lespraktijk

De school staat bekend als een school met veel structuur, degelijke lessen en (veel) individuele aandacht voor de leerlingen. In de atheneum/havo-klas wordt op vwo-niveau lesgegeven, dat is zeer kenmerkend voor de school, ouders komen daar 'op af' en de docenten zijn zich sterk van bewust van de doelstellingen die hier bij horen. Het voordeel is dat havo-leerlingen zich op kunnen trekken, maar het komt ook voor dat atheneum-leerlingen geremd worden door de aanwezigheid van havo-leerlingen. Er wordt daarom gezocht naar een evenwichtige mix van havo en vwo leerlingen in de dakpanklassen.

"Havo/vwo/gymnasium leerlingen zijn andere, afzonderlijke 'typen' leerlingen, daar spelen we met zijn allen op in."

C. Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen

In het schooljaar 2016-2017 zijn de eerste stappen gezet om te komen tot een verandering in het onderwijsproces, zodat de school naar eigen zeggen meer recht doet aan de individuele behoeften van leerlingen. Tegelijkertijd worden plannen uitgewerkt voor een nieuwe huisvesting. Over twee jaar moet er een gerenoveerd schoolgebouw zijn waar wel klaslokalen zijn, maar ook verbindingruimtes en plekken waar leerlingen zelfstandig kunnen werken.

In het komende schooljaar wordt een nieuw concept ingevoerd dat te vergelijken is met een drietrapsraket (zie verderop). De inrichting van de onderbouw blijft min of meer gelijk, het is vooral een onderwijskundige verandering. De aanleiding was een brainstormsessie waaruit bleek dat de school wil streven naar leerlingen met een minder consumptieve houding en waarbij het eigenaarschap voor het leren bij de leerling zelf zou worden gelegd.

*“Hoe zorg je ervoor dat een leerling het komt halen in plaats van dat je als docent alle kennis er in moet stoppen?”
“De onderwijspraktijk van Michael Fullan is een inspiratiebron geweest.”*

Het concept ziet er (globaal) als volgt uit:

Trap 1: Begin van de schooldag. Variant op de mentorlessen, met focus op vaardigheden (bv. samenwerken), interesse en persoonlijkheid.

Trap 2: Traditioneel vakonderwijs. Echter: vrijwel elk vak in de onderbouw levert een uur per week in, ten behoeve van vakoverstijgende en niveau-overstijgende projecten (trap 3). De school gaat in de onderbouw een gecomprimeerd vakkenprogramma aanbieden. Differentiatie zal een grotere rol gaan spelen en docenten worden hierin ondersteund door een procesbegeleider.

Trap 3: Drie middagen in de week wordt er vak-, klas- en niveau-overstijgend gewerkt. Op één middag zal ondersteuning en verrijking binnen vakken centraal staan (differentiatie), maar op de andere twee middagen krijgen alle leerlingen de ruimte voor vakoverstijgende projecten. Niveau-overstijgend werken gebeurde overigens al bij het vak CKV.

Vakoverstijgend: “Denk bijvoorbeeld aan een combinatie van tekenen en Nederlandse taal.”

Deze vernieuwing richt zich op de onderbouw (stapsgewijs van jaar 1 t/m 3), en heeft tot doel de motivatie van leerlingen te vergroten, leerlingen actiever betrekken bij het eigen leerproces, en het minder saai maken van schoolwerk. De vakoverstijgende projecten moeten ook beter aansluiten bij vervolgopleidingen en beroepen. Het is nog onduidelijk wat in de bovenbouw na deze eerste 3 jaren van verandering gaat gebeuren. De vernieuwingen zouden beter aansluiten bij het basisonderwijs, waar zelfstandig werken, vakoverstijgend werken en weektaken en dergelijke al de norm zijn.

Naast deze veranderingen in de algemene aanpak, wordt gedacht aan een beperkte aanpassing van de inrichting van de onderbouw. Omdat determineren voor een kleine groep leerlingen toch na 1 jaar nog iets te vroeg komt, zal er mogelijk in de toekomst een 2-jarige atheneum/havo-dakpanklas worden geïntroduceerd. Concrete plannen zijn hiervoor nog niet gemaakt.

D. Docenten aan het woord

De docenten geven les in alle niveaus en vertellen over de verschillen tussen de klassen. De havo-klassen krijgen les op havo-niveau. In de atheneum/havo brugklas zitten leerlingen met een havo/vwo-advies en met een vwo-advies. Zij krijgen les op vwo-niveau, en ook de afgenomen toetsen zijn op vwo-niveau. Er wordt niet met dubbele beoordelingen gewerkt in deze dakpanklassen. In de gymnasiumbrugklas zitten alleen leerlingen met een eenduidig vwo-advies, bovendien blijkt uit het onderwijskundig dossier of contact met de basisschool dat zij graag leren en dat zij een kritische en onderzoekende houding hebben. Zij krijgen les op vwo-niveau met als extra vak Latijn. In de dakpanklassen kennen de meeste vakken lesmethoden op vwo-niveau of op een gecombineerd niveau, maar wordt altijd de vwo-stof centraal gesteld. Wel wordt goed gekeken naar aansluiting tussen de niveaus, zodat leerlingen die opstromen (van havo of vwo/havo naar vwo) in vergelijking met gymnasium-leerlingen geen onoverkomelijk nadeel ondervinden van het klastype waar ze uit afkomstig zijn.

Voorheen was er ook een mavo/havo-klas. De leerlingen die na de brugklas mavo gingen doen moesten daardoor van school wisselen. Het niveau van die brugklas was matig, er stroomden maar weinig leerlingen door naar havo. De mavo/havo-klas is toen afgeschaft en enkele jaren later is een havo-klas gestart. Hierdoor konden de ‘echte’ havo-leerlingen beter opgevangen worden, omdat de bestaande atheneum/havo-brugklas voor deze leerlingen te moeilijk bleek (omdat daar op vwo-niveau wordt lesgegeven). De huidige havo-brugklas werkt prettig voor de docenten. Er is nog wel een kleine afstroom vanuit havo naar mavo aan het eind van jaar 1. Een enkele keer stroomt een leerling op naar vwo vanuit de havo-brugklas, maar dat zijn echt uitzonderingen en de meeste van de betrokken docenten moet het dan wel eens zijn met die bevordering voor dit wordt toegestaan.

Doubleren is in principe niet toegestaan in de brugklas. Ook in de jaren daarna kiezen de docenten eerder voor afstroom dan voor doubleren (maar dat is ook afhankelijk van de persoonlijke situatie van de leerling).

Bij aanmelding bij de school kunnen leerlingen zelf hun plaatsingswens aangeven. Waar mogelijk wordt hiermee rekening gehouden. De docenten die we spreken zijn zelf niet betrokken bij de plaatsing, maar weten aan het begin van het schooljaar wel met welk schooladvies de leerlingen in hun klas binnen zijn gekomen.

Lespraktijk

Het niveau van de leerlingen in alle klassen loopt uiteen, ook in de homogene klassen. Ook voor bijvoorbeeld gymnasium leerlingen kan de overstap naar het vo moeizaam verlopen doordat ze moeten wennen aan het feit dat hen niet meer alles makkelijk afgaat. Differentiatie in de les

verschilt per vak: de docenten aardrijkskunde en Nederlands noemen vooral dat wordt gedifferentieerd aan de onderkant, en de docente Engels differentieert zowel de onder- als bovenkant in de klas. Dit komt voort uit de verschillen tussen basisscholen: er zijn basisscholen waar nauwelijks Engels wordt aangeboden en scholen waar leerlingen al jarenlang het vak hebben gehad. Zoals al bleek uit het gesprek met de conrector krijgen alle leerlingen mentorlessen, er is huiswerkbegeleiding en er is een huiswerkklas op school voor leerlingen die thuis hun huiswerk niet kunnen doen. Deze werkwijze bevalt goed; het geeft de leerlingen net een steuntje in de rug om het werk gedaan te krijgen.

Ervaring ander type

Een van de docenten kent een school met 3-jarige brugperiode (dus latere determinatie), waarbij uiteindelijk vrij weinig leerlingen naar het hoogste niveau doorstromen. Zij is daarom enthousiaster over 1-jarige brugklassen. Wel ziet ze de voordelen op sociaal gebied:

“Leerlingen zouden beter kunnen omgaan met leerlingen van andere niveaus – er is meer één belevingswereld.”

De andere docenten hebben geen ervaring met andere typen brugklassen, maar ze onderschrijven dat het goed is voor leerlingen om in contact te komen met leerlingen op andere niveaus. Echter voor veel leerlingen geldt, zeker in schoolse situaties, dat het prettig is om met gelijkgestemden (hetzelfde niveau en vergelijkbare interesses en keuzevakken) op te trekken.

Wensen en verwachtingen voor toekomst

De aanpak van de school gaat veranderen, zoals beschreven in het deel hierboven. Met deze beslissing zijn uiteindelijk alle vakgroepen akkoord gegaan, maar er zijn wel zorgen onder de docenten of en hoe alle leerstof aan bod zal komen in het gecomprimeerde programma (kwaliteitsrisico's) en of de invoering (komend schooljaar start het al in jaar 1) niet te snel gaat. Docenten zouden het prettig vinden als ook het gebouw daarop aangepast wordt: een minder vaste klassenindeling, meer flexplekken, meer ruimte voor andere werkvormen. De verwachting is dat in de toekomst de rol van de docent meer coachend zal worden door de focus op eigenaarschap van de leerling (voor zijn/haar eigen leerproces). De docente Nederlands benoemt dat de huidige structuur van de bovenbouw in dat opzicht belemmerend werkt, en hoopt dat de innovaties ook doorsijpelen naar de bovenbouw.

“Het eigenaarschap van de leerlingen moet daar [bovenbouw] wel tot zijn recht blijven komen.”

Tot slot zouden de docenten als wens voor de toekomst graag zien dat leerlingen voor sommige vakken examen kunnen doen op een hoger niveau, zodat ze gemotiveerder blijven voor vakken waar ze goed in zijn.

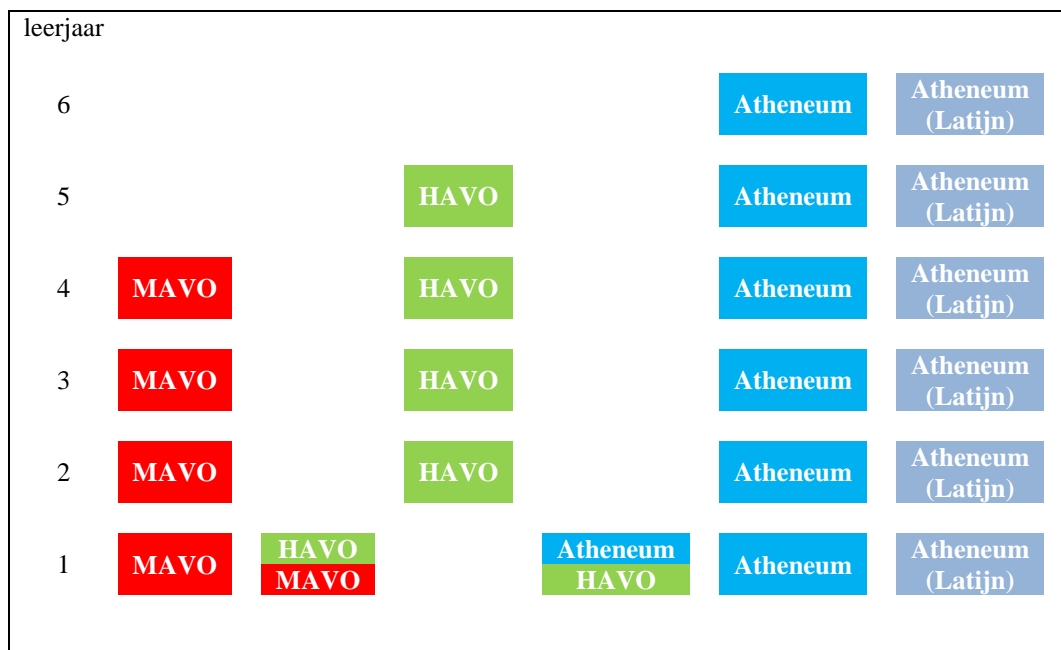
IX: Dakpanklassen en homogene mavo en vwo klassen

Algemeen

Gelderland. Middelgrote stad. Dakpan-klassen havo/mavo en vwo/havo én homogene mavo en vwo klassen in leerjaar 1.

Kenmerken

- Type 5a
- Mavo, havo, vwo
- Geen havo brugklassen
- 1350 leerlingen
- 9 1e klassen
- Reguliere op- en afstroommogelijkheden
- Huiswerkvrije mavo

Stroomschema school IX

Voor dit portret is gesproken met de coördinator van mavo/havo en havo 2-3, en met twee mentoren die een brugklas begeleiden. De mentoren staan ook voor de klas, respectievelijk als wiskundedocent en docent LO.

A. Huidige inrichting onderbouw

School IX is gevestigd in het midden van Nederland en biedt alle niveaus van mavo (vmbo-tl/gl) tot atheneum aan (zie stroomschema). In de onderbouw worden leerlingen geplaatst in ofwel de homogene brugklassen voor mavo, atheneum (vwo) of atheneum met Latijn (op deze school wordt niet gesproken van gymnasium) of in heterogene havo/mavo of atheneum/havo brugklassen. Er zijn twee opvallende zaken: er wordt geen homogene havo brugklas aangeboden en de dakpanklassen zijn gericht op het hoogste niveau in de klas. De atheneum/havo dakpanklassen bestaan in ieder geval als sinds de jaren '90; de havo/mavo klassen bestaan ook al zeker 15 jaar. Er is voor deze aanpak (lesgeven op het hoogste niveau) gekozen om de opstroom, zoals van mavo naar havo, beter en eerder te faciliteren. De havo afdeling wordt vanaf leerjaar twee gevoed vanuit de twee verschillende dakpanklassen. Naast de brugklassen op vijf (combinatie) niveaus heeft de school ook nog een Internationale Schakelklas (ISK), een tweejarige opleiding bedoeld voor leerlingen die nog niet zo goed Nederlands spreken en korter dan 2 jaar in Nederland verblijven. In een ver verleden heeft de school ook met brede brugklassen (>2 niveaus) gewerkt.

De keuze voor de vijf typen brugklassen komt voort uit de pedagogische visie dat de overstap vanuit het basisonderwijs niet te gemakkelijk, maar ook zeker niet te moeilijk moet zijn. De school erkent dat niet iedereen op 12-jarige leeftijd goed te plaatsen is en dat er bij twijfel tussen twee niveaus de leerling een kans moet krijgen om het beste uit zichzelf te halen. De dakpanklassen zijn dus ingesteld om de daadwerkelijke determinatie maximaal een jaar uit te stellen. Daarbij is wel het uitgangspunt dat de dakpanklassen fungeren als opstapje naar doorstroom op het hoogste niveau in de 2^e klas. Tegelijkertijd is aan zowel de onderkant (mavo) als de bovenkant (vwo) voor een groot deel van de leerlingen bij binnenkomst wel duidelijk wat het best passende niveau is. De school meent dat het voor die leerlingen juist beter is om in homogene groepen onderwijs te volgen, waarbij opstroom altijd mogelijk is aan het einde van het 1^e leerjaar. De school profileert zich – vanuit de overtuiging dat het onderwijs ‘dicht bij de talenten van de leerling moet liggen’ – door in zowel de onder- als bovenbouw relatief veel keuzemomenten en keuzevakken aan te bieden. Ten aanzien van de inrichting van de onderbouw zijn er geen specifieke afspraken met andere vo-scholen. Dakpanklassen worden ook op andere scholen in de regio aangeboden. In de directe omgeving kunnen leerlingen/ouders kiezen uit circa 10 vo-scholen.

Bijzondere profilering

Elke leerling (in alle brugklassen) kiest een plusroute: in de onderbouw verdiept hij/zij zich twee lesuren (jaar 1; in jaar 2 is dat één lesuur) per week in een vakgebied naar keuze. Daarbij is expliciet de link gelegd met de profielkeuzes die leerlingen in de bovenbouw toch al moeten maken (doorlopende leerlijnen). Er zijn vier routes: Kunst & Cultuur, Natuur & Techniek, Sport

& Bewegen en Entreprenasium. In de plusroute klassen zitten leerlingen van alle niveaus door elkaar. Na leerjaar 1 kan de leerling van plusroute wisselen als deze niet aansluit bij zijn/haar wensen. Het Entreprenasium is alleen voor leerlingen in de brugklas atheneum en atheneum/havo bedoeld. Het biedt leerlingen die dat kunnen en willen de mogelijkheid om met hun eigen leerdoelen en programma aan de slag te gaan. In een dagdeel (vier lessen) van de schoolweek volgen leerlingen geen reguliere lessen maar zijn zij zelf bezig met een eigen project (onder enige begeleiding). Het is de uitdaging voor de leerling om initiatief te tonen, afspraken te maken en (deel)resultaten op tijd af te hebben. Aan het einde van leerjaar 1 wordt bepaald of de leerling inderdaad geschikt is voor het Entreprenasium. Vanaf klas twee volgen leerlingen op het atheneum Cambridge English.

In de mavo is er voorts een geheel huiswerkvrij programma mogelijk. Dit is bedoeld voor leerlingen die (tijdelijk) meer structuur, uitleg, controle en/of discipline nodig hebben bij het goed doen van hun huiswerk. Deze leerlingen doen onder begeleiding van externe professionals op een rustige plek in school al hun huiswerk, verdeeld over vier dagen per week. Voor alle leerlingen van alle niveaus is verder deelname aan een reguliere huiswerkklass mogelijk (15 leerlingen). Deze klassen zijn vooral gericht op het (daadwerkelijk) maken van eigen werk in een rustige omgeving, bijvoorbeeld omdat leerlingen die ruimte thuis niet hebben, of zich thuis er minder toe kunnen zetten. Hiervoor wordt een vergoeding aan de ouders gevraagd.

B. Ervaringen huidige inrichting

Plaatsing

Leerlingen zijn voor de brugklas toelaatbaar wanneer er een positief mavo-, havo- of atheneumadvies van de basisschool is. Formeel is niet vastgelegd dat er minimaal een TL/GL advies moet zijn. Als er echter leerlingen worden aangemeld met lagere vmbo adviezen (wat nauwelijks gebeurt) dan volgt een gesprek met ouders om een keuze voor een andere (vmbo) school te maken.

“We merken dat leerlingen soms beter in een homogene en soms beter in een heterogene brugklas tot hun recht komen, maar na één jaar is wel duidelijk naar welk niveau de leerlingen kunnen/moeten doorstromen. Ruim 95% zit in klas 2 op de juiste plaats.”

Er wordt steeds beter geplaatst, vinden de betrokkenen. Bij de plaatsing in een brugklas zit het meeste ‘werk’ in de middengroep. Leerlingen met de adviezen havo, mavo-havo of havo-vwo komen in ieder geval in een dakpanklas terecht. Bij de echte havisten moet dan bepaald worden wat het beste bij de leerling past: *“Is het havo+ niveau of zit de leerling aan de onderkant?”*. Er volgt altijd een gesprek met de basisschool: het advies is leidend, maar vooral bij de havisten (met enkelvoudig havo advies) is het van belang na te gaan welke toetsscores (eindtoets, eerdere

volgtoetsen) de leerling heeft behaald en welke motivatie e.d. de leerling in de laatste groepen op de basisschool heeft getoond. Pas na dat gesprek wordt de (havo-) leerling in een van de dakpanklassen geplaatst.

In het kader van een ‘warme overdracht’ werkt de school met een introductieweek waarin ‘de groep vormen’ centraal staat, en met een kennismakingsdag voor de zomervakantie. Deze dag wordt begeleid door de toekomstige mentor van de klas en enkele ouderejaars leerlingen. Ook krijgen de leerlingen op die dag enkele mini lesjes. Er wordt rekening gehouden met de woonplaats van de leerlingen bij de samenstelling van klassen, zodat er bijvoorbeeld samen naar school gefietst kan worden. Leerlingen ontvangen vanaf dag één cijfers voor het geleverde werk, maar de beoordelingen zijn wel soepeler in het begin.

Na de aanpassing van het adviseringsproces in 2014 (schooladvies leidend, eindtoets later) merkt de school niet dat de adviezen in de regel heel erg anders (hoger) zijn geworden of dat er meer leerlingen uit de dakpanklassen naar de lagere niveaus doorstromen. De meeste po-scholen adviseren redelijk accuraat. Wel komt het nu voor dat adviezen naar boven worden bijgesteld naar aanleiding van de eindtoets. Leerlingen die dan van bijvoorbeeld een vmbo-tl advies naar een mavo-havo advies gaan komen dan in de dakpanklas terecht in plaats van de categorale mavo klas. In de voorbereiding voor het komende schooljaar leidt dat tot kleine verschuivingen in de formatie.

“Gelukkig kan dat met de huidige structuur worden opgelost, maar het betekent dat de dakpanklas toch groter is dan je eerst voor ogen had.”

De school merkt verder dat met groep 8 leerlingen, van bepaalde basisscholen, specifiek wordt getraind voor de Cito eindtoets [zodat de gemiddelde adviezen van de po-school omhoog gaan]. Bij de plaatsing wordt er daarom in recente jaren ook enigszins rekening gehouden met de po-school waar de leerling vandaan komt. De po-scholen worden aangesproken op de mogelijke negatieve effecten voor de leerlingen.

“Er zij leerlingen die met een havo-vwo advies binnenkomen die echt met die training een trucje hebben geleerd en twee jaar later zie je ze terug in mavo-3.”

De ervaringen met de dakpanklassen zijn positief, maar of het gunstig is voor de leerling is wel afhankelijk van het type leerling. De betere mavo (in havo/mavo klas) en havo leerlingen (in de atheneum/havo klas) – waar dus per definitie al iets meer in zit – trekken zich op aan de leerlingen van het hogere niveau.

“Mavo leerlingen worden dan ‘meegezogen’ door leeftijdsgenoten die het havo niveau al beheersen. Dat staat los van sociaaleconomische klasse of andere achtergrondkenmerken.”

De school stelt dat de dakpanklassen en de relatief grote keuzevrijheid (combinatievakken en plusroutes) aantrekkelijk zijn voor ouders en leerlingen. Het concept voorziet duidelijk in een bepaalde behoefte. Het aantal leerlingen dat zich jaarlijks aanmeldt is mede daardoor stabiel of loopt in ieder geval niet terug zoals op andere scholen in de regio. Ook het onderbouwrendement in termen van nominale doorstroom en opstroom is de afgelopen jaren stabiel: “Er zijn geen gekke pieken of dalen in het rendement.”

Onderwijsmobiliteit

Het rendement in de onderbouwklassen is behoorlijk op peil. In de dakpanklassen kunnen leerlingen vanaf het begin van jaar 1 hun ambitie tonen om op te willen stromen. Mentoren en docenten doen er daarom alles aan om dat voor elkaar te krijgen. Lukt dat in de havo-mavo klas na één jaar nog nét niet, dan krijgt de leerlingen op de mavo vanaf de tweede klas extra vakken en begeleiding om na het reguliere mavodiploma alsnog het havodiploma te halen (stapelen). Als de opstroom dus niet lukt zoals beoogd wordt het wel gestimuleerd om door te stromen naar de havo na afronding van de mavo. Deze stimulans geldt ook voor de doorstroom (stapelen van diploma's) van havo-5 naar vwo-5.

Op- en afstroom tussen de niveaus is ook vanuit de homogene klassen mogelijk, al komt dat minder voor. Ook is opstroom na jaar 2, 3 of 4 altijd mogelijk. De school moet echter constateren dat er in de bovenbouw meer afstroom is dan opstroom. Grotendeels komt dat door het gevoerde beleid t.a.v. zittenblijven. Als een leerling in leerjaar 2, 3, of 4 blijft zitten mag hij/zij ‘van dat recht’ gebruik maken maar er wordt actief gestimuleerd om eerst af te stromen:

“Ga eerst een route lager afmaken en bouw wat vaardigheden op en kom dan via je mavodiploma in de havo terug [havo-4].”

In de praktijk lijken die routes voor sommige leerlingen positief uit te pakken. Leerlingen die afstromen naar de mavo krijgen vooral veel meer zelfvertrouwen, de motivatie gaat omhoog en de cognitieve vaardigheden passen beter bij de rest van de klas. Ook krijgen ze examentraining (mavo-4). Een groot aantal leerlingen maakt na de mavo de overstap van naar havo-4.

Een andere reden dat er toch meer afstroom dan opstroom is komt door het feit dat een deel van de leerlingen die in eerste instantie waren opgestroomd (na leerjaar 1), jaar 2 en 3 redelijk doorlopen, maar in de bovenbouw toch tegen belemmeringen oplopen:

“Een aantal typische mavo leerlingen [bijvoorbeeld] werken in havo hard en halen hoge cijfers door hun studiehouding, maar zodra het in havo-3, havo-4 de verdieping ingaat en het meer om inzicht gaat dan haken ze af.”

C. Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen

De school is al jaren zeer positief over de inrichting van de onderbouw zowel in termen van werkbaarheid voor docenten, plaatsing, ontwikkeling en determinering van leerlingen na jaar 1, rendement van de onderbouw, en de tevredenheid van leerlingen en ouders. Er is geen reden om de structuur van de onderbouw drastisch aan te passen.

Het huiswerkinstituut voor de mavo werkt goed. De meeste leerlingen die daar gebruik van maken zitten in leerjaar 3-4, maar ook in de onderbouw wordt er gebruik van gemaakt. In het komende schooljaar is de school van plan het ook in de havo te introduceren.

“Leerlingen maken het huiswerk echt, ze worden overhoord en krijgen de opdrachten af. Bovendien krijgen ze [vak]overstijgende vaardigheden mee: leren plannen, overzicht creëren, prioriteiten stellen. Ook voor ouders is het waardevol: het kind maakt in ieder geval het huiswerk, zonder dat zij iedere dag de strijd met zoon/dochter moeten aangaan.”

In de nabije toekomst liggen er vooral uitdagingen op onderwijsinhoudelijk gebied en digitalisering: meer vraag-gestuurd aanbod. Dat lijkt onvermijdelijk en “daar zullen we ook naartoe moeten werken”. De school staat wat dit betreft naar eigen zeggen nog aan het begin van het traject.

Een concept waar de school al wel enkele jaren succesvol mee werkt is het vooruithalen van de profielkeuze in de havo afdeling. In havo-3 volgen leerlingen in periode 4 (van 4) alleen die vakken die ze ook in het profiel in havo-4 zullen volgen. De vakken die men laat vallen in havo-4 vervallen ook al in deze periode. Op die manier nemen de leerlingen kennis van het werken met een beperkte set vakken, leert men werken met een PTA en met het werken in clusters, en is er per vak meer tijd beschikbaar. De aansluiting met havo-4 is er volgens de school veel sterker door geworden, ook neemt de afstroom en zittenblijven in/uit havo-4 af. Nadeel – maar dit levert geen grote problemen op – is dat in de eerste drie perioden voor de vakken die men laat vallen harder gewerkt moet worden. De cijfers voor die vakken tellen namelijk op een normale wijze mee voor de overgang. Leerlingen weten dat van tevoren en zijn ook in de regel gemotiveerd om goede resultaten te behalen op vakken die men eigenlijk in de toekomst niet zal gaan volgen. De school overweegt om een dergelijk programma ook in de mavo en vwo afdelingen op te zetten.

D. Docenten aan het woord

Lespraktijk / differentiëren

Er wordt in de dakpanklassen op het hoogste niveau lesgegeven. Er worden veelal methodes gebruikt die uitgaan van een combinatieklas. In de wiskundeles bevatten de methodes extra paragrafen voor de havo leerlingen (in een havo/mavo dakpanklas) en extra uitdagingen voor de

vwo/havo+-leerlingen (in een atheneum/havo dakpanklas). Bij wiskunde worden in de mavo klassen dezelfde methode gebruikt als in de havo-mavo klassen. In de mavo klassen komt men echter bijna nooit toe aan de extra verdiepende stof. Er bestaat niet echt een beeld ten aanzien van het type leerlingen dat wel of niet van de andere lespraktijk in de dakpanklassen (de extra uitdagingen/verdiepende lesstof ten opzichte van homogene klassen) zou (kunnen) profiteren. Dat wisselt enorm tussen klassen en schooljaren: in de ene dakpanklas werkt het aanbieden van dat hogere niveau beter dan in de andere. Het ligt ook aan de groep: of ze elkaar uitdagen en versterken, of dat het juist helemaal geen hechte groep is.

“Wellicht pikt de betere mavo leerling in de havo/mavo klas toch dat beetje extra bagage op waardoor hij in mavo 2-3 het wat makkelijker heeft bij dat vak – ook al is hij uiteindelijk toch niet gepromoveerd naar de havo.”

Het goed kunnen differentiëren binnen de heterogene groepen is een uitdaging maar niet minder of meer intensief dan aan bijvoorbeeld een klas met louter mavo leerlingen. In de homogene groepen zitten ook verschillende tussenniveaus en er is bijvoorbeeld bij wiskunde veel meer herhaling nodig dan in de havo/mavo klas om iedereen bij de les te houden.

Ervaringen elders

Geen van de betrokkenen heeft ervaring met een andere type inrichting van de onderbouw. In een ver verleden bood de school ook brede klassen aan (met 3 niveaus) maar dat was voor de komst van de drie geïnterviewden. Wel was er in een beperkt aantal gevallen/jaren sprake van zogenoemde B2 klas: twijfelgevallen in atheneum/havo waar pas na leerjaar 2 een goede determinatie van de leerlingen kon plaatsvinden.

De eisen voor opstroom zijn op deze school helemaal niet streng volgens de docenten. Er worden op alle niveaus brede marges voor bevordering en opstroom gehanteerd. Zo is opstroom mogelijk met een gemiddeld cijfer tussen 6,7 en 7,5. Echter: opstroom zegt volgens de docenten niet altijd alles over het algemene niveau van de leerlingen. Bij twijfel spelen de kernvakken (en de docenten die die vakken geven) een grotere rol in de bevordering dan wel afstroom van de leerling. Alle mentoren zijn er alert op dat de kernvakken doorslaggevender moeten zijn dan de andere vakken.

‘Er is een hele grote bespreekmarge om de leerlingen toch zoveel mogelijk verder te krijgen. Maar we staren niet blind op cijfers - en dan komt het voor dat je een zekere leerling met 6,8 gemiddeld wel over laat gaan van havo/mavo-1 naar havo-2 en een andere leerling met 7,1 gemiddeld toch beter naar de mavo laat gaan. Het is een breed palet waar je op let. Bevordering, afstroom en zittenblijven: je kijkt ook naar de specifieke uitdagingen die dat voor leerlingen oplevert zodat er successen kunnen (blijven) worden geboekt.’

Wensen voor de toekomst

De docenten zijn tevreden over de mavo/havo afdeling. In de atheneum/havo klassen is men een paar jaar geleden begonnen met becijferen op 2 niveaus. Leerlingen in de brugklas atheneum/havo krijgen dus op 2 niveaus cijfers voor de toetsen. Daardoor komt het voor dat leerlingen die overstappen vanuit een atheneum/havo klas naar een havo-2 klas het nog weleens onderschatten (omdat men hogere cijfers voor havo had). In de wiskundeles ziet men het verschil terug volgens de docent: de beste en meest gemotiveerde havo leerlingen komen uit de havo/mavo stroom en niet, zoals men zou verwachten, uit de atheneum/havo stroom.

De school is nog niet heel actief in het aanbieden van vakken op verschillende niveaus, en dat ziet men ook niet snel gebeuren. Wel is er al een aantal leerlingen in havo 2 en 3 dat Cambridge Engels op vwo niveau volgt. Maar daarvoor is het programma ook zeer geschikt: de aansluiting op dat programma lukt goed als je een sterke havo leerling voor Engels bent.

Beide docenten zijn ook mentor. Voor het mentoraat is maar 1 lesuur per klas beschikbaar terwijl het veel meer tijd kost. Voor de nabije toekomst ligt er een voorstel tot uitbreiding naar 2 uur per week. Daarbij is het idee dat 1 uur wordt ingeruimd voor individuele begeleiding (loopbaanoriëntatie, keuzevakken, algemene vorderingen, bespreken op- en afstroommogelijkheden) en in het andere uur zouden dan vooral algemene (studie)vaardigheden aan bod moeten komen. De insteek is dat op individueel niveau dit de leerling in termen van schoolloopbaan ten goede komt.

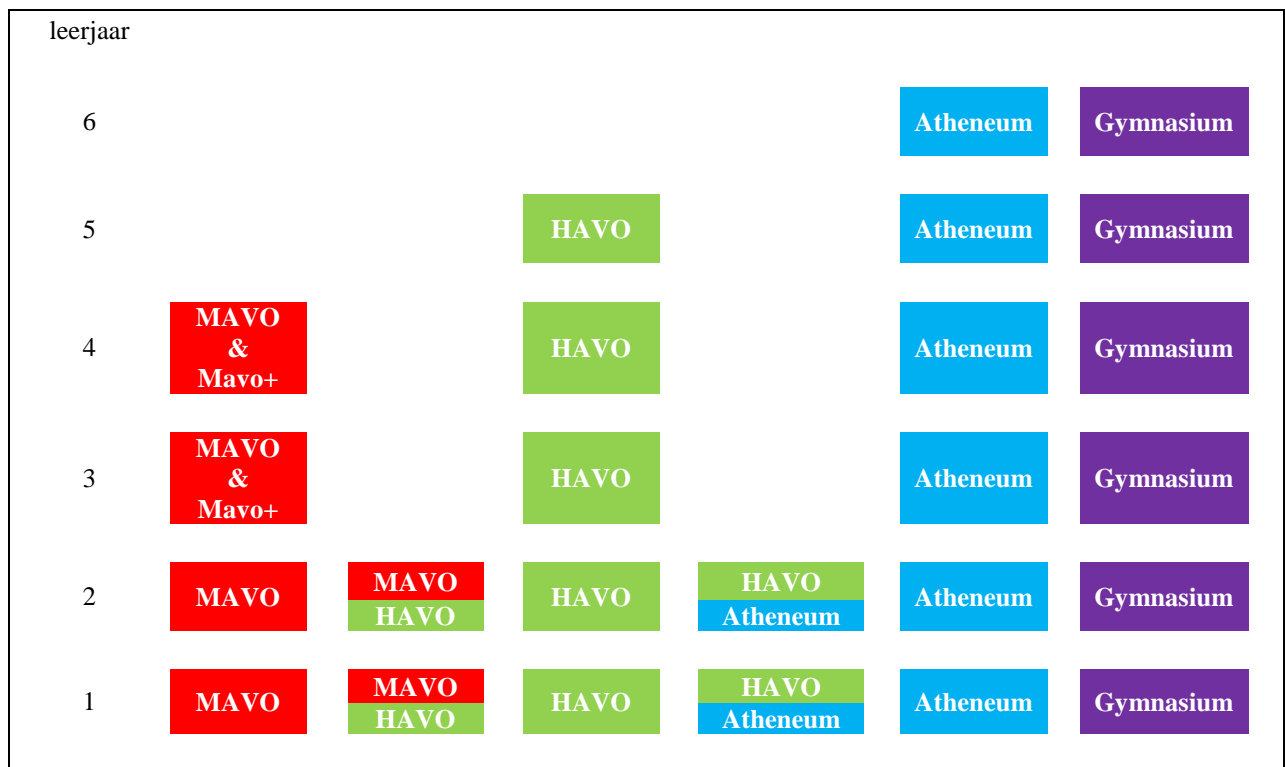
X: Verlengde brugklassen: parallel homogene klassen en heterogene dakpanklassen

Algemeen

Zuid-Holland. Er wordt gewerkt met dakpanklassen en homogene klassen. Alle niveaus kennen een 2-jarige (verlengde) brugperiode.

Kenmerken

- Type 5b
- Mavo tot gymnasium
- 1200 leerlingen
- 2-jarige brugperiode
- Kruislingse op- en afstroom dakpan- en homogene klassen

Stroomschema school X

Voor dit portret is gesproken met de teamleider verlengde brugperiode, en met één docente wiskunde die tevens een mentorfunctie heeft. Aansluitend heeft een kort interview met de rector plaatsgevonden. De ervaringen van de docent en de rector zijn verwerkt in het gehele portret.

A. Huidige inrichting onderbouw

School X biedt in de onderbouw onderwijs van de volgende niveaus aan: mavo, havo, atheneum en gymnasium. Er zijn zowel dakpanklassen als homogene klassen. Het unieke van de school is een brugperiode van twee jaar, waarbij leerlingen in de dakpanklassen na leerjaar 1 geplaatst worden in het laagste of het hoogste niveau of nog een jaar in een dakpanklas blijven. De verlengde brugperiode geldt voor alle niveaus en beslaat twee leerjaren. Gedurende de brugperiode bepaalt de school in overleg met de leerling en zijn/haar ouders de leerroute. Hierbij wordt in ieder geval advies gevraagd aan de docenten en wordt in het eerste en in het tweede jaar een (Cito) niveauonderzoek gedaan. In het najaar wordt aan alle leerlingen in de brugperiode een schoolvragenlijst voorgelegd die wordt meegenomen in het bepalen van de leerroute. Met de vragenlijst verzamelt de school o.a. informatie over werkhouding en motivatie, het welbevinden op school, en het zelfvertrouwen van de leerlingen.

De tweeledige insteek van deze langere brugperiode is een succesvolle doorstroming naar de bovenbouw en het succesvol afronden van het examen. De inrichting van de onderbouw is zo vormgegeven dat determinatie voor leerlingen kan worden uitgesteld voor die leerlingen die dat echt nodig hebben, terwijl het deel dat op het juiste niveau is geplaatst daar direct ook zoveel mogelijk profijt van heeft. Ook voor de leerlingen die wel na 1 jaar in een homogene klas terechtkomen, geldt dat zij later alsnog kunnen opstromen.

Plaatsing en dakpanklassen

In de onderbouw wordt op de school ingezet op een brede algemeen vormende basis op de drie hoofd niveaus. Daarbij zijn de kerndoelen in zeven domeinen leidend: Nederlands, Engels, wiskunde, mens en natuur, mens en maatschappij, kunst en cultuur, bewegen en sport. Voor de plaatsing in de verschillende klassen is het advies van de basisschool voor de school het belangrijkste criterium. Hiervoor wordt een regionale plaatsingswijzer gebruikt die door alle basisscholen wordt gehanteerd.

In de mavo/havo brugklas krijgen de leerlingen les op havo-niveau. Zijn de resultaten goed, dan kan hij/zij na twee jaar doorstromen naar havo-3 (in hetzelfde gebouw). Voor ambitieuze leerlingen in de bovenbouw van de mavo kan ondersteuning worden aangeboden om, na het behalen van het diploma, zonder achterstanden over te stappen naar havo 4. In de havo/atheneum brugklas wordt les gegeven op vwo-niveau. Ook hier geldt dat bij goede resultaten de leerling doorstroomt naar vwo-3, en anders naar havo-3. In de gymnasiumbrugklas krijgen leerlingen naast de reguliere atheneumvakken ook twee uur Latijn en leert de leerling veel over mythologie. In leerjaar 2 volgt dan het vak Grieks.

Profilering onderbouw

De school kent sinds één jaar een profilering in de vorm van talentklassen. Alle leerlingen kiezen bij hun inschrijving voor één van de talentklassen. Hierin besteden ze in jaar 1 drie uur per week aan o.a. 21e-eeuwse vaardigheden, samenwerken, ICT gebruik, en sociaal en/of cultureel bewustzijn (inclusief burgerschap). Komend schooljaar wordt dit ook in jaar 2 ingevoerd, daarna volgt jaar 3. De keuze voor leerlingen bestaat uit: de Sportklas (extra verdieping- en verbredingsuren LO), de Kunstklas (extra uren beeldende vorming, muziek, toneel), de ICT-Science klas of Business. Naast denken, staat ook het doen, reflecteren en experimenteren centraal in de talentklassen. De talentklassen zijn voor ieder niveau opgezet. De vakken beeldende vorming en sport kunnen leerlingen later kiezen als examenvak en Business bereidt voor op het International Business College en het Econasium in de bovenbouw. Daardoor staan in de onderbouw in de Business talentklas vooral het kennismaken met het bedrijfsleven in de regio en het meedraaien met economische projecten (bijvoorbeeld het opstarten van een eigen bedrijfje) centraal.

Alle leerlingen in de brugklas met een havo of vwo niveau kunnen zich daarnaast aanmelden voor het Cambridge English programma. Aan de hand van een instaptoets wordt bepaald of de leerling over het juiste niveau beschikt. Instroom in leerjaar 2 is ook mogelijk.

Mentoruren en verdieping

Eerstejaars en tweedejaars klassen hebben elke week een mentoruur waarin de leerling meer individuele aandacht krijgt met betrekking tot de gekozen leerroute. In mentoruren wordt ook veel aandacht besteed aan leervaardigheden. Voor leergierige en begaafde (vwo-) leerlingen is aparte aandacht en een speciale didactiek op de school aanwezig. Vanaf de eerste klas worden er verdiepende opdrachten en verrijkende projecten aangeboden. Voorbeeldprojecten zijn een Lego League, Media & Nieuws en een Science project over licht. Dergelijke leerlingen krijgen een extra lesuur voor dit project en deskundigen geven in dat lesuur uitleg en begeleiding.

B. Ervaringen huidige inrichting

In het verleden was de school was havo-vwo school, later is daar mavo bij gekomen. Vanuit die toevoeging is de huidige inrichting ontstaan. Vmbo-t is min of meer de ondergrens voor de toelating tot de school. Leerlingen met een vmbo-bbl/kbl/gl advies kunnen terecht op een andere school binnen dezelfde stichting.

De school is gelegen in een weinig stedelijk gebied en heeft in de regio voornamelijk concurrentie van de christelijke school in dezelfde wijk. Die school biedt dezelfde niveaus aan, maar er zijn kleine verschillen: de christelijke school biedt TTO aan, geeft op het tussenniveau les in 1-jarige dakpanklassen (dus havo-vwo niveau in plaats van vwo-niveau), en bieden geen

homogene havo brugklas aan (wel mavo en vwo). Naast het feit dat ouders kiezen voor de denominatie van die school, heeft de profilering van die school zowel een bepaalde aantrekkingskracht als een afstotende werking voor de keuze van leerlingen en ouders. De school erkent dat naast niveaudifferentiatie de keuze voor de school vooral wordt bepaald door wat je extra aan kan bieden (schoolprofilering).

Structuur

De onderbouwing van het brede aanbod van klastypen in een 2-jarige brugperiode is vooral ingegeven door de wens dat elke leerling zich meteen moet thuis voelen op zijn niveau, ook al is dat bij binnenkomst nog niet helemaal duidelijk. De twee jaren overbrugging tussen po en vo komt verder voort uit de pedagogisch-didactische visie:

“...dat de school zo veel mogelijk kansen wil bieden aan de leerling om zich te ontwikkelen en om zich te kunnen bewijzen.”

Om het thuisgevoel te bewerkstelligen wordt veel aan de zogenoemde warme overdracht gedaan (zie verderop). Ook hecht de school veel waarde aan en reserveert zij relatief veel tijd voor ouderbetrokkenheid. Ouders hebben driemaal per jaar de gelegenheid om met docenten te overleggen over de resultaten en de toekomstige leerroute van hun kind. De huidige inrichting is volgens de geïnterviewden het beste voor onzekere leerlingen. Onzeker in termen van prestaties, maar ook onzeker in termen van sociaal-emotionele ontwikkeling. Al naar gelang hoe lang die onzekerheid duurt, zit zo'n leerling één of twee jaar in een dakpanklas (maatwerk voor goede determinatie). De dakpanklassen verschillen niet sterk met de homogene klassen in termen van sociale herkomst, geslacht of etnische achtergrond.

Advisering en plaatsing

Leerlingen worden geplaatst op basis van hun schooladvies. De verdeling van de schooladviezen is leidend voor de verdeling (formatie) van de brugklassen. Er is een plaatsingswijzer waar alle scholen in de regio gebruik van maken. Deze is gezamenlijk door alle betrokken scholen opgesteld. Het blijkt dat de schooladviezen iets zijn gestegen in de laatste jaren. De po-scholen worden minder voorzichtig met hun adviezen. Po-scholen mogen nu ook meervoudige adviezen afgeven. De school geeft aan dat zo'n 70% van de adviezen adequaat is en dat er bij 30% twijfels bestaat over het niveau. Dit wordt met de po-scholen besproken. Er is, nadat leerlingen zijn toegelaten tot de vo-school, sowieso over *alle* leerlingen contact met de po-scholen. Vervolgens is er in januari een contactmiddag waarin alle mentoren de leerlingen nogmaals bespreken met de betreffende groep 8 leerkracht. De school zou graag een meer realistische advisering wensen. De indruk is dat veel scholen zicht toch laten leiden door de druk van ouders.

“Binnen de vo-school zijn genoeg mogelijkheden voor leerlingen om alsnog naar een hoger niveau door te stromen. Leerlingen op een te hoog niveau laten beginnen in jaar 1 is niet goed, zeker omdat in dakpanklassen op het hoogste niveau wordt lesgegeven en niet op het tussenniveau.”

Steeds meer scholen maken gebruik van de IEP-toets i.p.v. de Cito eindtoets. Het blijkt dat als de eindtoets hoger uitvalt dan het schooladvies, dat bij de ongeveer de helft van de leerlingen het schooladvies wordt opgehoogd. Daar komt de opwaartse druk van ouders soms weer terug. Omdat de school ook een homogene havo-klas aanbiedt gaan ouders met een kind met havo-advies doorgaans niet akkoord met plaatsing in een homogene klas als de eindtoets een half advies hoger uitvalt. Er is echter ook sprake van een groep ouders dat havo (in die situaties) juist goed genoeg vindt. Ouders met een leerling met een vwo-advies gaan echter doorgaans niet akkoord met plaatsing in een havo-vwo dakpanklas, zij willen dat hun kind in een homogene vwo-klas geplaatst wordt. Overigens geldt dat leerlingen bij de aanmelding zelf ook hun plaatsingswensen kenbaar mogen maken. Als een leerling met een havo-advies graag naar een h/v-brugklas wil dan wordt daar waar mogelijk rekening mee gehouden. Dat wil zeggen, als dat qua aantallen mogelijk is en ook enigszins gerechtvaardigd wordt door de resultaten uit het po.

Warme overdracht

Om de po-vo overgang te versoepelen worden kennismakingsmiddagen, introductiedagen en een informatieavond georganiseerd. Het hele schooljaar door zijn er bijvoorbeeld speciale middagen met een Science-les en een klim-les voor een hele klas groep 8 leerlingen. Ook zijn er proeflessen bij de talentklassen en worden er presentaties op po-scholen gegeven over de vo-school. Verder organiseren de vo-scholen in regio ieder jaar gezamenlijk een onderwijsmarkt voor de leerlingen en ouders uit de hoogste groepen van het basisonderwijs. Het nieuwe schooljaar begint verder met een introductieperiode van twee dagen, waarin de leerlingen wegwijs worden gemaakt. De eerste twee maanden gelden als gewenningsperiode met veel individuele aandacht in de mentorlessen en minder strikte beoordelingen. De gewenningsperiode wordt afgesloten met een brugklasfeest.

De school biedt sinds 2 jaar een pre-vwo programma aan voor leerlingen in groep 8. Alle basisscholen in regio worden jaarlijks benaderd om leerlingen hiervoor te selecteren. Het programma wordt doorlopen tussen de herfstvakantie en de voorjaarsvakantie. Leerlingen volgen dan op de vo-school vier vakken (elk 2 keer 2 uur, bijvoorbeeld Cambridge Engels en Science) en sluiten af met een presentatie. De leerlingen kunnen daarna in hun groep 8 een presentatie geven over de lessen die zij hebben gevolgd. Het 1^e jaar trok dit 40 leerlingen, het 2^e jaar 110 leerlingen. Het is dus populair, maar vooralsnog ziet de school het succes niet direct in de instroom terug: er is geen grotere instroom van vwo-leerlingen.

Talentklassen

Er heeft nog geen evaluatie van de talentklassen plaatsgevonden, maar de docenten zijn na een jaar proberen erg enthousiast. De focus ligt op gepersonaliseerd leren (wat stapsgewijs wordt ingevoerd), met als doel het vergroten van de motivatie van leerlingen. Dat lijkt te lukken, al is een mogelijk aandachtspunt dat de motivatie na de eerste klas zou kunnen veranderen omdat de leerling de talentklassen als ‘extra’ ervaren (ook al is deze verplicht voor alle leerlingen). Waarschijnlijk wordt er daarom gekozen voor verplichte talentklassen in de onderbouw en facultatieve talentklassen in de bovenbouw.

Bevordering, door- en opstroom

De focus van de school ligt op het vergroten van gelijke kansen. Stimulering van opstroom staat vanaf binnenkomst van de leerlingen centraal. Dat is ook de belangrijkste reden voor het feit dat in dakpanklassen op het hoogste niveau les wordt gegeven. Natuurlijk komt afstroom (naar de vmbo-school, of van vwo naar havo) ook voor, meestal door een combinatie van factoren (cognitief, motivatie, thuissituatie). Vooraf in een jaar is het niet goed te voorspellen welke leerlingen dit betreft. Er is geen systematische ‘uitval of afstroom van een bepaald type leerling’. Schoolbreed komt doubleren in jaar 1 maar zelden voor. Meestal heeft dat een externe reden (bv. ziekte). Jaar 2 en 3 van de onderbouw kennen meer zittenblijvers.

De keuze voor de stimulering van opstroom levert in de bovenbouw soms ongewenste effecten op. De school noemt dit het ‘knellende kader’ van de Inspectie. De Inspectie van het Onderwijs blijft ondanks het nieuwe toezichtkader hameren op rendement in de bovenbouw. Hier is de school ontevreden over, om deze redenen:

- De school weet veel havo-leerlingen naar vwo te loodsen en die halen het vwo-examen vaak ook wel, maar niet met hele hoge cijfers.
- De gemiddelde examencijfers vwo zijn daardoor lager dan landelijk.
- In de havo-klas ‘ontbreken’ de goede havo-leerlingen (die zijn immers opgestroomd naar vwo), waardoor het examenrendement bij havo-leerlingen ook wat te laag is. Daarnaast zijn in de havo-klas leerlingen geplaatst met een oorspronkelijk mavo advies, (gevolg zie eerste punt).

Er was oorspronkelijk een mavo+ klas in jaar 3 en 4, waar goede mavo-leerlingen een extra vak konden volgen en verplicht wiskunde hadden maar nu wordt dit alleen nog in jaar 4 aangeboden. Een groot deel van deze leerlingen stroomt inderdaad zoals beoogd door naar havo-4 na afronding van de mavo.

Lespraktijk

In de dakpanklassen wordt op het hoogste niveau lesgegeven. Er worden ook zoveel mogelijk boeken voor het hoogste niveau gebruikt. De toetsing gebeurt op twee niveaus middels RTTI (de

omrekening van scores waarbij rekening gehouden wordt met verschillende cognitieve niveaus: Reproductie, Training, Transfer, Inzicht). Deze manier van werken geeft goed inzicht, althans zeker bij wiskunde, over het niveau dat een leerling aankan. Het op het hoogste niveau lesgeven gaat niet bij alle docenten even goed. Om het niveau te waarborgen geven vrijwel alle docenten die in dakpanklassen lesgeven ook les in een homogene klas op het hoogste niveau (dus zowel mavo-havo als havo klas).

In dakpanklassen wordt, in vergelijking met homogene klassen, iets meer instructie gegeven. Het blijft voor docenten wel een uitdaging om op het hoogste niveau les te blijven geven, zeker als voor een aantal leerlingen in de klas dat niveau te hoog is. Leerlingen kunnen weliswaar tussentijds afstromen, maar alleen als er plaats is in de andere klas. In de regel kan de leerling pas na afstroom in het volgend jaar profiteren van de andere aanpak (een niveau lager).

Differentiatie is een uitdaging voor (beginnende) docenten, vooral in de dakpanklassen. Hoeveel differentiatie in de dakpanklas nodig is per vak maar vooral klasafhankelijk (samenstelling groep, homogeniteit van het daadwerkelijke niveau in het betreffende vak), maar het is iets meer een uitdaging dan in homogene klassen. Om hieraan tegemoet te komen zijn de dakpanklassen in de regel wat kleiner dan de homogene klassen. De verschillen tussen mavo- en havo-leerlingen zijn in de onderbouw het grootst, zowel wat betreft de cognitieve als de sociaal-emotionele kant (in vergelijking met het verschil tussen havo- en vwo-leerlingen).

C. Wensen voor de toekomst / geplande veranderingen

Men is tevreden over de inrichting en de structuur van de verschillende klassen. Sommige docenten hebben moeite met de niveauverschillen in de klas. Dit verschilt enigszins per vaksectie. De huidige inrichting van de onderbouw blijft echter zoals hij is, de gewenste verbeteringen zullen binnen de huidige structuur plaatsvinden.

De school kiest er bewust voor docenten niet te overladen met vernieuwingen in de organisatiestructuur. Vakinhoudelijk zijn er allerlei vernieuwingen gaande, wat veel tijd en gewenning kost voor de meeste docenten. Docenten hebben weliswaar professionaliseringstijd, maar vaak is dat praktisch niet goed in te vullen door de lesroosters. Hier wordt nog gezocht naar verbetermogelijkheden. Inhoudelijk en onderwijskundig wordt langzaamaan meer toegewerkt naar bijvoorbeeld *blended learning* en wordt gezocht naar het stimuleren en ondersteunen van ondernemende leerlingen. De school wenst een verbeterde leerhouding bij leerlingen door onder meer modulair onderwijs. De talentklassen kunnen worden gezien als een voorzichtig begin daarmee. Doordat leerlingen toch voorbereid moeten worden op het eindexamen staat het moderniseren van het curriculum en de aanpak in de bovenbouw nog in de kinderschoenen. In die

zin moeten de effecten van de talentklassen nog uitkristalliseren en doorsijpelen naar de rest van de onderbouw en voorts moet dat een gevolg krijgen in de bovenbouwklassen.

De school wil graag nog beter determineren in de verlengde brugperiode. De school gebruikt nu bv. Cito-VAS toetsen maar die leveren niet de gewenste inzichten op. Er zijn betere toetsen nodig om eind jaar 2 alle leerlingen een gegrond niveau-advies kunnen geven. Op die manier kan een betere aansluiting met bovenbouw worden gevonden en zal er minder sprake zijn van uitval of zittenblijven vanaf leerjaar 3. In dat kader hebben de school en de docenten ook een sterke wens om in de onderbouw de klassen te verkleinen. Hoewel dit de differentiatie (en latere determinatie) in met name in de dakpanklassen ten goede zou komen realiseert de school zich dat dit vooral een financiële (en daardoor onhaalbare) kwestie is.

Tot slot wordt als toekomstwens genoemd dat leerlingen vakken op een hoger niveau kunnen volgen. Incidenteel kunnen leerlingen nu al een vak op een hoger niveau afronden, maar dit kan niet structureel. In de nabije toekomst liggen er nog geen concrete plannen voor het experimenteren met het volgen van vakken op verschillende niveaus; de school zal eerst bekijken wat de ervaringen van andere scholen hiermee zijn en op basis van die ervaringen kijken hoe dit in de eigen school ingepast kan worden.

3 Conclusies

Als afsluiting wordt in dit slothoofdstuk op de schoolportretten gereflecteerd. Hoe ziet de inrichting van de onderbouw er op een ‘gemiddelde school’ eruit? Zijn er bijzonder inspirerende voorbeelden naar voren gekomen? Wat zijn de ervaringen met de gekozen inrichting? Welke knelpunten worden door de scholen genoemd? Wat zijn de wensen voor de toekomst? In paragraaf 3.1 staan de conclusies van het onderzoek beschreven en wordt op de resultaten gereflecteerd. In paragraaf 3.2 gaan we in op de beperkingen van het onderzoek. Het rapport sluit af met een slotwoord in paragraaf 3.3.

3.1 Conclusies van het onderzoek

In deze rapportage zijn tien schoolportretten weergegeven, elk met een geheel eigen inrichting van de onderbouw. De uitgewerkte schoolportretten geven inzicht in de verschillende beleidskeuzes en ervaringen van de scholen ten aanzien van de inrichting van de onderbouw.

Hoewel de geportretteerde scholen grofweg ingedeeld konden worden in een aantal hoofdtypen inrichting, is er feitelijk sprake van tien heel verschillende scholen. Het gewenste landelijke beeld van de inrichting van de onderbouw (zie de Kamerbrief van 29 februari 2016) is dus een zeer gevarieerd beeld. Scholen met eenzelfde type inrichting, bijvoorbeeld scholen die parallel homogene klassen en dakpanklassen aanbieden (Type 5), verschillen daarbinnen aanzienlijk wat betreft de precieze klassenindeling en de gehanteerde overgangsregelingen (zoals doorstroom-, afstroom- en opstroomprocedures). Tijdens de schoolbezoeken werd duidelijk dat de inrichting van de onderbouw en de daaraan gerelateerde overgangsregelingen onlosmakelijk verbonden zijn met het type scholengemeenschap, dat wil zeggen, scholengemeenschappen op één locatie, scholengemeenschappen met of zonder nevenlocaties (al dan niet op hetzelfde schoolterrein), scholengemeenschappen bestaande uit afzonderlijke (kleinschalige) deelscholen en scholengemeenschappen die als partnerscholen fungeren (bv. vmbo-school en havo/vwo-school binnen eenzelfde schoolbestuur). Dientengevolge, zelfs als de structuur van scholen nagenoeg overeenkomt, kan de gekozen inrichting heel anders uitwerken op de ene school dan op de andere school. Ook blijken de scholen enigszins flexibel om te (moeten) gaan met de gekozen inrichting, met name door wisselingen in de leerlingpopulatie, maar ook door financiële en huisvestings aspecten. Soms wordt bijvoorbeeld noodgedwongen een dakpanklas gemaakt doordat er dat jaar te weinig leerlingen van de afzonderlijke niveaus zijn om twee homogene klassen te maken. Het andere jaar kan dat weer anders zijn. Andersom kan het voorkomen dat een school met louter dakpanklassen er na een aantal jaren toch voor kiest om één homogene vwo klas aan te bieden omdat de verdeling in de instroompopulatie sterk is veranderd en deze leerlingen beter af zouden zijn met een homogeen aanbod. De inrichting van de onderbouw van scholen is dus niet alleen

gevarieerd, maar ook redelijk flexibel te noemen. Wat verder geconstateerd kan worden is dat op enkele scholen weliswaar op dit moment een specifieke inrichting wordt gehanteerd, maar dat deze in meerdere periodes in het verleden geheel anders is geweest. De meeste scholen en docenten in dit onderzoek hebben dan ook ervaringen met geheel tegengestelde inrichtingen, soms recentelijk (reorganisatie in afgelopen jaar) soms wat langer geleden (bijvoorbeeld een overgang van brede brugklassen naar dakpanklassen in het begin van deze eeuw).

In de onderstaande paragrafen vatten we de resultaten van de diepte-interviews met de onderbouwcoördinatoren en de gesprekken met docenten per thema integraal samen.

3.1.1 Verschillende typen inrichting van de onderbouw

We gaan eerst in op de vraag hoe de onderbouw op een ‘gemiddelde school’ is ingericht. Feitelijk is er nauwelijks sprake van een ‘gemiddelde school’. Grofweg kunnen de scholen ingedeeld worden in een aantal typen inrichting van de onderbouw, gebaseerd op homogeniteit versus heterogeniteit (één of meerdere niveaus per klas) van de onderbouwklassen en de duur van de brugperiode:

- Type 1: homogene klassen in alle leerjaren;
- Type 2: dakpanbrugklassen (combinatieklas met 2 niveaus) in leerjaar 1;
- Type 3: brede heterogene brugklassen (combinatieklas met > 2 niveaus) in leerjaar 1;
- Type 4: heterogene klassen (dakpan- en/of breed) in leerjaren 1 en 2 (en evt. leerjaar 3);
- Type 5: een combinatie van homogene en heterogene klassen (dakpan- en/of breed).

Alle typen zijn in het onderzoek meegenomen, met uitzondering van Type 3 (geen van de scholen uit het onderzoek bleek onder dit type te vallen; de scholen die werken met brede klassen hebben doorgaans meerjarige brede brugklassen en vallen daardoor onder Type 4). Binnen elk type zijn vele varianten van klassenindelingen mogelijk, wat gepaard gaat met uiteenlopende doorstroom-, afstroom- en opstroomprocedures. De onderbouw- en examenrendementen zijn daardoor niet één op één te koppelen aan de verschillende typen inrichting, door een complex geheel aan factoren wat van invloed is op de schoolloopbanen van leerlingen binnen elke afzonderlijke school.

In het kader van de stimulans van de overheid om heterogene brugklassen te behouden lichten we er één variant uit waar nog weinig over bekend is. School X kent een combinatie van parallelle homogene en dakpanklassen in leerjaar 1, waarbij het grootste deel van de leerlingen in leerjaar 2 doorstroomt naar homogene klassen en een kleiner deel van de leerlingen nog een jaar in een dakpanklas verblijft. Deze variant lijkt een goed compromis tussen niet te vroeg determineren als het niveau wat een leerling aankan nog niet duidelijk is, maar ook ruimte bieden voor leerlingen om op hun eigen niveau te werken. Deze variant biedt een verlengde brugklasperiode voor de leerlingen die daar baat bij kunnen hebben. In de betreffende schoolportretten worden weliswaar ‘laatbloeiers’ genoemd als een type leerlingen dat hier het meeste voordeel uit zouden kunnen

halen, maar voor welke precieze leerling(groep)en deze varianten gunstig dan wel minder gunstig uitpakken verdient nader onderwijskundig onderzoek.

Leerlingen die zich aanmelden worden op alle scholen in een eerste klas geplaatst op basis van hun schooladvies en eventueel een plaatsingsadvies. Enkele scholen in het onderzoek hanteren daarbij een minimaal advies voor toelating (bijvoorbeeld vmbo-tl in een school met mavo-havo dakpanklassen). Op de meeste plekken wordt met een plaatsingswijzer gewerkt, waarin po- en vo-scholen samen afspraken hebben gemaakt over de toelating van leerlingen in de brugklas. Nadat leerlingen zijn ingeschreven wordt veelal contact opgenomen met de po-school om afwijkende adviezen te bespreken en om een zogenaamde ‘warme overdracht’ tussen po en vo te creëren. Uit de interviews blijkt dat scholen verschillen in de mate waarin er contact is tussen de po-scholen en de vo-school (bv. alleen contact over zorgleerlingen of over alle leerlingen) en in het soort informatie dat besproken/opgevraagd wordt. Er wordt in het plaatsingsproces bijvoorbeeld gebruik gemaakt van: toetsscores op de (cito) volgtoetsen uit groepen 6 tot 8, het onderwijskundig rapport, van de eindtoets als daar aanleiding toe is (zie onder) en van plaatsingsadviezen van de basisschool (een suggestie voor plaatsing in een type brugklas wanneer de po-school weet welke keuzes er voorhanden zijn, bijvoorbeeld mavo of mavo-havo klas).

3.1.2 Beweegredenen en afwegingen bij gekozen inrichting onderbouw

In navolging van Studie 1, waarin de beweegredenen en motieven van scholen om te kiezen voor een bepaald type inrichting van de onderbouw zijn geïnventariseerd, is tijdens de diepte-interviews uitvoerig gesproken over de door de school gemaakte keuzes voor de inrichting van de onderbouw en de ervaringen hiermee. Ook is gevraagd naar de beleidskeuzes en afwegingen die de school bij het formeren van brugklassen heeft gemaakt. Hieruit komt naar voren dat de keuze van de inrichting samenhangt met de algemene opvattingen van de school, zoals de opvatting om leerlingen van verschillende niveaus in de onderbouw juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te zetten (pedagogisch-didactische visie) en de opvatting in welk leerjaar het beste gedetermineerd kan worden. Ook andere overwegingen spelen een rol, zoals de historie van de school (‘deze structuur is er altijd al geweest en de ervaringen zijn positief’), de gevolgen van bevolkingskrimp in de regio (teruglopende leerlingaantallen) en (daardoor) concurrentie van andere scholen. Door de veranderingen in de advisering vanuit de basisscholen (d.w.z. dat het schooladvies leidend is bij plaatsing en het naar achteren schuiven van de centrale eindtoets), zijn de vo-scholen continu in beweging. Na enkele jaren waarin vooral enkelvoudige schooladviezen werden gegeven (en dus meer homogene brugklassen werden aangeboden) worden nu weer meer meervoudige schooladviezen gegeven (en zijn er dus ook weer meer heterogene brugklassen).

De gekozen inrichting wordt door alle betrokkenen als werkbaar ervaren. Leerlingen en ouders lijken over het algemeen eveneens tevreden met het aanbod. In de gesprekken hebben we

daarnaast gevraagd voor welke leerling(groep)en de huidige inrichting van de onderbouw voordelig is en voor welke leerling(groep)en nadelig. Bij alle klastypen (homogeen, dakpan, breed) wordt het beter kunnen aansluiten op het niveau van de leerlingen als reden genoemd om voor de gekozen inrichting te kiezen. De sterkere leerlingen in de dakpan- en brede klassen lijken soms wat onder te sneeuwen, al komt hier wel steeds meer aandacht voor op de betreffende scholen. Het zelfde geldt voor de zwakkere leerlingen in homogene klassen, waar voor hen soms op een te hoog niveau wordt lesgegeven. Later in de gesprekken werd ook duidelijk dat de onderwijscoördinatoren die we gesproken hebben hun zorgen uitten over het niveau in sommige dakpanklassen. Niet elke docent lukt het om het niveau hoog te houden en de sterkere leerlingen in de klas ook te bedienen, doordat er in de klassen te weinig gedifferentieerd wordt, en niet elke docent heeft oog voor de zwakkere leerlingen in homogene klassen. De docenten die we gesproken hebben onderschrijven het belang van differentiatie en ervaren dat het soms moeilijk is om alle leerlinggroepen goed te bedienen. Opvallend is dat dus zowel voor homogene als heterogene klassen geldt: beide kennen niveauverschillen tussen leerlingen. Alle docenten – zeker die met ervaringen in verschillende typen klassen – zijn het erover eens dat de variatie tussen leerlingen – zoals verwacht – afneemt naarmate de klas homogener wordt. In gymnasium klassen hoeft het minste te worden gedifferentieerd. Uit de schoolportretten wordt verder duidelijk dat differentiatie op verschillende manieren kan worden bewerkstelligd: met verschillende homogene methodes of juist met specifieke dakpanmethodes, met eigen materiaal dat is ontwikkeld voor verschillende niveaus, en met verdiepende modules (in methodes) of plusopdrachten voor de sterkere leerlingen. Zwakkere leerlingen krijgen vooral meer persoonlijk aandacht, herhaalde instructie en er wordt gefocust op de basisstof uit de gehanteerde methode. Het groeperen in de klas naar niveau of juist het koppelen van sterke aan zwakke leerlingen in duo- en groepsopdrachten zijn manieren die differentiatie kunnen ondersteunen.

Over de ervaringen met de plaatsing van leerlingen loopt het beeld uiteen. De docenten geven aan dat de schooladviezen (en eventuele plaatsingsadviezen) die leerlingen meekrijgen goed zijn, maar elke school kent po-scholen in de regio waar minder adequate adviezen worden gegeven. Zodra leerlingen tot de vo-school zijn toegelaten wordt dan ook over specifieke leerlingen (of over alle leerlingen) contact opgenomen met de po-school om de plaatsing in de brugklas door te spreken. Sommige scholen vinden dat de determinatie van leerlingen te vroeg plaatsvindt; met name de docenten geven aan dat voor sommige leerlingen een latere determinatie beter zou zijn. Deze mening is wellicht sterker op de scholen die sterk heterogene klassen aanbieden, (Type 3 en 4), maar ook op de scholen met homogene klassen worden deze zorgen wel geuit. Welke leerlingen dit betreft is niet eenduidig: laatbloeiers, onzekere en faalangstige leerlingen, leerlingen uit lagere sociale milieus, leerlingen met afwijkende leerprestaties (tussen domeinen en/of over de jaren heen) en leerlingen met een migratieachtergrond (en soms taalachterstanden). Onzekere en faalangstige kinderen zijn bijvoorbeeld leerlingen die niet snel kunnen wennen aan de nieuwe school (schoolklimaat, nieuwe ‘peers’, meerdere docenten) als ook angst hebben niet

goed te kunnen presteren in het vo. De scholen met brede en/of dakpanklassen stellen allen dat zij na de heterogene periode (1 of 2 jaar) de leerlingen voor het overgrote deel op het juiste niveau kunnen plaatsen (in leerjaar 2 of 3). Het deel waar dat niet lukt bestaat vooral uit leerlingen die als bespreekgeval de overgang van heterogene brugklas naar homogene (2^e of 3^e) klas hebben gemaakt.

Bij de plaatsing van leerlingen speelt de centrale eindtoets tegenwoordig een minder grote rol dan in het verleden. De schooladviezen kunnen na de eindtoets nog opgehoogd worden, maar het verschilt per regio of dit ook veelvuldig gebeurt. In regio's waar dit vaak voorkomt, moet er na de ophogingen opnieuw gepuzzeld worden op de klassenindeling, de plaatsing en de formatie. Deze scholen geven dan ook aan dat de centrale eindtoets liever weer wat eerder in het jaar wordt afgenomen, omdat de formatieplannen in april al rond moeten zijn. Overigens zijn er ook scholen waar de schooladviezen van leerlingen nauwelijks veranderen na afname van de eindtoets. De ervaringen hiermee zijn dus wisselend. Ook de visie ten aanzien van het bindend schooladvies en de (veranderende) rol van de eindtoets verschilt sterk tussen de geïnterviewde betrokkenen. Overwegend worden de adviezen van de scholen dus als adequaat bestempeld, maar enkele docenten missen toch de onafhankelijke toets als middel om goed te plaatsen, of om goed een leerling 'in te kunnen schatten'. Adviezen en toetsscores (te raadplegen in volgsystemen) lopen op individueel leerlingniveau nog wel eens uiteen.

3.1.3 Profilering, speciale trajecten en ondersteuning

Vrijwel alle geportretteerde scholen bieden een breed scala aan speciale trajecten aan, bijvoorbeeld door talentklassen (bv. sportklassen, kunstklassen), mavo+ klassen, tweetalig onderwijs, Cambridge Engels, technasium, businessclasses, en dergelijke aan te bieden aan hun leerlingen. Op deze manier kunnen de scholen zich profileren en tegelijkertijd hun leerlingen extra motiveren om hun talenten te ontwikkelen. Enkele scholen geven hun leerlingen keuzevrijheid om onder schooltijd te kiezen voor specifieke vakken, vakoverstijgende projecten of losse activiteiten waar hun interesse ligt, of zijn bezig met het uitwerken van ideeën om iets dergelijks te implementeren. Leerlingen motiveren voor school, leerlingen kansen bieden om hun sterke kanten verder te ontwikkelen en leerlingen beter voorbereiden op de toekomst (door bv. samen te werken aan projecten) zijn belangrijke uitgangspunten van de scholen om deze trajecten op te zetten. Door de afnemende leerlingaantallen (veel scholen staan in een krimpregio) zijn de speciale trajecten in de ogen van de scholen een belangrijk middel om zich te kunnen onderscheiden van de andere scholen in de regio. In enkele gevallen worden of zijn (impliciete) afspraken gemaakt tussen de scholen in de regio over de profilering, bijvoorbeeld de ene biedt tweetalig onderwijs en de andere versterkt Engels; of als de ene zicht richt op (bèta) techniek dan zal de andere een dergelijk programma niet zo snel gaan ontwikkelen.

De geportretteerde scholen roosteren allemaal mentoruren in (zij het dat hier verschillende termen voor worden gebruikt als ook dat de duur per week verschilt), waarin aandacht is voor de ontwikkeling van de leerlingen en waar nodig ondersteuning wordt geboden aan leerlingen. Mentoren worden veelal gezien als de manier om leerlingen persoonlijk te begeleiden in vervolgen vakkenkeuzes maar ook voor het aanleren van vakoverstijgende (academische) vaardigheden als leren 'leren', plannen, et cetera. Elke school heeft een uitgebreide zorgstructuur, waar in toenemende mate aandacht is voor het begeleiden van leerlingen gedurende de gehele schoolloopbaan (dus ook na de onderbouw) en het voorbereiden van leerlingen op de toekomst (vervolgstudie/beroep). De zorgstructuur is in de afgelopen jaren uitgebreid in het kader van de wet Passend onderwijs, gericht op leerlingen met specifieke zorgbehoeftes. Een deel van de scholen biedt huiswerkbegeleiding of een huiswerkklas aan voor alle of voor een deel van de leerlingen. In een enkele school wordt gewerkt met een huiswerkvrĳe afdeling.

3.1.4 Doorstroom, zittenblijven, afstroom, opstroom

Zoals eerder genoemd verschillen de scholen in de gehanteerde doorstroom-, afstroom- en opstroomprocedures. Op sommige scholen stromen leerlingen in de onderbouw (of in ieder geval van leerjaar 1 naar leerjaar 2) onvoorwaardelijk door naar het volgende leerjaar (zoals op scholen V, VI en VII), op andere scholen worden overgangscriteria gehanteerd (soms beperkt tot de kernvakken zoals Nederlands en wiskunde, soms voor vrijwel alle vakken). Zittenblijven wordt op vrijwel alle scholen zoveel mogelijk ingeperkt ten gunste van afstroom naar een lager niveau, zeker in de onderbouw. De belangrijkste reden die de scholen hiervoor aanvoeren is dat motivatieproblemen bij leerlingen met tegenvallende leerresultaten vaak nog groter worden bij zittenblijven. Afstroom naar een lager niveau, maar wel doorgaan naar het volgende leerjaar, heeft volgens de onderbouwcoördinatoren en docenten daarnaast als voordeel dat leerlingen wel bij leeftijdsgenoten in de klas blijven. De werkhouding en motivatie van leerlingen wordt vaak meegewogen in de keuze tussen zittenblijven of afstroom.

Afstroom kan op sommige scholen op meerdere momenten gedurende het schooljaar, op andere scholen pas aan het eind van het schooljaar. Deze verschillen hebben ten dele te maken met het gekozen type inrichting van de onderbouw (afstroom komt vanuit homogene klassen vaker voor dan vanuit dakpanklassen), maar ook met de al dan niet aanwezigheid van het lagere niveau op de eigen school en/of eigen locatie. Het moeten wisselen van locatie en/of school lijkt een drempel te zijn voor leerlingen om af te stromen. Soms wordt daarom extra ondersteuning geboden aan leerlingen die dreigen af te moeten stromen om ze toch 'binnenboord' te houden. Afstroom komt op scholen V en VI niet voor (leerlingen van verschillende niveaus zitten immers bij elkaar in de klas), maar leerlingen kunnen wel vakken op een lager niveau gaan volgen als blijkt dat ze het niveau niet aankunnen. Op enkele scholen betekent vermoedelijke afstroom dat er ook onderwijsinhoudelijk zaken gaan veranderen. Leerlingen kunnen dan een afstroommodule volgen. In die module is aandacht voor het lagere niveau van de kernvakken zodat ze beter zijn

voorbereid, maar is vooral ook gericht op vakken die in het ene niveau niet werden aangeboden en het andere wel (bijvoorbeeld bij Frans in havo en Duits in vmbo, betekent dit dat een leerling een afstroommodule Duits kan volgen).

Opstroom in de onderbouw naar een hoger niveau is op alle scholen mogelijk, maar hier wordt wel verschillend mee omgegaan. Bij scholen V en VI zitten leerlingen in ieder geval in de eerste twee jaren van verschillende niveaus bij elkaar in de klas, waardoor van opstroom geen sprake is, maar leerlingen kunnen wel vakken op een hoger niveau gaan volgen als blijkt dat het niveau voor hen te laag is. Op scholen met homogene en/of dakpanklassen in opstroom wel mogelijk. Op basis van de rapportcijfers en de werkhouding en motivatie van leerlingen wordt besproken welke leerlingen mogen opstromen. Een van de opmerkelijke verschillen die we hebben geconstateerd is dat op sommige scholen met dakpanklassen op het hoogste niveau les wordt geven, op andere op het 'gemiddelde' niveau, op weer andere op het laagste niveau. Dit lijkt zelfs enigszins te kunnen verschillen per vak binnen een school. De meeste scholen toetsen op beide niveaus, maar ook hierin zien we verschillen in de manier waarop cijfers worden vastgesteld en op welke manieren die doorwerken in de besluitvorming leerlingen op het hogere niveau toe te laten. Opstroom naar een hoger niveau is niet eenvoudig voor leerlingen die niet op het hoogste niveau les hebben gehad, of ieder geval niet zonder extra ondersteuning. Verschillende scholen bieden daarom trajecten aan (opstroommodules) om leerlingen die waarschijnlijk mogen opstromen goed voor te bereiden op het hogere niveau. Andere scholen bieden hiervoor geen specifieke ondersteuning. Specifiek voor leerlingen die van vmbo-tl naar havo willen opstromen is de aansluiting tussen de vakken niet optimaal door verschillen in zowel vakken als vakinhoud tussen de niveaus, wat invloed lijkt te hebben op hun verdere schoolloopbanen (zittenblijven, toch weer afstromen, laag examenrendement). Hierbij wijzen we ook op de twee varianten de inrichting van de onderbouw waar een verlengde brugperiode voor een klein deel van de leerlingen wordt aangeboden. Dit is een van de manieren die scholen (kunnen) hanteren om (te) vroege selectie te voorkomen, zonder leerlingen te lang op een te hoog of te laag niveau les te laten volgen.

3.1.5 Recente veranderingen en wensen voor de toekomst

Specifieke aandacht in de gesprekken ging uit naar eventuele veranderingen in de inrichting van de onderbouw tussen medio 2016 (en enkele jaren daarvoor) en medio 2017 (en toekomstplannen). Onze indruk is dat elke school werkt aan verbetering van de inrichting van de onderbouw. Scholen verschillen echter wel in de mate van intensiteit dat ze daarmee bezig zijn. Ook de omvang van de gewenste veranderingen verschilt. Opvallend is dat de structuur, dus in de inrichting van de onderbouw, nauwelijks ter discussie staat tijdens de verbetertrajecten. Niet omdat alle scholen tevreden zijn met de huidige manier van werken, maar omdat de verwachting is dat het aanpassen van de structuur (bv. van geheel homogeen naar dakpanklassen of andersom) niet de gewenste verbeteringen zal opleveren. Een goed voorbeeld hiervan is school I, die enkele jaren terug naar een geheel homogene structuur is overgestapt. Dit heeft voor die specifieke

school niet de gewenste resultaten (gemotiveerdere leerlingen, betere rendementen) opgeleverd, maar de school wil ook niet terug naar dakpanklassen, want daarmee waren de ervaringen ook niet onverdeeld positief. Met name de scholen met heterogene klassen (dakpan- of breed), al dan niet naast enkele homogene klassen, zijn ervan overtuigd dat dit type structuur – met meerdere klastypen en kruislingse routes tussen klastypen – leerlingen de beste kansen biedt om een opleiding naar eigen vermogen af te ronden. Het aanbieden van brede of dakpanklassen in jaar twee voor die leerlingen die nog niet goed determineert kunnen worden kan worden gezien als een extra mogelijkheid om die kansen te vergroten. Anderzijds wordt ook scholen met meerjarige heterogene klassen ook wel eens de vraag gesteld of eerdere determinatie voor sommige leerlingen niet verstandiger is.

Wat zijn dan wel de gewenste veranderingen en plannen voor de toekomst? In de gesprekken met de onderbouwcoördinatoren werd duidelijk dat met name onderwijskundige veranderingen worden beoogd, zoals meer nadruk op gepersonaliseerd leren, betere determinatie in de onderbouw, meer aandacht voor differentiatie (docentprofessionalisering), digitalisering van het onderwijs, versterken van de profilering van de school (bv. door een vernieuwend onderwijsconcept) en het implementeren van mogelijkheden om vakken te volgen en examens te doen op een hoger niveau. De verwachte uitkomsten zijn niet alleen betere rendementen en een hogere leerlinginstroom, maar met name ook een betere voorbereiding van leerlingen op de toekomst. In de gesprekken met de docenten stond de eigen lespraktijk centraal en is daarom gevraagd naar de wensen van docenten daaromtrent. De docenten waren unaniem in hun wens om meer aandacht te besteden aan differentiatie (zowel naar boven als naar beneden toe) en beter aan willen sluiten bij de leerlingen, zeker wanneer al tijdens het schooljaar blijkt dat het niveau voor een leerling te hoog of te laag is. Sommige docenten wensen aangepaste en/of eenduidiger normering van toetsen (bv. wanneer in dakpanklassen cijfers op twee niveaus gegeven dienen te worden) en minder strikte overgangsprocedures indien twijfel bestaat over het beste niveau voor een leerling. Op scholen waar grootste plannen zijn (ingezet) voor veranderingen (scholen I, VII & VIII) zijn de docenten over het algemeen enthousiast over de inhoudelijke veranderingen, maar enigszins afwachtend wat betreft de praktische gevolgen en de beoogde opbrengsten.

Al met al kunnen we stellen dat, in navolging van Studie 1, er uiteenlopende opvattingen zijn over welk soort inrichting van de onderbouw voor leerlingen het beste is. Er kunnen dan ook zeker geen eenduidige conclusies worden getrokken over welke aanpak in de onderbouw voordelen dan wel nadelen voor specifieke groepen leerlingen opleveren. Daarvoor roepen de schoolportretten een te veelzijdig beeld op. De voornaamste conclusie is dat de scholen in deze verdieping naar dezelfde doelen streven, maar kiezen voor een verschillende aanpak. Deze aanpak levert meestal de gewenste resultaten op, maar scholen zijn zich er sterk van bewust dat de gekozen inrichting en het aanpalende schoolbeleid soms tijdelijk, soms structureel voor bepaalde afdelingen, docenten, of groepen leerlingen minder positief uitpakt dan beoogd. Scholen

maken voortdurend beleidskeuzes en implementeerden afgelopen jaren voortdurend nieuwe concepten, vakken of keuzemomenten voor leerlingen in de onderbouw, allemaal met het oog op optimalisering van de onderwijspraktijk en het bieden van kansen en maatwerk aan kinderen. Wat deze studie ons leert is dat de structuur van de onderbouw daaraan bijdraagt, maar dat deze niet al te veel aan verandering onderhevig is en uit de overtuiging van de betrokkenen ook niet zou moeten zijn. De ervaringen van scholen die recentelijk een bepaalde keuze voor de inrichting hebben gemaakt (moeten maken) laten zien dat het tijd kost voordat de nieuw gekozen inrichting van de onderbouw zijn vruchten afwerpt.

3.2 Beperkingen van het onderzoek

Het werven van scholen en met name ook het inplannen van de schoolbezoeken op de scholen bleek een tijdrovend karwei. Hoewel uiteindelijk de beoogde tien schoolportretten konden worden gemaakt, is het niet gelukt om van elk van de vijf typen inrichting van de onderbouw twee scholen te portretteren. Doordat in de eerste deelstudie scholen van Type 3 (1-jarige brede klassen) ontbraken, zijn voor deze tweede deelstudie een aantal scholen benaderd met brede klassen (> 2 niveaus) die bekend waren bij de onderzoekers. Deze scholen zijn ook in de schoolportretten opgenomen, maar het bleken echter allen scholen te zijn met meerjarige brede klassen (en vallen dus onder Type 4). Scholen met 1-jarige brede klassen hebben we niet kunnen vinden en komen wellicht ook nauwelijks voor. Door meerdere scholen van de andere typen te benaderen, is uiteindelijk alsnog een breed beeld ontstaan van de inrichting van de onderbouw op scholen voor voortgezet onderwijs in Nederland. Op vrijwel alle scholen hebben naast een gesprek met de onderbouwcoördinator ook gesprekken plaatsgevonden met enkele docenten, om ook hun ervaringen met het gekozen type inrichting onderbouw in kaart te kunnen brengen.

Aan het onderzoek hebben scholen uit heel Nederland meegedaan en er zijn zowel stads- als plattelandsscholen bezocht. Door de grote verschillen tussen scholen met grofweg hetzelfde type inrichting van de onderbouw, is echter niet met zekerheid te zeggen of de geportretteerde scholen representatief zijn voor scholen van dat type in Nederland. De heterogene steekproef van scholen die hun onderbouw op verschillende manieren hebben ingericht, bleek nog heterogener dan verwacht.

Het is opvallend te noemen dat de meeste bezochte scholen vmbo-tl, havo en vwo aanboden, maar geen vmbo-bbk/kbl (uitzonderingen zijn scholen V, VI en VII). We hebben daardoor wat minder zicht kunnen krijgen op de inrichting van de onderbouw wat betreft deze twee niveaus (bv. of in de onderbouw met homogene en/of heterogene klassen wordt gewerkt). Het lijkt er op dat dit vooral komt doordat deze niveaus, in ieder geval op de meeste deelnemende scholen, worden aangeboden op nevenvestigingen, op partnerscholen of op andere (vmbo-)scholen. Dit is om zijn beurt wellicht verklaarbaar door de trend dat in Nederland zowel aan de onderkant

(vmbo) als aan de bovenkant (vwo-scholen en gymnasia) steeds meer categorale scholen ontstaan.

Vanwege het explorerende karakter van het onderzoek is de vraag welk type inrichting voor leerlingen ‘het beste’ is niet bestudeerd, maar is wel duidelijk geworden dat de schoolloopbanen van leerlingen onlosmakelijk verbonden zijn met specifieke combinatie van bepaalde schoolkenmerken zoals de inrichting van de onderbouw en de op de school gehanteerde doorstroom-, afstroom- en opstroomprocedures. Aandacht voor contextfactoren in vervolgonderzoek naar schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs doet beter recht aan de unieke situatie waarin leerlingen op de gekozen school verkeren.

3.3 Slotwoord

De tien uiteenlopende schoolportretten van scholengemeenschappen uit heel Nederland kunnen handvatten bieden aan scholen voor voortgezet onderwijs om de eigen beleidskeuzes te bespreken en/of met andere scholen in gesprek gegaan over mogelijke alternatieven voor de inrichting van de onderbouw. De praktijkvoorbeelden en ervaringen van docenten met de verschillende typen inrichting kunnen dienen als inspiratiebron en als hulpmiddel voor scholen bij hun eigen zoektocht naar de gewenste aanpak in de onderbouw. De schoolportretten geven meer inzicht in de verschillende mogelijkheden en de ervaringen die scholen hebben met de gekozen inrichting van de onderbouw. Het ontstane beeld is zeer divers en biedt genoeg aanknopingspunten voor gesprekken op scholen over de eigen inrichting van de onderbouw.

Geraadpleegde bronnen

- Dekker, S. (29 februari 2016). Kamerbrief '*Stimuleren brede brugklassen in het voortgezet onderwijs*'.
- Dekker, S. (26 januari 2017). Kamerbrief '*Brede brugklassen in het voortgezet onderwijs*'.
- Dienst Uitvoering Onderwijs. (2017). *Aanbod brede brugklassen*. Zoetermeer: auteur.
- Korpershoek, H., Naayer, H. M., & R. J. Bosker (2016). *De inrichting van de onderbouw. Onderzoek naar motieven en beweegredenen van vo-scholen naar soort brugklas*. Groningen: GION Onderwijs/Onderzoek.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2016). *Nadere Offerteaanvraag ten behoeve van Onderzoek naar de motieven en beweegredenen van vo-scholen naar soort brugklas*. Den Haag: auteur.

Bijlage 1 Wervingsprocedure en respons

In deelstudie 1 (Korpershoek et al., 2016) hebben 97 scholengemeenschappen voor voortgezet onderwijs in Nederland geparticipeerd. Al deze scholen hebben online een vragenlijst ingevuld. Vervolgens zijn alle scholen ondergebracht bij een bepaald type inrichting van de onderbouw (we onderscheiden 5 basistypen). Voor deelstudie 2 (de verdiepende studie) was het uitgangspunt dat van elk type inrichting twee scholengemeenschappen benaderd zouden worden voor een schoolportret, rekening houdend met enige spreiding over het land. Naar aanleiding van hun participatie in deelstudie 1 is de contactpersonen van de scholen gevraagd wie – vrijblijvend – meer informatie wilde ontvangen over de verdiepende studie. Per type inrichting is vervolgens een prioritering van scholen gemaakt en zijn deze scholen een voor een benaderd per email en/of telefoon. In aanvulling hierop zijn enkele aanvullende scholen benaderd. Dit betreft scholen van Type 3 en Type 4, dat wil zeggen, scholen met brede heterogene brugklassen (combinatieklas met meer dan 2 niveaus, bv. vmbo-tl/havo/vwo). Type 3 kwam in de responsgroep van deelstudie 1 niet voor en van Type 4 alleen de variant met dakpanklassen en niet met brede klassen, maar deze typen wilden we wel graag meenemen in de schoolportretten. Hiertoe zijn enkele extra scholen benaderd met brede klassen (> 2 niveaus) die bekend waren bij de onderzoekers. Deze scholen zijn ook in de schoolportretten opgenomen, maar het bleken echter allen scholen te zijn met meerjarige brede klassen (en vallen dus onder Type 4). Scholen met 1-jarige brede klassen hebben we niet kunnen vinden en komen wellicht ook nauwelijks voor. Van Type 2 hebben we slechts één in plaats van twee scholengemeenschappen bereid gevonden om deel te nemen. Om toch tien verschillende scholen te kunnen portretteren zijn van de andere typen meerdere scholen benaderd voor deelname. In totaal hebben dus tien verschillende scholengemeenschappen aan het onderzoek deelgenomen. Tabel 1.1 (zie Hoofdstuk 1) geeft een overzicht van de deelnemende scholengemeenschappen.

Bijlage 2 Wervings e-mail

Geachte heer/mevrouw,

In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voeren wij, onderzoekers van het GION Onderwijs/Onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen, een kortdurend onderzoek uit naar de verschillende manieren waarop scholen voor voortgezet onderwijs de onderbouw hebben ingericht. In het najaar van 2016 is deelstudie 1 (van 2) uitgevoerd, waarbij een uitnodiging voor een online vragenlijst is verstuurd naar alle scholengemeenschappen in Nederland die meerdere onderwijsniveaus aanbieden. Onlangs heeft u van ons het rapport digitaal ontvangen, omdat u destijds op onze vragenlijst heeft gereageerd. Wellicht heeft u in oktober/november ook een telefonische toelichting gegeven op de inrichting van de onderbouw op uw school.

In april en mei 2017 wordt een vervolgonderzoek uitgevoerd bij 10 scholengemeenschappen voor vmbo, havo en vwo, waarin schoolportretten worden uitgewerkt. Van elk van die 10 scholen schetsen we hoe de onderbouw precies is ingericht, waarom bepaalde keuzes zijn gemaakt (wel/geen brede klassen bv.) en wat de ervaringen hiermee zijn. Dat doen we via een interview met de onderbouwcoördinator, gesprekken met docenten en door het raadplegen van de beschikbare (online) informatie over de school. Voor het voeren van deze gesprekken zullen we een halve dag op de school aanwezig zijn.

U heeft in de online vragenlijst en/of tijdens een korte telefonische toelichting aangegeven dat u – vrijblijvend – meer informatie wilde ontvangen over de opzet van het vervolgonderzoek. Om die reden treft u in de bijlage van dit bericht de opzet van studie aan. Binnenkort zullen we u telefonisch benaderen met de vraag of u en enkele docenten van de school bereid zijn om mee te werken aan het onderzoek. Natuurlijk kunt u ook, via een reply op dit bericht, de school zelf aanmelden voor deelname aan de verdiepende studie. We zullen dan contact met u opnemen om verdere afspraken te maken.

Mocht u belangstelling hebben om te participeren in het onderzoek of nog vragen hebben dan kunt u contact opnemen via één van de hieronder genoemde e-mailadressen.

Bijlage 3 Informatie voor de scholen over het onderzoek

N.B. Onderstaande informatie is bij de werving van de scholen gebruikt om de scholen te informeren over de inhoud en praktische uitwerking van de verdiepende studie.

Studie 2 dient als verdieping van de eerste studie waarin de beweegredenen van scholen om voor een bepaald type inrichting van de onderbouw te kiezen in kaart zijn gebracht met een online vragenlijst. In deze bijlage geven we aan wat we met de verdiepende studie beogen en wat er op uw school – bij aanmelding – ongeveer zal plaatsvinden.

Korte samenvatting deelstudie 1

Voor het eerste deelonderzoek zijn alle scholengemeenschappen in Nederland benaderd die meerdere niveaus aanbieden. Er kunnen vijf typen grote scholengemeenschappen worden onderscheiden: a) homogene klassen in alle leerjaren, (b) dakpanbrugklassen (combinatieklas met 2 niveaus) alleen in leerjaar 1, (c) brede heterogene brugklassen (combinatieklas met meer dan 2 niveaus) in leerjaar 1, (d) heterogene klassen (dakpan- en/of breed) in leerjaren 1 en 2 (en eventueel leerjaar 3) of (e) een combinatie van homogene en heterogene klassen (dakpan- en/of breed). Van de 97 responderende scholen (een respons van 21%) bieden de meeste scholen (52%) een combinatie van parallelle homogene en heterogene klassen aan in de onderbouw. Er wordt op deze scholen bijvoorbeeld gewerkt met dakpanklassen (bv. havo/vwo), maar er is ook een homogene vwo klas en/of een homogene klas voor het laagste niveau. Bij (tenminste) 80% van de scholen is sprake van één of meer dakpan- en/of brede brugklassen, terwijl bij 20% enkel homogene klassen worden aangeboden.

De belangrijkste reden van scholen om alleen met homogene klassen te werken is dat zij op deze manier het onderwijs direct op het juiste niveau kunnen geven. De belangrijkste redenen van scholen om met heterogene klassen te werken zijn in de eerste plaats het willen uitstellen van de keuze en/of latere determinatie van het best passende niveau, en in de tweede plaats het bieden van kansen, optimale doorstroommogelijkheden en het feit dat leerlingen van verschillende niveaus elkaar kunnen stimuleren. De belangrijkste reden om met een combinatie van parallelle homogene en heterogene klassen te werken is dat voor sommige leerlingen het best passende niveau nog niet duidelijk is, maar voor anderen wel, en dat scholen de leerlingen kansen willen bieden om door te groeien.

De beweegredenen van scholen om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten zijn in kaart gebracht aan de hand van een lijst met onderwijsinhoudelijke overwegingen (bv. ideologie

van de school), organisatorische en/of financiële overwegingen (bv. maximum aantal leerlingen per klas), overwegingen ingegeven door externe factoren (bv. afspraken met scholen in de regio). Het blijkt dat de keuze voor een specifieke inrichting van de onderbouw doorgaans gebaseerd op een breed scala aan overwegingen. De pedagogisch-didactische visie van de scholen, en de daarmee samenhangende ideologie om (een deel van de) leerlingen juist wel of niet heterogeen te groeperen wordt het vaakst genoemd. Kansen bieden aan leerlingen staat voor de scholen centraal, zij het door direct op het best passende niveau onderwijs aan te bieden, of juist door determinatie één of twee jaar uit te stellen. Er bestaan uiteenlopende opvattingen over welk soort inrichting van de onderbouw zou moeten volgen uit dit streven om de beste kansen te bieden. De scholen streven naar dezelfde doelen, maar kiezen voor een verschillende aanpak.

Opzet deelstudie 2

In de tweede studie zullen op kwalitatieve wijze de beweegredenen en ervaringen van scholen met de gekozen inrichting verder uitgewerkt worden in zogenoemde schoolportretten. De schoolportretten geven op die manier meer inzicht in wat er op verschillende scholen gebeurt en hoe de inrichting van de onderbouw in de dagelijkse praktijk wordt vormgegeven en hoe deze door verschillende betrokkenen wordt ervaren.

Er zullen tien schoolportretten van grote scholengemeenschappen worden opgesteld, dat wil zeggen, portretten van tien scholen die zowel vmbo, havo als vwo aanbieden. De uitgewerkte schoolportretten geven inzicht in de verschillende beleidskeuzes en ervaringen van vo-scholen ten aanzien van de inrichting van de onderbouw. Specifieke aandacht gaat uit naar de motieven en beweegredenen die in het verleden speelden voor de huidige inrichting van de onderbouw als ook de beweegredenen om (eventueel) in de toekomstige de inrichting van de onderbouw aan te passen⁴.

De tien scholengemeenschappen worden benaderd voor deelname aan studie 2 op basis van het type onderbouw die zij tijdens deelstudie 1 hebben aangegeven te hanteren. Gestreefd wordt naar twee scholen per type inrichting onderbouw, zodat een helder overzicht ontstaat van de verschillende manieren waarop de onderbouw ingericht kan worden, en de achterliggende motieven en beweegredenen om voor deze inrichting te kiezen en de uitwerking hiervan in het de praktijk.

De schoolportretten kunnen worden gezien als een vorm van good practices. De praktijkvoorbeelden zijn beschrijvend van aard, dat wil zeggen, we voegen geen oordeel toe over hoe ‘goed’ de gekozen inrichting is of welke aanpak beter zou zijn voor de leerlingen. De

---

⁴ Bedoeld wordt veranderingen zoals het opheffen van heterogene brugklassen of juist het omzetten van homogene naar heterogene brugklassen.

schoolportretten geven voor scholen heldere informatie over de verschillende mogelijkheden en overwegingen voor de inrichting van de onderbouw. Ze kunnen derhalve voor alle scholen vo in Nederland handvatten bieden om eigen beleidskeuzes te bespreken en/of met andere scholen in gesprek gegaan over mogelijke alternatieven.

Hoe verzamelen we informatie over de school?

Om de informatie voor de schoolportretten op een enigszins systematische manier te verzamelen zullen we – bij deelname – een bezoek aan de school brengen. Tijdens dat bezoek wordt via drie kanalen informatie verzameld: (a) diepte-interview onderbouwcoördinator, (b) korte gesprekken met enkele docenten (3 tot 5), (c) opvragen gegevens/documenten t.a.v. klassen in de onderbouw en schoolbeleid in de onderbouw. Elk onderdeel wordt hieronder uitgewerkt.

NB: De schoolportretten worden geanonimiseerd beschreven – er zullen dus geen namen van scholen, plaatsen, of gesproken docenten en leidinggevenden in de portretten worden opgenomen.

(a) Diepte-interview onderbouwcoördinator

Op de scholen zal een diepte-interview met de onderbouwcoördinator plaatsvinden. Eventueel kan voor dit diepte-interview doorverwezen worden naar directieleden of andere personen die goed op de hoogte zijn van het schoolbeleid ten aanzien van de inrichting van de onderbouw. Het afnemen van het interview zal ongeveer een uur in beslag nemen. De interviews zijn semigestructureerd van aard. Dat wil zeggen dat wordt gewerkt met een gestandaardiseerd interviewprotocol zodat bij alle 10 de scholen dezelfde onderwerpen aan bod komen. Daarbij is ruimte voor verhelderende en verdiepende vragen en aanvullende inbreng van de geïnterviewde. Voorafgaand wordt het doel van de gesprekken toegelicht en wordt toestemming gevraagd om de interviews op te nemen, zodat zij later uitgewerkt kunnen worden. De uitgewerkte interviews worden natuurlijk ter goedkeuring aan de geïnterviewde voorgelegd alvorens we de informatie gebruiken voor de schoolportretten.

(b) Korte gesprekken docenten

Naast het diepte-interview worden enkele korte gesprekken gevoerd met enkele onder- en bovenbouwdocenten over hun ervaringen met de huidige inrichting van de onderbouw en met mobiliteit van leerlingen. Daarbij zal getracht worden docenten van uiteenlopende vakken te benaderen, maar in ieder geval één docent van de alfa-vakken (zoal talen), één docent van de bètavakken (incl. wiskunde), en één docent uit de overige vakken (geschiedenis, aardrijkskunde etc.) Onderwerpen die aan bod komen zijn: wat zijn de ervaringen met homogene/heterogene klassen, op welk niveau wordt er in de heterogene klassen lesgegeven, in hoeverre wordt er rekening gehouden met individuele verschillen (m.a.w. differentiatie), wat zijn de ervaringen met op- en afstroom in de onderbouw? Zo ontstaat een bredere indruk van de ervaringen van de school met de huidige inrichting van de onderbouw. De uitspraken van docenten die worden opgenomen in het schoolportret worden ter goedkeuring voorgelegd aan de betreffende docent(en).

(c) Opvragen informatie brugklassen en schoolbeleid

Om de informatie uit de interviews te kunnen ‘inkleden’ zal ook wat feitelijke informatie over de school worden opgevraagd. Bijvoorbeeld over het aantal brugklassen, soort brugklassen, aantal leerlingen per brugklas, duur van de brugperiode (NB deels weten we dat al uit de eerste studie). Tevens worden de schoolgids en andere relevante

documenten (bijvoorbeeld m.b.t. plaatsingsbeleid, overgangsnormen, en opstroombeleid) opgevraagd om inzicht te krijgen in de visie en werkwijze van de school. Deze informatie kan vooraf aan het schoolbezoek worden gedeeld met de onderzoekers en eventueel tijdens het bezoek worden toegelicht.